ئەی رەقیب

لە نێوان جەستەی زمان‌و جەستەی نەتەوەدا

(چوار خوێندنەوەی جیاواز لە سەر بنەمای گفتوگۆو دانوستان)

عەبدولوتەلیب عەبدوڵلا

چاپی دووەم ٢٠١٤

بە راستکردنەوە و دەستکارییەوە

بێ کەس منم، کەسێ لە زوبانم بگا نییە
هەمدەم خودا نەناس و دەم پڕ لە یاخودا

(مەحوی)

فیکری راستەقینە دەسەڵاتی خۆش ناوێت، نابێتە بابەتی ململانێ، بەڵکو دەبێتە بابەتی گفتوگۆ و دانوستاندن.

ئەدۆنیس-الكلام و النظام

ناوی کتێب: ئەی ڕەقیب لە نێوان جەستەی زمان و جەستەی نەتەوەدا
بابەت: لێکۆڵینەوە
نووسەر: عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا
تایپ: نووسەر
چاپی یەکەم ٢٠٠٧ لە بڵاوکراوەکانی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیریی-سلێمانی.
چاپی: دووەم (--) بە ڕاستکردنەوە و دەستکارییەوە.
چاپخانە:
تیراژ:
بەرگ:

ناوەرۆك:

پێشكەشە:

پێشەكی:
دەروازە:

بەشی یەكەم
باسی یەكەم:
ستراتیژیی دەق.
باسی دووەم:
جیاوازییەكانی خوێندنەوە.

بەشی دووەم
باسی یەكەم:
(زمانی رەمزئامێزو زمانی هەڵچوونئامێز).
باسی دووەم:
(تیۆری پێشوازی، تیۆری وەرگر).

بەشی سێیەم

باسی یەکەم:

ئەی رەقیب لە نێوان واقیع و خەیاڵدا.

باسی دووەم:

ئەی رەقیب لە نێوان دەنگو دەنگدانەوە.

باسی سێیەم:

ریتمی ناوەوە..

خوێندنەوەیەکی فۆنۆلۆژی ئەی رەقیب.

باسی چوارەم:

ئامادەیی شۆڕشگێڕانەو نائامادەیی هونەری.

پێشکەشە :

بە (دڵدار)و خەیاڵی داهێنەرانەی خوێنەرە جیاوازەکانی (ئەی ڕەقیب).

ئەبێ گوزەر کەین
ببینە هاوەڵی ئاسۆ دوورەکان
لە دەماری پیتێکدا دەوار هەڵدەین
ئەبێ گوزەر کەین
ناو بە ناویش
تووی سەر لقێك بخۆین

سوهراب

پێشەکی:

شادکردنی کەسێ مانای غەمبارکردنی کەسانی دی نییە.
(پاولۆ کۆیلۆ)

لە پشت ناونیشانی سەرەکی ئەو کتێبەوە دەشێ دوو بیرۆکەی سەرەکی خۆیان مەلاس دابێت، یەکێکیان خۆی لە دەستەواژەی جەستەی نەتەوە هەڵدەگرێتەوە، ئەویدی کە بە جەستەی زمانەوە دەلکێت، دەشێ لە پشت جەستەی نەتەوە ئاگایی و هوشیاری وەکو پێداویستیەکی گرنگ خۆیان بنوێنن، یان ئەو هوشیارییە لەوێوە بەرجەستەبێت کە نەتەوەبوونی لێدەکەوێتەوە، ئەو بەنەتەوەبوونە لای کورد دوای شکستی ئیمپرتۆریای عوسمانی لە جەنگی یەکەمی جیهانی زۆر بەجوانی لە سرودی (ئەی رەقیب) دەردەکەوێت، بەلام جەستەی زمان لە کۆی ئەو پەیوەندییانەوە هەڵدەقووڵێت، کە سیستەمی زمانی لێپێک هاتووە، هەر لەوێشەوە پەیوەندی بە ئاگایی و هوشیاری دەقەوە دەکات.

کەواتە گرنگی ئەو لێکۆڵینەوەیە لەوێوە دێت، کە لە رێگای خوێندنەوەی زمان کە بنەمایەکی سەرەکی پێکهێنەری نەتەوەیە، هەوڵی بەرجەستەکردنی جەستەی نەتەوە دەدا، واتە لە بەشەوەدەیەوێت گشت بەرجەستەبکات.
هەروەها بەدیویێکی دیکە ئەو لێکۆڵینەوەیە لە رێگای پشت بەستن بە خوێنەرەوە باز بە سەر و شەو چەمکو پەیوەندییە تێکچڕژاوەکانی هەردوو جەستەدەدا، بێ ئەوەی (دڵدار) وەك بیرخەرەوە یەك دەست بخاتە نێو

گێڕانەکا نەوە، یان نە تەوەیبوون ئارا ستەکان د یاری دەکات، کۆ مەڵێك خوێندنەوەی جیاواز بە هۆی لەیەکترازانی زنجیرە یەك لە دوا یەکەکانی و شەوە دەخەمە روو، بە مانایەکی دیکە لە لایەك هەوڵدەدەم نەتەوەیبوون نەبێتە گرفت بۆ ئازادیو فەزای خوێند نەوەکانو خوێند نەوەکان نە شێوێنێت، لە لا یەکی دی کە هەو ڵدەدەم بە خاوەنبوون لە نوو سەر دە سێنمەوەو بیکە مە هاو شانی خوێنەر، بەڵام نەك بە مانا (بارت)ییەکەی کە مەرگی نووسەر بایی لەدایکبوونی خوێنەر بێت، یان بەرامبەر لەدایکبوونی خوێنەر بکەوێتەوە، بەڵکو لەوێوە کە ئەرزش دانانە بۆ پێدراوەکانی دیکە.

کەوا تە دە مەوێت لە مە یانی رە شکردنەوەی مە نی نوو سەرو مە نی نە تەوە رەتکرد نەوەی مە نی گە یڕەڕەوەی دەقو لەناوبردنی بە شتبوونی دە قەوە جیاوازی یەکان بە شێوەیەکی رە ها پرۆسید سە دە کەم، ئیتر لەوێوە خود لە بەر ئەنجامی وزەو هە یزی دە ستکردەوە بترازێت شتێکی دیکە نییە، وەك چۆن دەق نەزۆك نی یە، تاکو بیر لە یادەوەری‌و بیر خەرەوە بکا تەوە، ئیتر نا بێ یادەوەری‌و نە تەوە بوون هیچ دە سەلاتێکی بە سەر دە قەوە هەبێت، چونکە ئەوەی لە رێگای بە نەتەوە بوون‌و بە بیر هێنانەوە بە دەست دێت هەرگیز نابێتە ئیبداعێکی شەخسی ئازاد، هەروەها دەق چەند و شەیەك نییە کەوتبێتە سەر کاغەز، بەڵکو ماناگەلێکی بێ کات‌و شوێنە دەکەوێتە دەرەوەی بە خاوەنبوون‌و مانا‌و بنەما لەکارکەوتووەکان‌و یاسا‌و رێسا‌و سیستەمە دیاریکراوەکانەوە.

بەمجۆرە هەوڵ مداوە لە رێگای بەدوادا چوونی مەڵبە ندێتی سروودی (ئەی رەقیب)و تەوەرەی راڤەکارانی یەوە، کە دە ستی زۆری تێ ڕوانینی (کۆ)و دە سەلاتی سیا سیانەی نە تەوەی تێدا یە، ئەو قود سیەتە تێکبشکێنم، کە بەو

سرووده دراوه، لەوێ شەوە کۆ مەڵێك هێڵ کاری بۆ خوێند نەوە جیاوازە کان دەکێشم‌و ئاماژە بە خەیاڵی داهێنەرانەی خوێنەران دەدەم.

ئیتر لە م یانی ئەو لێکۆڵی نەوەی بەردە ستتان‌و لە دەروازەدا ق سەم لە مەسەلەی هەڵبژاردن‌و ئاستەکانی خوێند نەوەو ز مانی دەق کردووە، وەك چۆن قودسیەتی سروودی (ئەی رەقیب)م بە یادەوەری‌و ژا نوژواری نا سیونالیانەوە بەند کردووە، بەر لەوەی بلکێنم بە ئاستی زمان‌و هونەری چیگوتنەوە.

لە بەشی یەکەمدا کە دوو باس لەخۆ دەگرێت لە با سی یە کەم کە دەکەوێتە ژ ێر ناونی شانی ستراتیژیی دەق هەوڵ مداوە بە پ ێی بۆ چوونی (کری ستیڤا) پێنا سەی دەق را ڤە بکەم‌و پێکها تەکانی بخە مە روو، وەك چۆن قسەم لە سەر لێکۆڵی نەوەو را ڤەکردن‌و جیاوازی یەکانی رەخ نەی رەخ نە کردووە، دوا جار چەمکی خوێندنەوەم وەك چەمکێك لە لە نێو خۆیدا هەڵگری جیاوازی جۆراو جۆرە خ ستۆتە روو، ئەو خوێند نەوە جۆراو جۆرا نەش لە وزەو ه ێزە دەلالەتئامێزە نەگوتراوو شاراوەکانی چیگوتن‌و چۆنگوتن دایە، هەر لەوێشەوە خۆی لە نێو زمان‌و ئاستە جیاوازەکانی رۆشنبیریی خوێنەراندا هەڵدەگرێتەوەو بە دینامیک یەتی خۆی فەزا یەکی رەن گاورەنگ دەکێ شێت، هەر لەو فەزا رەنگاورەنگەوە زەمە نەکان دەبڕ ێت‌و چاوەڕوانی تای بەت بە خۆی دەخا تەوە. کەواتە لە بەر ئەوەی خە سڵەتی چەمکی دە قی ئەدەبی بە زما نەوە بە ندە ئیتر لەوێوە دەشێ (یاریکردن) لە نێو یدا کراوە بێت، دوا جار پرۆسیسەکردنی دەق بەو مانایەی کە یارییەکی کراوەیە چێژو جوانی لێدەکەوێتەوە.

لە با سی دووەم وا تە لە جیاوازی یەکانی خوێند نەوەدا پر سیاری ئەدەب چییەم لە ن ێو دوو پێنا سەدا خ ستۆتە روو، یەکێکیان ئەو پێنا سەیە کە بە کەشفکردنی دنیای مرۆڤەکانەوە بە ندەو سەر بە (سارتەر)ە، ئەویدیکە (میلان

کۆندێرا) بە لایەنە پەنهانەکانی بوونی مرۆڤی دادەنێت. لە نێوان ئەو دوو پێناسەیە باس لە تێڕوانین و جیهانبینی کراوەو هەروەها هەر یەك لە چەمکی بابەتخوازی و گوتاری ئەدەبی خراوەتە بەر باس و لێکۆڵینەوە، لە سەر بنەمای ئەو دوو بۆ چوونە مانا کانی رەخنەو رەخنەی ئەدەبی سەرەڕای مەعریفەو شەپۆلە جیاوازەکانییەوە بە دوو شێوە خراوەتە روو، یەکێکیان پەیوەندی بە میتۆدی دیاریکراو دەکات، ئەویدیکە لە کۆی مەعریفەی میتۆدەکانەوە گفتوگۆو دانوستاندن لەگەڵ دەق دەسازێنێت، کە دواجار دەقێکی دیکەی لێدێتە بەرهەم، ئەو دەقە نوێیەش بە پێی خوێندنەوەو خوێنەرە جیاوازەکان خۆی نمایان دەکات، لەوێوە گوتومە ئیبداع و پەڕگیری هەرگیز بەیەکەوە هەڵناکەن، چونکە پەڕگیری دەمارگیری بەرهەم دێنێت، بەڵام داهێنان ئەرزش بۆ هەمووان دەخاتە روو، هەر لەوێشەوە دەڵێم پەیوەندی نێوان دەق و خوێنەر پەیوەندییەکی کراوەوەیەو لە سەر دۆزینەوە وەستاوە، نەك پەڕگیری و حوکمکردن، بە جوانییەوە بەندە، نەك بابەت.... کەواتە لەو لێکۆڵینەوەی بەردەستتان هەوڵ دەدەم بڵێم ئەدەب بەردەوام لۆژیکەکان تێکدەشکێنێت و لۆژیکی تایبەت بە خۆی دادەمەزرێنێت، لۆژیکی ئەدەبیش راستەوخۆ بە خەون و خەیاڵەوە بەندە.

لە بەشی دووەم و لە باسی یەکەم قسە لە دوو جۆر لە زمان کراوە، جۆری یەکەم زمانی رەمزئامێزەو جۆری دووەم زمانی هەڵچوونئامێزە، ئەوەشمان لە رەخنەگری ئینگلیزی (رتشاردز) وەرگرتووە، مەبەست لە زمانی رەمزئامێز ئەو زمانەیە کە بۆ گەیشتن بەکار دێت، واتە زمانێکی ئاماژەییەو تاکە وەزیفەی ئامانجی گەیاندنی خودی گەیاندنە. بەدیووەکەی دیکە زمانێکە نزیکە لە لۆژیکی عەقڵ و قابیلی قبووڵکردنە ئەگەر دروست بکەوێتەوە، وەك چۆن قابیلی

نكۆڵیكردنیِ شه كاتِ یٚك نادرو ست خۆی نیِ شان دەدات، بەڵاٚم ز مانی هەڵ چوونئامیٚز ئەو زمانه یە، كه ئا مانجی له گەیا ندنی زانیاریِ یەكان كورت ناكریِ تەوە، بەڵكو ز مانیٚكی بار گاویو جو لەئامیٚزەو دەمانخا ته ذ یٚو فەزای گومانو خەیاڵكردنەوە، هەرگیز خویٚنەر له ریٚگای را ستیو نارا ستییەوه پیٚی نا گات، بەڵكو زمانیٚ كه بلاٚو دەبیٚ تەوه خەیاڵو بیركرد نەوه كیٚش دە كات، هەستەكان دەدویٚنیٚت.

دەمەویٚت (ئەی رەقیب) له رووی داڕشتنی زمانەوه له سەر هەر دوو زمانی (رەمز ئامیٚز)و (هەڵ چوونئامیٚز) بخه مه كار. وا ته (ئەی رەقیب) وەك زه مەن له ریٚگای شتەكانەوه بەرەو و شەكانمان دەكا تەوە، له ریٚگای زمانی رەمزیِ یەوه (كوردی) له ذ یٚو م یٚژوو ره نگ دە كاتو به شیٚوەیەكی لۆژیكی ویِ نەكان دەكیِ شیٚتو ما نەوەی كوردی به ره مزو لۆژیكی هۆكار ئامیٚزەوه پەیوه ست دە كات. به دیووه كەی دیِ كەش بەردەوامبوونی لەو به یه كەوه گو نجانو خه سڵەته هاوبه شانەوه هەڵدەگریِ نەوە، كه خەباتو تیٚكۆ شانی كوردیِ یان بەرجەستە كردووە. بەڵاٚم زمانی هەڵچوونئامیٚز له سروودی (ئەی رەقیب)دا له بەرجه ستەكردنی ژا نوژوارە كۆمەلاٚ یەتیو سیا سیو رۆ شنبیرییەكانی منی (كوردی)و پەرچەكردارو دژبوونەوەكانی ئەویدیِكه خۆی نابینیٚتەوە، بەڵكو به جۆریٚك له جۆرەكان له بەرجەستەكردنی نادیارانەی خودی (دڵدار) وەك تاك، كه خۆی تەماهی (كۆ) كردووە، دەردەكەویٚت.

له باسی دووەم هەوڵمداوه خویٚند نەوەی سروودی (ئەی رەقیب) له ریٚگای هەردوو زمانی رەمز ئامیٚزو هەڵ چوونئامیٚزەوه وەك بِ نەڕەتیٚك له مِ یانی ریٚ بازه نویِ یەكانی رەخ نەو به هەر دوو ریٚ بازی بونیاد گەریو سیمیۆتیكادا گوزەر پیٚبكەمو دواجار له ریٚبازی (پیٚشوازیكردن)و (وەرگرتن) دریٚژه به خویٚند نەوەی

بدەم، لەوێ شەوە لە فینۆمینۆلۆژ یاوە باس لە چەمکی (وەر گر) چەمکی (پێشوازی) دەکەمو پشت بە هەر یەك لە (هایدگەر) و (گادامێر)و (یاوس) و (هۆلا ند)و (ئیزکۆ)و... دەبە ستمو کۆ مەڵێك چەمکی وەك (تێگەی شتن) بۆ (تەفسیرکردن)و (جێبەجێکردن) کردەی پەرە سەندنی (درککردن)ی (گادامێر) خراوە تە روو، هەر وەك چۆنێتی پێ شوازیکردنی خوێ نەر بۆ ئەو بەرهە مەو چەمکی (وەلامدا نەوەی خوێنەر) خراوە تە روو، ئەو پێشوازیکردنەش بە پێی خوێ نەرەکان جۆراو جۆر خراوە تە بەر باس و لێکۆڵی نەوە، هەروەها بە سوود وەر گرتن لە میتۆدە نوێ یەکانی رەخ نە، بۆ خوێند نەوەی (ئەی رەقیب) دەسنیشانی پێنج جۆر لە خوێنەران دەکەم.

خوێ نەرێکی کوردی کە نا سیونالیزمانە بیر دەکا تەوەو لە گەڵ وزەو پەیوەندییە بەرجەستەکانی رەمزی ناسیونالیزمەوە دەکەوێتە دانو ستانو چێژ وەرگرتنەوە. خوێنەرێکی ئایینی کە دە شێ (ناکوردی) بێت، دەکەوێ تە بەر لێ شاوی مۆدیلێکی دیکەی تێڕوانینو دنیابینی و بیرکرد نەوەی ز مانی دوای روو خانی ئیمپراتۆر یەتی ئیسلامی و هەمیشە لە گەڵ ز مانی (ئەی رەقیب) دژ دەکەوێتەوەو گرژبوونەوەو پەرچەکردار لە یەکەمی جیا دەکاتەوە.

خوێ نەری سێیەم کە چەپگەرایە و خاوەن بیروڕا یەکی ج یاوازو تێڕوا نی ج یاوازەو ناتواز ێت لە بەدوادا چوونی ما ناو دەلالە تەکان بیر لە ج یاوازی چینایەتی نەکاتەوەو بە چێژو خۆشی بگات.

بەلام خوێنەری چوارەم، خوێنەرێکە هەوڵدەدات لە رێگای وێناکرد نەکانی ئیرۆسییەتی ناخی (دڵدار)و خورا فاتی مێژوویییەوە ئەو فەزا ناد یارو شێواوو شاراوەیە کەشف بکات، کە لە تەماهیبوونی (دڵدار) بەرەو و سبەلێکراوەکانمان دەبا تەوە، خوێ نەری چوارەم دە شێ بەرووی دووە می خوێ نەری پێن جەم

پەیوەست دەکەین، رەنگە یەکێك لە جیاوازیە دیارەکانی لەگەڵ خوێنەری پێنجەم لەوەدا بێت، کە وسبەلێکراوەکان بەر لەوەی بە نەستی (دڵدار)ەوە پەیوەست بکات، دەیلکێنێت بە(دەروونی گەل) ەوە، کەواتە خوێنەری چوارەم بۆ خوێندنەوەی سروودی (ئەی رەقیب) لە لایەك لە تەماهیبوونی (دڵدار) لەگەڵ کۆو ونبوونی دەسەلاتی (دڵدار)، وەك مرۆڤ دەردەکەوێت، لە لایەکی دیکە لە رێگای ئەو زمانە میللیە ئامێزە لە پەیوەندی لەگەڵ فۆلکلۆردا دەتوانێت بناغەیەکی بە هێز بۆ نزیکبوونەوەمان لە هەستە دەستە جەمعیەکان و فۆلکلۆر نیشان بدات، لەوێشەوە بەردەوام وەك ناسنامەیەك مەیلی کوردانەی خۆی بلاو دەکاتەوەو تەنانەت پارێزگاریش لە هەندێك دابونەریتی کوردانە دەکات. کەواتە خوێنەری چوارەم لەوێوە (ئەی رەقیب) وەك (فۆلکلۆری) کوردی تەماشا دەکات، کە هەڵگری زمانێکی میللی و دەنگدانەوەو تێڕوانینی رابردووە.

خوێنەری پێنجەم، خوێنەری خوێنەران، ئەو خوێنەرەیە، کە هەوڵدەدات خوێندنەوەیەکی سایکۆلۆژیانە بۆ ئەو فەزا نادیارو شێواوو پەنهانە بکات، کە دەکەوێتە نێوان بێدەنگی (دڵدار)و سپێتی لاپەڕەوە.

بەشی سێیەم، چوار باس لەخۆ دەگرێت، کە هەر یەك لەو باسانە دەشێ لە ژێر کاریگەری کۆی ئەو بۆچوونانە بن، کە لە بەشی دووەم خراونەتە روو، یان بە مانایەکی دیکە لەو بەشەدا بە شێوەیەکی پراکتیکی بەشی دووەم نمایان کراوە، چوار خوێندنەوەی جیاوازم لە سەر ئەو بنەمایە خستۆتە بەر دیدەی خوێنەرانەوە. باسی یەکەم لە ژێر ناونیشانی ئەی رەقیب لە نێوان واقیع و خەیاڵدا، باسی دووەم ئەی رەقیب لە نێوان دەنگ و دەنگدانەوەو باسی سێیەم ریتمی ناوەوە، خوێندنەوەیەکی فۆنۆلۆژی (ئەی رەقیب)، باسی چوارەم بونیادی جەستە لە ئەی رەقیبدا.

له بەر ئەوەی بڕوام بە جیاوازی خەیاڵو بیرکردنەوەو بۆچوونو وێناکردنی جۆراوجۆر هەیە، بۆیە وای بە باش دەزانم لێرەو لەو پێشەکییە کورتە قسە لە هیچ یەك لەو خوێندنەوا نەی خۆم نە کەم، تاکو خوێنەر نەکەوێتە دوو توێی ئاراستەکردنو بیر خستنەوەو ئازادی بیرکردنەوەو خەیاڵی لە قالب نەدرێت.

کەواتە لە میانی ئەو لێکۆڵینەوە یە شیکارئامێزەو بە پێی هەر دوو تیۆری (وەرگر)و (پێشوازیکردن)و بە پشت بە ستن بە کۆ مەڵێك مەعریفەی مۆدێرنەوە هەوڵما نداوە لە رێ گای ز مانی (ئەی رەقیب)ەوە هە ستی نا سیونالی کوردی بەرجەستە بکەم، بەو مانا یە ئا مانجی ئەو خوێندنەوە یە وەك گو تمان لە لا یەك خ ستنە رووی خوێند نەوەی ج یاوازە، لە لا یەکی دی کە نما یان کرد نی ئەو دەنگانەیە کە لە بێدەنگی و شەوە دەکەوێتەوە، هەر لەوێشەوە ئەو بۆشاییەی نێوان دەنگو بێدەنگی کە تەعبیر لە شاراوەکانو چەپێنراوەکانی شاعیر دە کات قسەو باسی لێکراوە.

لە لایەکی دیکە دەمەوێت بڵێم کۆی ئەو وتارا نەی کە لە سەر ئەو سروودە نوو سراونو من بە شێکم لە پەراوێزی ئەو خوێندنەوە یەدا خستۆتە روو جگە لەوەی کە نەیانتوانییووە بە شێوەیەکی مەعریفی قوڵ د یاردەی ناسیونالیستی بە م ێژووی کوردیو دەرکەو تەکانی م ێژووی کوردی یەوە گرێ بدەن، نە شیانتوانیووە رەنگدا نەوەکان لەو سرووده بدۆز نەوەو بیکە نە با سی گفتوگۆ یەکی ت ێرو تە سەلو لەوێوە بە جیهانبینی یەوە پەیوە ستی بکەن، بۆ یە گرف تی سەرەکی بەدوادا چوونی من خۆی لە کورتبینی ت ێڕوانینو بۆ چوونی رەخ نەی تەقل یدی کوردی یەوە هەڵدەگرێ تەوە، کورتبینی ئەو ت ێڕوانینو بۆچوونەش بە پەرگیری رەخنەگرانو دەمارگیری ناسیونالیستانەوە بەندە. بۆیە

ئەوەی من لەو خوێندنەوە یەدا وەك پێوی ست بیرم لێکردۆ تەوە بیرکرد نەوەو خەیاڵو بۆچوونی جیاوازە کە خوێنەران لە ڕێگای خوێندنەوە دەیخەملێنن.

کەوا تە ئەوەی دوا جار دە مەوێت ر ێزی خۆمی بۆ بەیان ب کەم ئەو فەزا ئازادەیە کە خوێنەران دروستی دەکەن، هەر لەوێشەوە دەشێ ئەو خوێند نەوەی بەر دەستتان لە لایەك ئەو فەزایە رەذگاورەنگتر نی شان بدات، وەك چۆن دە شێ دەستی لە بەر هەمهێنانی دژە خوێند نەوەی جۆراو جۆرو دانو ستانی دیکە شدا هەبێت.

کارێکی ئاسان نییە، خۆت بە سەر چەتەکانی ئەدەبدا بسە پێنیت.

(ڤۆڵتێر)

دەروازە:

دەشێ یەکێك لە پرسیارەکانی خوێنەر لە دووتوێی ئەو لێکۆڵینەوەیەدا بە پرسیاری هەڵبژارد نەوە بە ند بێت، پرسیاری هەڵبژاردن پرسیارێکە لە لا یەك پەیوە ندی بە دەق و ئا ستی هو نەری و ز مان و یادەوەری دەق و دذ یابینی دەقەوە یە، لە لا یەکی دی کە ئەو پر سیارە بێ نینی خۆی بۆ سەر پرۆژەی خوێندنەوەکان دەگوازێتەوە، یان بە مانایەکی دیکە لە دوو تەوەردا کار دەکات، یە کەمیان بە ز مانی دە قەوە بە ندە، دووەم یان بە ئا ستی مەعریفی راڤەکردنەکانەوە دەلکێت.

من لەم نووسینەدا دەمەوێت بڵێم ئەگەر بەشی زۆری ئاستی سروودی (ئەی رەقیب)[1] بەیادەوەری ((کۆ))و خولیای نا سیونالیزمییەوە بە ند بێت، لەوێوە پانتاییەکی گەورەی بۆ ماناو دەلالەتەکان خۆش کردبێت، لەم حاڵەتەدا دە شێ بە شێکی زۆری قود سیەتەکەی بەر لەوەی پەیوە ندی بە ئا ستی هو نەری پر سیارکردن و ئا ستی ما ناو چێژو دەلالە تەوە، یان ((جە ستەی ز مان))ەوە هەبێت، پەیوە ندی بە ژانوژوارە کانی گەلی کورد ((جە ستەی نە تەوە))ەوە دەکات.

کەواتە (ئەی رەقیب) بەشێکە لە جەستەی رۆشنبیریی و ئاگایی و هو شیاری نەتەوە یەك، ئە گەر بەراوردی بکەین لە گەڵ نەتەوە یەکی دیکە، دەبینین لە زۆر رووەوە جیاواز دەکەوێتەوە، ئەو جیاوازییەش بە مێژووی کوردو شێوازی ژیان و نۆرمەکانی کوردەوە بە ندەو تەعبیر لە کۆی ئەو واقیع و بە سەرهاتانە دەکات، کە کاریگەری بە سەر ژیانیاندا هەبووەو لە یادەوەریا ندا بە زیندوویی

[1] -بڕوانە: عەبدولخالق علائەدین، هـ. س،پ، ل١٧٤.

ماوه تەوە، هەر لە میانی ئەو پەیوەندییە ئاڵوگۆڕییەی نێوان دەق و کۆمەڵگا (ئەی رەقیب) توانیوویەتی رۆشنبیرییەك وێنە بکات، کە کۆمەڵگا لە کۆدەکانیدا بەشداره، هەر لەوێشەوە جۆرێك لە سێنترالیەت بۆخۆی بسازێنێت.

بەڵام من دەمەوێت قسە لە هونەری نووسین بکەم، هونەری نووسینیش هونەرێکی گشتی نییە، هونەرێکە بە داهێنەرەوە بەندە، هونەرێکە تەعبیر لە دنیابینی و ئیستێتیکا و چێژ دەکات، تەعبیر لە رەهەندەکانی دەلالەت و مانا جیاوازەکان دەکات، هەموو ئەوانەش بە ئازادی تاك و خودی تاکەوە بەندە، هەروەها خودی سەربەست و ئازاد لە تاکەوە لەدایك دەبێت، ئەو مێژووە تایبەتەی کە تەعبیر لە ئاستی رۆشنبیریی و گەیشتن و ئارەزووە چێژئامێزو هەلاّیساوەکانی تاك دەکات، واتە داهێنان بەر لەوەی پەیوەندی بە ((کۆ))و باری چینایەتیەوە هەبێت، لە مەعریفەو ئەزموونی داهێنەرانەوە هەڵدەقووڵێت، نەك هەر هێندەش بەڵکو ئەسڵەن ناتوانین لە دووتوێی مانا دیاریکراوەکانی کۆو باری چینایەتییەوە، بە ئاسانی بە دوای خودی تاك و سەربەخۆی تاکدا برۆین.

واتە ئەگەر نەتوانین سێنترالییەتی سروودی (ئەی رەقیب) بە ئاستەکانی شیعرییەت و پرس و دنیابینییەکەیەوە پەیوەست بکەین، نەتوانین لە ئیبداعەوە هەڵگرینەوە، دەکرێت لەتوێی جەستەی نەتەوە، یان ئەو پەیوەندییە کۆمەلاّیەتی و ئایدیۆلۆژی و سیاسییانەوە سەیری بکەین، کە لە نێوان دەق و عەقلانییەتی کۆمەڵگا، دەق و بیرکردنەوەی نەتەوەدێتە ئاراوە. بە مانایەکی دیکە مەڵبەندێتی (ئەی رەقیب) لەو حاڵەتەدا دەشێ تەعبیر لەو ژانوژوارو پەرچەکردارانە بکات، کە لە هەناوی نەتەوەو کۆمەڵگادان، یان لە توانەوەی تاك لە نێو ((کۆ))دا خۆی دەدۆزێتەوە، بەو مانایەش دەق لە دەقێکی ئیبداعی و فەردانییەوە بۆ دەقی ((کۆ)) خۆی دەگوازێتەوە، مەڵبەندێتی دەقی ((کۆ))ش

لەوێوە دێ، کە دە شێ بە شێوەیەکی تای بەتی تەعبیر لەبەیە کەوە گو نجان و هاو تەبایی عەقڵی و رۆ شنبیریی و نە تەوەیی و ئایینی و فی کری و مەعریفی و ئ یتنی ب کات، هە ست و نە ست و ج یاوازی شێوازی ژ یان و کلـ تووری نۆرمی نە تەوەی کورد بخا تە روو، لەوێ شەوە هەر یەك لە تا کەکانی کۆ مەڵگا لە دەلالەت و ژانوژوارو پەرچەکردارەکانی ئەو دەقەدا بەشدارە.

لێرەدا ژیانی ئەو دە قە دەبێـتە ئاوێـنەی قۆ ناغێکی د یاریکراوی دەلا لەت و ژانوژوارە کانی کۆ مەڵگا، وەك چۆن کۆ مەڵگاش بۆ هەمان قۆ ناغی د یاریکراو دەبێ تە ئاوێ نەی دە قی ناوبراو. هەر لە سەر ئەو بنەما یە دە توانین ب ڵێین مەڵبە ندێتی سروودی (ئەی رەڤ یب) بەر لەوەی بە تاکی شاعیرو خەیاڵ و ئازادی یەکانی نوو سین و خودەوە بە ند ب ێت، را ستەوخۆ لە بیـ نینی ((کۆ))و راڤەکردن و شیکردنەوەی دنیای واقیعی و دذیای رۆ حی و ئەو وێـنەو دەلا لەت و پاشماوانەی، کە گەل و نەتەوە پارێزگاری لێدەکات خۆی دەنوێنێت، ئەگەر چی رەنگە بە پێی بەرەوپێشچوونی دنیا هیچ بەشێك لە پێشکەوتنی بەر نە کەوێت، بەڵام وەك پا شماوەو هە ست و نە ست و نۆرمی کوردی پەیوەندی یەکی توو ندو قووڵی بە منی کوردییەوە هەیە.

کەواتە ئەگەر یەکێك لە مەرجەکانی قود سیەتی سێنترالییەت پەیوە ندی بەو دەلا لەت و یادەوەری و وێ نەو ماناگە لەوە هەبێت، کە بە ((دەورو بەر))، وا تە را ڤەکار[2] و راڤەکرد نە رۆ شنبیریی و کۆمەڵا یەتی و سیا سییەکانەوە دەلک ێت.

---

[2] –لێرەدا دەتوانین کۆمەڵێك لە راڤەکارە تەقلیدی یەکانی شیعری د ڵدار ریز بکەین، تەقلیدی بەو مانایەی کە نەیانتوانیووە خوێندنەوەیەکی بەرهەمهێنەرانە بخە نە روو، خوێندنەوە یەکی قووڵ کە ذهێنی جوانکاری و ئیبداعی هو نەری و ما نای شیعری و شیعرییەت بەرجە ستە ب کات. من هەر تەنها چەند نموونە یەك دەخە مە روو، دە شێ خوێ نەر لە رێ گەی

ئەویدیکە پەیوەندی بەو شاراوە مەعریفی و رۆشنبیرییەوە هە یە، کە لە پێشتر ماوە تەوە، یان بۆ مان ماوە تەوە. بەڵام خاڵی سێیەم لەوێوە پەیوە ندی بە قودسییەتەوە نییە، کە لە خودی خۆیدا خاڵێکی نادیارو پەنها نە، دە شێ هیچ وجودێکی لە دنیای واقیع و حەقیقەتدا نەبێت، وەك چۆن دە شێ پەیوە ندی بەو وزە شاراوەو تایبەتەوە هەبێت، کە پا سەوانی رۆحی شاعیر دە کات. ئەو خا ڵە پەنهانە دەشێ را ستەوخۆ لە خەیا ڵدانی جۆرێك لە خوێنەران هەبێ و ئە سڵەن

سەرچاوەکانەوە بە دوای نموونەی دیکەدا بچێت:- ١-رەفیق حیلمی دەڵێت: ئەو شیعرانەی کە باس لە هە ندێ لا یەنی کۆمەڵا یەتی و نیشتیمانی ئەکا و چارە سازی ئەمان پێشان ئەدا هەروەکو لە لا یەن بیرەوە پوختن و بە کەڵکن لە نیگای ئەدەبیشەوە پە سەندن. (بڕوا نە- گۆ ڤاری گەلاو ێژ ژ مارەی ئەیلول /١٩٤٣). ٢- عەزیز گەردی دەڵ ێت: د ڵدار کە هەنا سەی هەڵدەکێ شا، هەوای سەربە ستی ئە چووە دەمارەکا ن یا، کە ئەیدا یەوە گڵ پەی ئاگرێکی لە نا خەوە ئەها تە دەرەوە، دوژ منی دە سووتاند، هاونیـ شتیمانی لە خەو رائەپەرا ند.(بڕوانە/گۆڤاری هەولێر ژمارە -٥،٤- ساڵی یەکەم ١٩٧١ ل١٨). ٣-دکتۆر مارف خەزنەدار دەڵ ێت: ئەی رەقیب بووە سروودی مار سێلێزی کورد. (بڕوا نە کۆ یەو شاعیران- کەریم شارەزا ل ٨٠).٤-مەتازی حە یدەری دەڵێت: د ڵداری شاعیر هەڵبە ستەکانی وێنەی ژیانی میللەتەکە یەتی، دڵ سۆزی خۆی بۆ گەل ئەنوێنێ، سروودی سەرکەوتنی بۆ ئەڵێ. (بڕوانە/دەف تەری کوردەواری/ژ مارە١٣). ٥- کەریم شارەزا دەڵ ێت: دە توانم ب ڵێم د ڵداری شاعیری نیشتیمانپەروەر یەکەم کەس بوو کە مە شقی خەباتی نیشتیمانی و کوردا یەتی بۆ دادام. (بڕوانە/بیرەوەرییەکانم لەگەڵ دڵداری شاعیرو تێکۆشەر/ رۆژنا مەی هاو کاری ژمارە - ٣٠٥-ی ١٩٧٦/٢/٢٠). ٦- کەمال غەمبار دەڵێت: د ڵدار دێ تە سەر ئەو باوەڕە کە خەیاڵ هەرچەندە دوورکەوێتەوە لە سنوری واقیع دەرناچێ، کەوا تە جەوی فانتازی هیچ شتێك لە واقیعەکە ناگۆڕێ و دەرگاکانی کۆمەڵ دەست نیشان ناکات، دەبێ شیعر بۆ نەتەوە کەی بڵێ .(بڕوا نە/ رۆژنا مەی پا شکۆی عیراق/ژ مارە-٢- ل٦)._هێ لەکانی ژ ێر ر ستەکان لە لا یەن ئێمەوەیە.

((پا شماوە))و ((دەورو بەر)) کەمتر بە لا یدا بچن، وەك چۆن نە پا شماوە بیری لێدەکا تەوە، نە دەورو بەر بیری لێدەکا تەوە، نە هەوڵی کەشفکردنێ شیان لا مەبەستە. من بە پێی توانا هەوڵدەدەم لەم نوو سینەدا پەنجەرە یەك بە سەر ئەو خاڵەدا بکەمەوە.

لە لا یەکی دی کە لە بیر مان نە چێت خوێ نەرو را ڤەکارانی سروودی (ئەی رەقیب) بەر لەوەی وەك هو نەرو زمان قسە لەو سروودە بکەن، وەك وێنەی لە خا چدراوی نە تەوەو درو شمی نە تەوەیی و ئاوێ نەی ژانوژوارە کانی کۆ مەڵگا و ئالاَی نەتەوە بەرزیان کردۆتەوە.

بە کورتی ئەوەی لەو چەند د ێرە مەبە ستمە ئەوە یە، کە لە هەڵ بژاردنی سروودی (ئەی رەقیب) لە لایەك دەمەوێت قسە لە سەر مەڵبە ندێتی سروودەکە بکەم، بەو مانایەی کە بەگشتی ((کۆ)) دە ستی لە بەرجە ستەکردنیدا هە یەو بە تای بەتیش را ڤەکارە ناسیونالی ستو ئایینیو چەپەکانو دژە کانی دی کە، لە لایەکی دیکە مەبەستمە وەك سیستەمی زمان بەدوای هونەری نووسینو ئا ستی نوو سینەوەیدا ب چم. بە شی یە کەمیان لەو بڕوا یەوە د ێت، کە (د ڵدار)[3]

---

[3] – (دڵدار)،ناوی (یونس)ی کوڕی مەلا رەئوف کوڕی مەحموودی کوڕی مەلا سەعدی خادم الا سجادەین لە رۆژی ٢٠ی شوباتی ١٩١٨ لە شاری کۆ یە هاتۆ تە دنـ یاوە..دایکی ناوی زەهوەی کچی خورشید ئەفەندییە، فەمیلیای دایکی عە لەم زادەن و لە زە هاوەوە هاتوونە تە قەراغ زێی کۆیە، حاجی قادری کۆیی لەو فامیلیایەیە. لە بەر ئەوەی کە ئەم ولاَ تە لە دە ستی تورکەکان دەینالاَند و حکومەتە نەخۆشەکەی تورکیاش بە هۆی ئەوەوە کە لە شەڕی یەکەمی جیـ هانی شکابوو، ئیتر هەموو لا یەکی خەڵکی کورد ستانیش گیرۆدەی دە ستی شەڕو ماڵوێرانی ئاوارەیی تالاَن و بێگاری و نەخۆشی. ببوەوە. لە تە مەنی سی(٣٠) ساڵیدا لە رۆژی١٩٤٨/١١/١٢ لە شاری هەولێر کۆچی دوای دەکات. بڕوانە:– دڵدار شاعیری شۆڕگێری کورد–عەبدولخالق علائەدین/هـ.س.پ.ل١٣/١٤.

نەیتوانیووە هونەری پرسیارکردن بە جۆرێك بەرجەستە بکات، کە بێتە هونەری بیرکرد نەوەی بەردەوام، ئەوەش بە شی زۆری پەیوە ندی بەو تێڕوانین و حەقیقەتە ناسیونالیستەوە هە یە، کە رووی هەرە دیاری سروودەکەی لەخۆدا گرتووە. بە شی دووەمیان وەك خوێنەرێك بە پێی توانا هەوڵدەدەم لە رێگای ((وەستان))و خاڵە (نادیار)ەکانییەوە قسە لە سیستەمی زمانی (ئەی رەقیب) بکەم، دوو جۆر بێدەنگی دەستنیشان بکەم کە راستەوخۆ بە حاڵەتی نووسین ((هەستی دەروونی))و سپێتی لاپەڕە ((وەستان))ەوە بەندە.

بۆ ئەو مەبەستە دە توانین بڵێین:– بێدەنگی وەستانە لە دەربڕین، چ بە ناچاری، چ بە رەزامەندی، بە مانا یەکی دیکە بێدەنگی دەکەوێتە بەرامبەر دەسەلاتی دەنگ. کاتێك دەڵێین دەکەوێتە بەرامبەر دەربڕین، یان گوتن، یان دەسەلاتی دەنگ، دەبێ بزانین کە (گوتن هەر تەنها رەهاکردنی کۆمەڵێك دەنگ نییە، بەڵکو بازاڕێکە بۆ بەرهەمهێنانی مانا، ئەوەش بۆ دەسەلاتە کۆمەلایەتیە جۆراو جۆرەکان دەگەڕێتەوە)[4].

کاکەی فەلاح لە بارەی (دڵدار)ەوە دەڵێت: بە پێی شیعرەکانی ناو دیوانە چاپکراوەکەی، سەرەتا لە سەر پێودانی شیعری کلاسیکی و یەکێتی کێشی عەروزی شیعری چنیووە. بەلای منەوە زۆرتری ئەو چەشنە شیعرانەی بە شێوەی هۆنراوە واتە نظم هۆنیوەتەوە، تێکرا شێوە راستەوخۆی خیتابی و ئامۆژگاری کردن و رێگا پێشاندانی زەق و چاو کردنەوەیان پێوە دیارە. لەو شیعرانەدا زۆرتر پەیڕەوی (حاجی قادری کۆیی) کردووە، کە تەنها مەبەستی دەربڕین و کارتێکرنی بیروباوەڕەکەی بووە، بێ ئەوەی گوێ بداتە شێوەو زمانی شیعرەکان. (بڕانە کاروانی شیعری نوێی کوردی بەرگی یەکەم ل١٠٢–بەغداد ١٩٧٨).

[4] –بڕوانە: ابراهیم محمود/ جمالیات الصمت في اصل المخفي و المكبوت– مرکز انماء الحضاري–دیمشق/ط٢٠٠٢–١ل١٧٤.

لێرەدا قسە لە ((داخران)) ناکەم، چونکە هیچ کارێك کە لە زمان دێتە بەرهەم داخراو نییە، وەك چۆن هیچ دەقێك نییە هەموو ئەوەمان پێبڵێت کە دە یەوێت. دەق لەوێوە داخراو نییە، کە زمان هەڵگری ماناو دەلالەتو مێژووو یادەوەریو خەیاڵی خۆیەتی، هەروەها گرنگ دەست خستنە سەر ما نا مەجازییەکان نییە، بەڵکو گرنگ ئەوەیە پشت ئەو ماناو گوتارو پشت ئەو وشانە ببینین، لە پشت ئەوانەوە دەق دەیەوێت چی بڵێت.

بەڵام لە بیرمان نە چێ ((کرا نەوە)) لە رووی ئەدەبییەوە هەڵگری کۆ مەڵێك ئاستو جیاوازی جۆراو جۆرە، ئەو رستەیەش بەرەو دوو جۆر لە نووسینمان دەکاتەوە، یەکەمیان: (یەکە) ئامادەکراوەکانی زمان لەخۆ دەگرێت، تێڕوانینی سیا سیو کۆمەڵا یەتی کۆو ما نا باوە کانی لەخۆدا هەڵگرتووە. دووەم یان داهێنەر بە شێوازی تایبەتی خۆ یەوە ئەو (یەکا نە) بەرهەم دینێتو هەڵگری کۆمەڵێك رەهەندی مەعریفیو ئاستی ئیستێتیکیو دەلالی جیاوازە.

یە کە ئامادەکراوە کان لەوێوە دا خراو نیین، کە لە هەناوی ((کۆ))ەوە ئامادەکراون، وەك چۆن بەرهەمهێنانی یە کەکانیش لەوێوە وەك کاری ئیبداعی تەما شا دە کرێن، کە لە شێوازێکی تایبەتییەوە هەڵقوڵاونو لە جیاوازییەوە خۆیان بەرجەستە دەکەن.

کەوا تە ئەو نێودڕژ یەی کە دەکەوێ تە ذ ێوان (بەدوادا چوون)و (بەدوادانە چوون) لە لای من، لە لا یەك پەیوە ندی بە ئا ستەکانی نوو سینو چەمکی نووسینەوە هەیە، لە لایەکی دیکە لەوێوە دێت کە بڕوام بەوە نییە (ئەی رەقیب) لە ناخی خۆ یەوە خاوەنی ئازادی گوتنو ئا ستی بەرزی جوانگوتن بێتو لە رێگای درەوشانەوەوە سنورەکانی بڕیبێتو ما ناو دەلا لەتی دیکەی نوێی بەر هەم هێنابێت. ئەو ر ستەیە لەوێوە د ێت کە داهێ نان ((تاك))

پێهەڵدەسێ، نەك ((كۆ))، داهێنان لە ئازادی بیركردنەوەو هەڵبژاردنی تا كەوە هە ڵدەقووڵێت، نەك لە ژێر دەلالە تە تۆتالیتێرە كانی دە سەلاٌتی سیا سیانەی نەتەوەو تێڕوانینی كەڵەگایانەی كۆمەڵگاوە.

بە دیووە كەی دیكە لەم نوو سینەدا هەو ڵدەدەم لە رێگای بەدوادا چوونی مەڵبە ندێتی و تەوەرەی راڤەكارانی یەوە، كە دە ستی زۆری تێڕوانینی ((كۆ))و دە سەلاٌتی سیا سیانەی نە تەوەی تێدا یە، ئەو قود سیەتە تێكبشكێنم، كە بە سروودی (ئەی رەق یب) دراوە، ئەو هەو ڵەش بە را ڤەكردن و لێكدا نەوە جۆراوجۆرەكا نەوە پشترا ست دەكە مەوە، وا تە بەر لەوەی وەك درو شم و پرۆپاگندە ئەو تێكشكانە بەرز بكە مەوە، لە میانی ئەم نوو سینەدا هەو ڵدەدەم ئیشكالەكانی خوێندنەوە دەستنیشان بكەم.

زمان قسان دەكات نەك نووسەر، نووسین گەیشتنە بەو پنتەی كە زمان بێ ـتە ـگۆ، نەك من.

مالارمێ

بەشی یەکەم

باسی یەکەم

ستراتیژیی دەق

دەق بە پێی باکگراوەندی فیکریو فەلسەفی هەڵگری کۆمەڵێك پێناسەی جیاوازە. (ژۆلیا کریستیڤا) دەڵێت:- دەق بە گشتی ناچێتە سەر رەچەلەکی زمان، بەڵکو لە مەسەلەی ئەسڵی زمان خۆی دەرباز دەکاتو لە مەیانی پانتاییەکانی دەقدا بە هەڵکۆڵینی هێلێکی ستوونی هەڵدەستێت، لەوێشەوە بە نموونەی دەلالەتەکان دەگات، کە زمان لە حاڵەتی وێنەگرتنو گەیاندندن نەیتووانیووە بیگەیەنێت، ئەگەرچی وا ناونراوە[٥].

لێرەدا نەچوونە سەر ئەسڵی زمان بەو مانایە دێت کە دەق بەردەوام لە ذێو زماندا لە کەشفکردندا خۆی هەڵدەگرێتەوە، لەوێوە دەشێ هەموو ئەو ماناو دەلالەتانەی لەخۆ حەشاردابێت، کە وەك باکگراوەندی مەعریفیو سۆسیۆلۆژیو دەروونیو مێژووی خۆیان دەنوێنن. کەواتە ئەگەر لە لایەك نەچوونە سەر ئەسڵی زمان تەعبیر لە داررووتانی زمان بکاتو لەوێوە (داهێنان)

---

[٥] . جوليا كريستيفا-علم النص- ترجمة:فريد الزاهي/مراجعة:عبدالجليل ناظم/دار توبقال للنشر ل٨.

زمان بدوێنێت، ئەوە بە دیوەکەی دیکە نەچوونە سەر ئەسڵی زمان خۆ لادانە لەو باکگراوەندە، نەك لە پێناو لەبیر کردن بەڵکو لە پێناو دووبارە بەبیر هێنانەوەو چێژ. کەواتە خۆلادان لێرەدا بە قەد ئەوەی مانای بەبیر هێنانەوەو چێژو بونیادنانەوەیەکی دیکەی جیاواز دەنوێنێ ئەوەندە لایەنە نێگەتیفەکە جێبەجێ ناکات.

هەر لێرەوە دەتوانین بڵێین نەچوونە سەر رەچەلەکی زمان وەك چۆن بەبیر هێنانەوەی باکگراوەندی زمانە، بە دیوەکەی دیکەش سەرەتایەکی دیکەی دەستپێکردن وازی دەکات. بەو مانایە دەشێ هەر دوو رووەکەی نەچوونەوە بۆ سەر رەچەلەکی زمان تەعبیر لەناکۆتایی جیاوازیەکان بکات ئەو جیاوازییانەی کە پێکهاتەیەکی بێ سنور دەنەخشێنێن، یان بە مانایەکی دیکە دەشێ بڵێین دەق هەڵگری ئەزموونی زمانە، لەوێشەوە پرسو گومانە باوەکان تێکدەشکێنێتو راڤەکردنێکی دیکەی جیاواز بە پەیوەندییەکان دەبەخشێتەوە.

کەواتە زمان لەدەقی ئەدەبیدا لە رێگای زەمەنو شوێنو مێژووەوە وەك بوونەوەرێکی جوڵاو دێتە ناوەوە، هەر لەوێشەوە داهێنەر دەتوانێت زەمەنو شوێنو مێژووی تایبەت بەخۆی بخاتەوە، بەو مانایەش هەر چەندە زمان قووڵتر خۆی بنوێنێو ئەزموونداتر بێت، ماناو دەلالەتەکانی زێترو بەرفرەوانتر دەبن.

بەڵام ئەگەر باکگراوەندی زمان جۆرێك لە ((جێگیر بوون)) لەخۆبگرێت نووسەری داهێنەر لەوێوە ((جێگیر– نەبوون)) پراکتیزە دەکات کە داهێنان لە دڵەڕاوکێ نابێتەوە.

کەواتە قسەکردن لە سەر داهێنان بەشێکی زۆری قسەکردنە لەسەر دەلالەتە جێگیرنەبووەکانی زمان، لێرەدا دەتوانین بڵێین دەق لە دەنگدانەوەی ئاستە پەنهانو جیاجیاکانی گوتندا خۆی هەڵدەگرێتەوە، یان بە مانایەکی دیکە لە

دەستكاريكردنی گوتن خۆی وازی دەكات، بەڵام كاتێك گوتن دەتوانێ دەق وێنە بكات، كە دەر بڕی ئازادیيەكانی خۆی بێت، كە بتوانێت نەگوتراوو ئاستە جياوازيیەكانيان بەرجەستە بكات، ئەوەش راستەوخۆ بە پرۆسەی خزينی زمانمان پەيوەست دەكاتو دەكەوێتە دەرەوەی گەيانندنو دەلالەتكردنەوە، بەڵام نەك بەو مانايەی كە نكۆڵی لە گوتراوەكان بكرێت، لەو حاڵەتەدا گوتراوەكان دەبنە بەشێك لە يادەوەری دەقو چينێك لە چينەكانی ماناو دەلالەت، لێرەدا دەق وەك (بارت) دەڵێت: نە كۆنترۆڵكردنەو نە ئيستهلاككردن، بەڵكو هەوڵدانە بۆ خۆ والآكردن[٦].

كەوا تەدەقی ئەدەبی بونيادێكی كراوەيەو قابيلی چێژو دامەزراندنی بەردەوامە، يان بە مانايەكی ديكە لەبەر ئەوەی كراوەيە بۆيە دەشێ هەڵگری خوێندنەوەی بەردەوام بێت، بەڵام وەك گوتمان ((كرانەوە)) ئاستی جياوازو رەهەندی جياواز لەخۆ دەگرێت، چونكە ئەگەر يەكەمين كەرەسەی دەقی ئەدەبی زمان بێتو لەوێوە ((كرانەوە)) بتوانێت بە جۆرێك لە جۆرەكان خۆی بسەپێنێت، دووەمين كەرەسەی دەقی ئەدەبی جوانگوتنە، وەك چۆن ئاستی سێيەميش ميكانيزمی كاركردنە، يان چێگوتن. چێگوتن ئەو بونيادەيە، كە ئاستو چينی دەمەتەقێئاميزی لەخۆ گرتووە، هەر لەوێشەوە بە خوێنەران دەگات.

چێگوتن هەڵگری خوێندنەوەو لێكدانەوەو راڤەكردنی جياوازەو خوێنەرو ئاستی خوێندنەوەی جياواز لەخۆ دەگرێت، بە مانايەكی ديكە پانتاييەكی كراوەيە بۆ دەمەتەقێو ئاڵوگۆڕكردنی جياوازيیەكان، ئەو ئاڵوگۆڕكردنو

---

[٦] . عەبدولموتەليب عەبدوڵلا، ئاگايی زمان زمانی ئاگايی– چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی /١٩٩٩.ل ٦١.

قبوولْكردنەش ئەگەر بەشێكی پەیوەندی بە زمان بكات، بە شێكی پەیوەندی بە چۆنگوتن وجوانگوتنەوە هە یە، وەك چۆن بە شێكی دیكە شی لە سەر ئەو بونیادە دەوەستێت كە داهێنەر دەیخاتەوە.

نابێ لە بیرمان بچێت بەتەنها مەدلولی زمان ناتوانێت هەڵگری پێنا سەكانی دەق بێت، ئاستە جیاوازەكانی دەق بنەخشێنێ، بەو مانا یەش لەوێوە قسە لە مەدلولی زمان دەكەین كە بە هەڵكۆڵینی هێلێكی ستوونی هەڵدەستێ، ئەو هێلەش كەشفی ماناو مەدلولی رۆشنبیریی و چێژو جوانی و دنیابینی و ئاستی بەرز گوتن دەكات، لێرەدا ئەگەر چی چیگوتن و چۆنگوتن گرنگی تایبەتی خۆ یان لە فرە رەهەندی و بەرزگرتنی ئاستی زمان و دەلالەت و دەسەلأتی خوێندنەوەو جیاوازییەكاندا دەنوێنن، بەلأم لە بیرمان نەچێت هەرگیز ئەوە مەرجی هاتنەوە لەگەڵ راستییەكان ناخاتەوە، بەڵكو مەرجی گومان و پرسیارە جۆراوجۆرەكانی لەخۆدا حەشار داوە، دەلالەت لەوە دەكات كە چەند توانای تەجاوزكردنی شتەباوەكانی پێ یە، بە دیوەكەی دیكەش چەند دەتوانێ هەڵگری ئاستە بەرزەكانی زمان و ئیستێتیكاو چێژو مەعریفە بێت، ئەوەش هەروەك چۆن دەشێ بە شێوازی گوتن و پێكهاتەی رستە و ئاستی فیكری و مەعریفی و دەلالەتەوە پەیوەستی بكەین، بە دیوەكەی دیكە دەشێ بە نواندن و چێژو دروستكردن و داهێنانەوە بەند بێت.

واتە ئەگەر دەقی ئەدەبی خۆی لە ذێو وزەو هێزە دەلالەتئامێزە نەگوتراوو شاراوەكانی چیگوتن و چۆنگوتن حەشار دابێت، لەوێوە بتوانێت خۆی لەنێو زمان و ئاستە جیاوازەكانی رۆشنبیرییدا بدۆزێتەوە، و بە دینامیكیەتی خۆی فەزا یەك بێنێتە ئاراوو بتوانێت لەو فەزا رەنگاو رەنگەدا بە شێوەیەكی بەرجەستە خۆی بنوێنێ، ئیتر هەر لەوێشەوە دەتوانێت زەمەنەكان ببڕێت و بە

ستوونی دابەزێتو ئاسۆیەك لە چاوەڕوانی تایبەت بەخۆی بخاتەوەو ئا مادەگی خۆی بەرجەستە بكات.

لە نێوانی چیگوتنو چۆنگوتن، لە نێوانی زمانو ئاستەكانی خەیاڵو فیكرو مەعریفە، لە ن‌ێوانی ئیستێتیكاو چێژ، دە شێ ئا ماژە بە ژانرە كان بدەین، وەك چۆن لە ن ێوان دە سەلاّتی رۆ شنبیریی و دە سەلاّتی خوێ نەردا دە شێ ئەو چاوەڕوانییە بخوێنێ نەوە كە دەق دەیخولقێ نێ، بەلاّم وەك چۆن مەرجی چیگوتنو چۆنگوتن بە ئا ستەكانی زمانو رۆشنبیریی و فیكریو مەعریفیێیەوە بە ندە، بە هەمان شێوەش مەرجی ئەو فەزا رەن گاو رەن گەی كە دەق لە چاوەڕوانی خوێ نەر درو ستی دە كات، ئا ستی هو شیاریی و ئازادیی و جیاوازییەكانی خوێنەری لەخۆدا هەڵگرتووە.

ل ێرەدا دەكەوی نە دوو توێی سیانەی مەر جەع و بون یادو بۆ چوونی فەلسەفیەوەو هەر لەوێوە دەشێ چەمكی دال ومەدلول دیاری بكەن.

ئەگەر وایدابنێین كە دەق بەر لەوەی بە خوێنەر بگات، یەكە یەكی فیكریی و ئی ستێتیكی و مەعریفی سەربەخۆی لەخۆ حە شار داب ێت، لەگەڵ شتنی بە خوێ نەر یەكە یەكی فی كریو مەعریفی و ئی ستێتیكی نوێ بە ناوی فەزای خوێند نەوە دا بمەزرێنێ، ئەوە نوو سین لەرووی دەر برین نەوە نوێنەرا یەتی سیستەمی مەعریفە دە كات. هەروەك ئەو فەزا یەی كە بۆ خوێ نەریش درو ست دە بێ فەزایە كە هەڵگری كۆ مەڵێك ئا ستو دەریچەو خەیاڵو یە كەی مەعریفی جیاوازو فرە رەهە ند، فەزا یەكی دەمە تەقێئامێزە، دوا جار توا نای قبووڵكردنی خوێنەرو خوێندنەوەی جیاوازو ماناو بیرو بۆچوونی جیاوازو ئا ستی مەعریفی ج یاوازی پێ یە، فەزایە كە قابیلی تەقی نەوەی جۆراو جۆری ما ناو خەیاڵو ئیستێتیكا و پرشنگی جۆراوجۆری زمانەوانی و فیكریو مەعریفی چێژئامێزە.

بەو مانایەش ڕەهەندی نووسین و خوێندنەوە ڕەهەندی ئا ماژەو ما ناو ڕەهە ندی سیمەی جیاوازە، هەروەها هەر لەوێوە دە توانین لە ڕێگای تانوپۆکانی دە قەوە چەمکە (دەلالی–ئاماژەیی)و (مەدلول–سیمە)ەکانی دیاری بکەین، وەك چۆن لە ڕێگای خوێنەرو خوێند نەوەوە دە شێ بە شداری لە داهێنانی یە کەکانی ئەو دەقەدا بکەین.

ئە گەر بتوانین بڵێین مەر جەع لە تێگەی شتنی زمانەواز یدا پانتای یەکی بەرفرەوان لە ڕستەو دە ستەواژەو چەمکە فیکر یەکان دادە مەزرێنێ و لەوێشەوە پێناسەی مەعریفی بۆ دەق دەخاتەوە، ئەوە هەر لە سەر بنەمای ئەو مانا یەوە دەشێ بڵێین مەرجەع لە دە سەلاتی دە قدا (ڕەنگدا نەوەی) پێکها تەی مەعریفی و فیکری و کۆمەڵێك چەمك و پەیوە ندی و خەیاڵ و بۆچوونی ئەو نوو سەرەیە کە نوێنەرایەتی بەرهەمهێنانی دەکات[٧].

لە بەرامبەر ئەوەش سیستەمی (بۆماوە) لە دە سەلاتی خوێنەردا، یان بە مانا یەکی دی کە خەزینی ڕۆ شنبیریی خوێ نەر ڕەنگدا نەوەی هەمان ئەو چەمکگەلەیە کە خوێنەر لە خوێندنەوەو ڕاڤەکردن و لێکدانەوەدا دەیخاتەوە.

لێرەدا دەبینین بۆ تێگەی شتنی دەق دەکەوینە پرۆ سەیەکی بەرامبەرکێوە، یان بە مانایەکی دیکە پرۆسەی (دان)و (خواستن) خودی پرۆ سەی ناوبراویش نوێنەرا یەتی بە یەکگەی شتنی خوێ نەرو دەق دە کات، ئەو بەریەک کەوتن و بەیەکگەی شتنەش لە م یانی چۆنیەتی و ئا مادەیی تەواوی حاڵەتەکا ندا ئەتمۆ سفێرێکی هاو بەش بۆ خوێند نەوە دادە مەزرێنێ، وەك چۆن بوونی

---

[٧] . عەزیز ئەل تەمیمی، (سیستەمی خوێند نەوەو دە سەلاتی ئەزموون) ڕۆژنا مەی (الزمان) ژمارە ١٥٦٨ دوشەممە٢٨/تەممووزی ٢٠٠٣.

خۆی شی لەو ئەتمۆسفیرە سەربەخۆیەدا هەڵدەگرێتەوە، هەر بەو مانا یەش چەمکەکانی (خوێنەر–دەق) لە بەیەکداچوونی فیکرو خەیاڵو چێژو مەعریفەوە مەرجەعیەتێك بە تەسەوری خوێندنەوە دادەمەزرێنێت، بەڵام لەبیرمان نەچێت وی ستی ئازادا نەی خوێ نەر لە رێ گای چەمکی جیاوازی یەوە کار لە هەڵوەشانەوەی بۆچوونی مەرجەعیو (ژینگە–دەوروبەر)ی دەقو شیکردنەوەی چەمکە رەفتار ئامێزە فەلسەفیەکان دەکات.

لە خوێند نەوەدا هەموو تانوپۆ یەك لە تانوپۆ کانی دەق لە ئا مادەییو تە سەوری د یاریکراوی خوێ نەردا بە شداری خۆی دەنوێن ێت. ئەوەش ئە گەر بە شێکی بۆ مەرجەع یەت بگەڕێ تەوە، بە شێکی بۆ ئا مادەیی (دەورو بەر)و حا ڵەتی دەروو نیو هو شیارییو ئا گاییو خەیاڵو ێرای ئەوا نەش جەر بەزەییو سەرکێ شییەکانی خوێ نەر دەگەڕێ تەوە، یان بە مانا یەکی دی کە ئە گەر سەر چاوەی مەعریفی لە تۆ مارکردنی چەمكو پەیوەندی یە سیا سیو مەعریفیو کۆمەلا یەتیو دەروو نیو رەفتارئامێزە کان بە شداری بکات، دە شێ هەموو ئەو بەهاو دەستەواژانە لە خۆبگرێت کە باکگراوە ندی مەعریفی دەقیان لە سەر بونیاد نراوە، لەوێ شەوە دە توانین ئا ماژە بە کرۆ کی دە سەلاتی دەق بکەین، وەك چۆن گوتمان بەشێکی دەبێ تە کرۆ کی دە سەلاتی خوێ نەریش، ئەو دەسەلاتەش لەوێوە دەست پێدەکات کە پەیوەندی بە رێبازەکانی خوێند نەوەوە دەکەینو دەکەوینە دووتوێی تیۆری وەرگرو تیۆری پێشوازیکردنەوە.

لە لا یەکی دی کە پۆرتریتی چەمکی دە قی ئەدەبی لە رێ گای زما نەوە خۆی نما یان دە کات، ئیتر دە بێ بە جۆر ێك لە جۆرە کان بڕوا مان بەوە هەبێت، کە خەسڵەتی سەرەکی ز مانی ئەدەبی بە ما نا تازە کەی ئەوە یە کە (یاریکردن) لە نێویدا کراوەیە، هەر لەوێشەوە خەسڵەتی دەق بە ما نا (بارت)ییە کەی بە چێژو

ئی ستێتیکاو دنیابینی یەوە بە ندە[8]، و ێڕای ئەوەش یاریکردن لە ذ ێو ئەو بۆ شایییەی کە خوێ نەرو دەق بەیە کەوە دەگە یەنێت بە کراوە یی دەمێنێ تەوە، چونکە وەك گوتمان فەزایەکە ئازادی ڕەنگ دەکات، ئەو فەزایە ئازادەش دە شێ بە خەیاڵ بچوێنین لەوێوە کە سنورەکان بوونی خۆیان لە دە ست دەدەن، وەك چۆن دەسەلأت بە هەموو ماناکانەوە بوونی تەواو دەبێت، لێرەدا یاریکردنی نێو دەق دە شێ یاریکردنی ذێو خەیاڵ ڊێت، لە یاریکردنی ذێو خەیاڵیش هیچ مەعریفەو زانستێك جێی متمانەو پشتپێبەستن نین، لەوێوە براوەو دۆڕاوی تیا دەرناکەوێت، ئیتر دەگەینە ئەوەی کە ئەو جۆرە یاریکردنە نە هەڵگری بیرۆکەی ئامانجی مێژوویی‌و نە واقیع، نە بڕوای بە تاك مانایی‌و تاکە ڕاستییەك دایە نە حەقیقەتێکی ڕەها.

زمانی دەقی ئەدەبی لەوێوە دەردەکەوێت کە هیچ مەعریفەو زاذستێك جێی متمانەو پشت پێبەستن نین، لەوێوە بڕوای بە بردنەوەو دۆڕان لەق دەبێت، کە تەواوی دوالیزمەکان تەجاوز دەکات، وەك چۆن لەوێوە وەك دیاردەیەك بەردەوام دەگۆڕێت‌و بەردەوام لە واقیعێکەوە بەرەو واقیعێکی دیکە هەنگاو دەذێت، کە زە مەن پەر ست نی یە، بەڵکو لە گوما نەوە را ست دەبێ تەوە. کەوا تە ئەگەر چی دە قی ئەدەبی بوذ یادێکی کراوە یەو قابیلی دامەزرا ندنی بەردەوا مە، بەڵام دەمەوێ ئەوە بە بیر خوێنەر بهێنمەوە کە لە زمانی دە قدا را ستی ڕە ها شوێنی

---

[8] . بارت پێیوا یە دەق دوورە لە دەسنی شانکردن و د یاریکردن، نزی کە لە دە ستلێدان و بەریەککەوتن، هەر لە بەر ئەوەش دەق بە سروشتی مەجازی دەمێنێ تەوە (دە ستیش لە بری ئەوەی پێناسەی دەق بنووسێتەوە، پرۆسیسەکردنی وێنە دەکات، هەروەها گو تار دەربارەی دەق بوونی نی یە، هەر دە بێ دەق ڊ ێت). بڕوا نە:–ئا گایی ز مان ز مانی ئا گایی/ ه.س.پ. ل١٠٥/١٠٦.

نابێتەوە، وەك چۆن تەواوی دە سەلأتی دیکتاتۆرییا نە بەتالٚ دەبێتەوە، هەر لە دیکتاتۆرێ یەتی ما ناو سەر چاوەو زە مەنو دەلالە تەوە تا دیکتاتۆرێ یەتی نوو سەرو خوێ نەرو کلـ توور، لەو حالّە تەدا ز مانی دەق هەڵگری تەواوی جیاوازییەکان دەبێت، بەو مانایەش چەمکی دەق لە جیاوازی خوێندنەوەکانو پڕ شنگی خەیاڵی خوێ نەرەوە دێ تە بەر هەم، لـ ێرەدا ئە گەر بە شێکی چەمکی کرا نەوە پەیوە ندی بە جیاوازییەکا نەوە بـ ێت، بە شێکی پەیوە ندی بەو هێـ لە نادیارانەوە یە، کە لەوێوە ز مان بە دنیا مان دەبە ستێتەوە. وەك چۆن ئە گەر بەشێکی تێگەیشتنمان بۆ دەق بە ئا ستی رۆ شنبیریی و پرس و خەیا ڵەوە بە ند بێت، ئەوە بە شێکی دیکەی پەیوە ندی بەوە دا یە کە دەق زە مەن ناپەر ستێت، وەك چۆن ئا مانجێکی د یاریکراویش ناپەر ستێت، بەڵکو لە پر سی بەردەوا مدا یاریـ یەکانی خۆی در ێژە پـ ێدەدات، هەر بەو مانا یەش پرۆ سەی خوێند نەوەو رەخنە پەیوەندی بەو فەزا ئازادەدایە کە دە قی ئیبداعی لە چاوەڕوانی خوێـنەر دەیخاتەوە.

باسی دووەم

جیاوازییەکانی خوێندنەوە

ئەدەب چییە؟ هەڵبەتە ئەو پرسیارە دەشێ بەردەوام تێڕوانین و جیهانبینی جیاواز بخاتەوە، ئەگەر (سارتەر) ئەو پرسیارە لە کەشفکردنی دنیاو مرۆڤدا کورتبکاتەوە، ئەوە یەکێکی وەك (میلان کۆندیرا) بە هەوڵی کەشفکردنی لایەنە پەنها نەکانی بوونی مرۆ ڤی دادەنێت[٩]. بەو مانا یەش ئەدەب چییە دوو جیهانبینی نیشان دەدات، یەکێکیان پەیوەندی بە بابەتخوازییەوە یە، ئەویدیکە بە سەربەخۆیی گوتاری ئەدەبییەوە، یەکێکیان پەیوەندی بە حەقیقەتەوە یە، ئەویدیکە بەحەقیقەتی خودی ئەدەبییەوە، لە نێوان حەقیقەت و حەقیقەتی خودی ئەدەبی، لە نێوان بابەتخوازی و خودێتی، دنیایەك لە ئاڵۆزی و پرسی جیاوازو سنوری جیاوازو رەهەندی جیاواز هەیە، دنیایەك لە تێپەڕاندن و تێنەپەڕاندن، دنیایەك لە دەنگ و دەنگدانەوە.

ئەگەر بابەتخوازی دەنگدانەوەی دنیای دەرەوە بێت، ئەوە خودگەرایی دەنگدانەوەی و سبەلێکراوەکانی ناوەوە یە، ئەگەر بابەتخوازی ئاشکراکردنی حەقیقەت بێت، ئەوە خودگەرایی گێڕانەوەی حەقیقەتە، لە نێوان ئاشکراکردنی

---

[٩] . : تزفيتان تودوروف- نقد النقد- ترجمة:- د. سامي سويدان/مراجعة:د.ليليان سويدان بغداد ١٩٨٦،ص،٩.

حەقیقەتو گێڕانەوەی حەقیقەت، تێپەڕاندنو تێنەپەڕاندن هەیە، ئەدەب (وەك ئیبداع) بەردەوام كار لە سەر جوانكردنی پەیوەندی نێوان تێپەڕو ئەبەدیی دەكات، بەردەوام كار لە سەر پرسو گومان دەكات، بەڵام ئاشكراكردنی حەقیقەت، (راستی)و (هەڵە)مان نیشان دەدات. ئەگەر راستی خۆی لە ئاوێنەی واقیعدا هەڵگرێتەوە، هەڵە زێتر خۆی لە وەهم و خەیاڵدا دەبینێتەوە، ئەگەر راستی پەیوەندی بەدیدو بۆچوونێكی دیاریكراوەوە هەبێتو هەڵگری واقیعێكی تایبەت بە خۆی بێت، ئەوە هەڵە لە نادیار راست دەبێتەوە، یان وەك ئەدەب خۆی لە رەنگاو رەنگیدا هەڵدەگرێتەوە، ئەدەب رەنگاو رەنگی نمایان دەكات، ئەدەب بەشی زۆری وەهمو خەیاڵو فەنتازیایە، بەڵام نەك بەو مانایەی كە ئەدەب دوورە لە راستی، بەڵكو بەو مانایەی كە ئەدەب بڕوای بە یەك رووی راستیی نییە، نەك بەو مانایەی كە ئەدەب بڕوای بە واقیع نییە، بەڵكو بەو مانایەی كە ئەدەب روویەكی دیكەی واقیعمان نیشان دەدات كە ئێمە لە بەرامبەری نابینایین.

ئەگەر راستی بە شێوەیەكی ئاسۆیی لەگەڵ واقیع رێك كاتو زەمەنێكی تایبەت بە خۆی دروست بكات، ئەوە ئەدەب بە ستوونی دادەبەزێتە نێو واقیعەكانو لە هەموو زەمەنەكان بوونی خۆی دەسەپێنێت، لێرەوە كاتێك (سارتەر) دەڵێت ئەدەب كەشفكردنی مرۆڤو دنیایەو (میلان كۆندێرا) دەڵێت ئەدەب هەوڵێكە بۆ كەشفكردنی لایەنە شاراوەكانی و جودی مرۆڤ،[10] دوو بۆچوونی جیا دەخەنەوە، یەكێكیان بەرەو دیاردە رۆشنبیرییەكان دەچێت، ئەو دیاردانەی كە ژینگەی ئەدەبیو كۆمەڵایەتی دروست دەكەنو دەشێ لەوێوە

[10] – تزفیتان تۆدۆرۆف–نقد النقد– هـ.س.پ.

ده ستی له كه شفكردنی مرۆڤو دذ یادا هه‌بێت، ئه‌ویدی كه به‌ره‌و بوذ یاده خودییه‌كانی ئه‌ده‌ب شۆڕ ده‌بێته‌وه‌و له‌وێوه ده كرێ لایه نه و سبه‌لێكراوه‌كان‌و خه‌فه‌كراوه‌كانی وجودی مرۆڤ كه‌شف بكات.

له سه‌ر بنه‌مای ئه‌و دوو بۆچوونه ده توانین بڵێین ره‌خنه سه‌ره‌ڕای ناونا نه جۆر به‌جۆره‌كانییه‌وه، سه‌ره‌ڕای شه‌پۆله مه‌عریفییه جیا جیاكانی، له لایه‌ك كار له سه‌ر توێكاری ده‌ق ده كات‌و به پێی میتۆدێكی د یاریكراو را ڤه‌كانی خۆی داده‌ڕێژێت، له‌لایه‌كی دیكه به مانا نوێیه‌كه‌ی له گه‌ڵ ده‌ق ده‌كه‌وێته دانو ستان‌و به پ یی بۆ چوونه جیاوازه كانی خوێ نه‌رو ئا سته جیا كانی خوێ نه‌ر ده‌قێ كی دیكه‌ی لێده‌كه‌وێته‌وه، واته له‌لایه‌ك بۆ ئاسۆكان‌و مێژووو مه‌رجه‌ع ده‌گه‌ڕێته‌وه، له لایه‌كی دیكه به دابه‌زینی ستوونییه‌وه په‌یوه‌ست به چێژ ده‌بێت.

له نێوانی ئه‌و دوو دیده پرسیاری ره‌خنه چییه؟ ره‌خنه ده‌بێت چی بكات؟ ئه‌گه‌رچی وه‌ك دوو پرسیاری كۆن ده‌كه‌و نه‌وه، به‌ڵام له كاتێكدا ده ڵێین ره‌خنه زانسته، به‌و مانا یه د یت كه ئه‌ده‌ب هه‌ڵگری م یژووی ئه‌ده به، به‌و مانا یه كه ره‌خ نه مه‌عریفه یه‌و به در یژایی م یژوو هه‌وڵی پۆلینكردن‌و ئا شكراكردن‌و پرۆسێ سه‌كردن‌و جێ به‌جێكردنی گر یمانكراوه مه‌عریفی یه دیاریكراوه كانی ده‌دات، كه ده‌ڵێین ره‌خنه زانسته به‌و مانا یه د یت كه سیستەم شوێنی ئاژاوه ده‌گرێ ته‌وه، به‌و مانا یه د یت كه لۆژیكی ئه‌ده‌بی‌و حه‌قیقه‌تی ده‌ق‌و به‌های ئه‌ده‌بی‌و هونه‌ری‌و شێوه‌و وه‌زیفه‌كان د یاری بكرێن! له روو یه‌كی دیكه‌ش كه ده ڵێین ره‌خ نه زاذ سته را سته‌وخۆ په‌یوه ندی به هه ڵه‌ی مه‌عریفی‌و هه ڵه‌ی میتۆدی یه‌وه‌ش هه یه، چونكه به‌رده‌وام میتۆده كان له سه‌ر ئی شكالییه‌تی می تۆدی به‌ر له‌خۆیان داده مه‌زرێن، ل یره‌وه به‌یه‌كلكا ندنی زاذ ست‌و ره‌خ نه دابڕا نی مه‌عریفی شی لێده‌كه‌وێ ته‌وه، له‌وێ شه‌وه میتۆد خوازی ده‌بێ ته كاری

ئەکادیمیاو ئەکادیمی یەکان، بەلاّم ئی بداع بەردەوام کار لە سەر جوانکردنی پەیوەندییەکانی نێوان تێپەڕو تێنەپەڕ دەکات، ململانێی ئەکادیمیاو ئیبداعیش ململاذ ێی تەجاوزکردن و سنوردانانە، ململاذ ێی تێپەڕا ندن و بنبە ستبوونە، ململانێی گەڕانەوە بۆ مەرجەع و چێژ وەرگرتنی هەنووکەییە.

بەلاّم ئەمڕۆ لە بەرامبەر رەخ نە بە ما نا (کۆن)ە کەی[11] جۆرێکی دیکە لە دەرکەوتنی خوێ نەر دەبینرێت کە سنور بە ندی نانا سێت، جۆرێکی دیکە لە دیدو بۆچوون و گفتوگۆو دانوستان هەیە، کە بە میتۆدی دیاریکراوو مەعریفەی سنوردارو تاکا یەتیی پیرۆز کراوەوە بە ند نی یە، ئەویش (بە ما نا نوێیە کەی رەخنە بە –خوێندنەوە) ناسکراوە.

خوێند نەوە پرۆ سەیەکی هە ستپێکراوو د یارە لە ر ستێك گریما نەو خەون و خەیاڵ و ئوم ێدو نائوم ێدی پێک هاتووە، بەو مانا یەش پرۆ سەیەکی بە نێویەکداچووو ئاڵۆزە، کار لە سەر بەرهەمهێنان دە کات لە حا ڵەتی شیانییەوە بۆ حا ڵەتی بەخ شش، لە حا ڵەتی شاردنەوەوە بۆ حا ڵەتی پراکتیزە بوون، لە حاڵەتی هەبوون بە هۆی هێزەوە بۆ حاڵەتی هەبوون بە هۆی کردەوە.

---

[11] –کە دەڵێم بە مانا کۆنە کەی دە مەوێت پە نجە بۆ ئی شکالیەتی پرۆ سەی خوێند نەوە در ێژ بکەم، کە خوێنەر دەکاتە دوو بەش، یەکێکیان کە ئێمە لێرەدا جەختی لێدەکەینەوە پشت بە چێژ دەبەستێت، لە بەرهەمهێنانی چێژ دەگا تە ترۆپکی خۆ شی، بە خوێ نەری خوێنەرا نەوە ناو زەد کراوە. ئەویدیکە بە لێکدانەوەو راڤەکردن و کردەی هیرمۆنیتیکی یەوە هەڵدە سێ و لە سەر بنەمای (شارەزاییە حەشاردراوەکانی بۆماوە) و (دەورو بەر) مامە ڵە لە گەڵ دەق دە کات، بە خوێنەری رەخنەگر ناو دەبرێت. بڕوانە:– زید الشهید/تأویل النص بین الثوابت و الدلالات المفترضة– پێگەی گوگول–١١/٦/٢٠٠٦.

کەواتە خوێندنەوەو رەخنە لەوێوە لە یەکتر جیادەبنەوە کە رەخنە بەردەوام کارکردن بووە لە سنورەکانی دەق، یان بە مانا یەکی دیکە ملکەچی دەسەڵاتی دەق و نوو سەر بووە، بەڵام خوێند نەوە گفتوگۆکرد نە لە گەڵ دەق و بە شداریکردنی خوێ نەرە لە پرۆ سەی ئیبداع یدا، خوێند نەوە نوێنەرا یەتی دە سەڵاتی خوێ نەری هو شیارو شیکارئامێزو چێژخوازی لە خۆگر تووە، لە هەمان کاتدا بە گشتی هەوڵدەدا کە لە چوونە نێو چەمکی خوێنەری گشتگیر بە ما نا میتۆدگەرییە کە دوور بکەوێ تەوە، هەروەك چۆن کار لە هەڵوە شانەوەی هەموو ئەو چەمك و دە ستەواژانە دە کات کە دەکەو نە دوو تویێی دە سەڵاتی دامەزرێنەرا نەی دە قەوە، لە لا یەکی دیکە رەخنە جۆرێك لە ئەرزش و پلە بۆ نوو سەرو دەق دادەنێت، بەڵام خوێند نەوە لە سەر بنەمای چێژو بیرورا گۆڕینەوەو دانو ستان درو ست دەبێت. رەخنە دەکەوێتە ژێر سێبەری دەق، خوێند نەوە لە نێوان داهێنەرو خوێنەری داهێنەر داوا کانی یەک سانی بەرزکردۆتەوە. رەخنە کاری بنەڕەتی خۆی لە نێوان بەرجەستەکردنی ما ناو پەیامدا هەڵدەگرێتەوە. خوێندنەوە پرۆسیسەی چێژو ئیستێتیکا دەکات، کار لە سەر دۆزینەوەی مانا جیاوازەکانی دەق دەکات.

بە مانایەکی دیکە داهێنان ئەو کاتە دەردەکەوێت کە ئا مادەیی هوشیارانەی خوێنەرو بیرکرد نەوەو چێژی خوێند نەوە بوونی هەبێت، داهێنان بێ بە شداریکردنی خوێنەر بوونی لەنگە، کەوا تە ئە گەر میتۆد خوازی خا نە بەندکردنی ئەدەب و دیاریکردنی سنورەکانی هونەر بێت، قسەکردن بێت لە سەر دیاریکردنی ما ناو پشتگوێخستنی رووە جیاوازە کانی دیکە ما ناو قسەکردن بێت لە سەر دەق لە میانی مەعریفەو سنورە دیاریکراوە کانی مەعریفە، ئەوە میتۆدگەرایی لەوێوە بنبەستبوونی خۆی رادەگە یەنێت کە ژیان

بەردەوام لە کەشفکردن و چێژ بردن و گە شەکردن و پێشکەوتندایە، بەردەوام لە نوێبوونەوەدایە، دنیای دیکە دەخا تەوە، ئاوازی دیکە دەڵێت، شێوازی دیکە دادەهێنێت.

کەوا تە ئیتر ‌ق سەکردن لە سەر میـ تۆدو میتۆد گەرایی بە شێکی زۆری قسەکردنە لە سەر وەزیفە بە ما نا بەرتە سکەکەیەوە، وەك چۆن قسە کرد نە لە سەر خانەبە ندکردن و پۆلینکردن. سەیرکردنی رەخـنە بە پـێی میتۆدە کان لە بـ چوکترین پێنا سەدا پێ شێلکردنی ما فەکانی خوێـ نەری لێدەکەوێ تەوە، سنورداركردنی دیدو بۆچوونە جیاوازەکان و قۆرغکردنی فرە رەهە ندی و چێژو رووە جیاوازەکانی مانا دەگەیەنێت.

لێرەوە خاڵی بەریەککەوتنی دەسەلاتی خوێنەرو دەسەلاتی دەق داهێنانی لێ لەدایك دەبـ ێت، خوێـ نەر بەردەوام بە ئا گایی و جیـ هانبینی و خەیاڵبینی دۆزینەوەکانی خۆیەوە بە شداری لە داهێـنان و چێژی داهێـنان دە کات، هەر لە سەر ئەو بنەما یەش دە سەلاتی نوو سەر تەنها ئەو ساتە بوونی دەبـێت کە لە پرۆ سەی نوو سیندایە، ئەگینا کە دەق لەدایك دەبـ ێت نوو سەر بە ما نا (بارت)ییە کەی دەمرێت[12]، مەرگی نوو سەر ساتەوەختی بەر هەمهێنانی چێژی خوێـ نەرە، مەرگی نوو سەر مەرگی دە سەلاتی نوو سەرە بە سەر دە سەلاتی خوێنەردا، ئەو دەسەلاتەی کە رەخنە سەردەمێك لە سەردەمەکان کاری لەپێناو بە پیرۆزرا گرتنی دە کرد، هەروەها دە سەلاتی دە قیش لەئامادەیی خوێـ نەری داهێـ نەرو بە ئا گاو و شیارەوەیە، لەو ساتەی کە دەق توا نای گفتو گۆو

[12] .بڕانە: رۆلان بارت/ مەرگی نووسەر– گۆڤاری سەراب/ژ☹٣–٤) ، و: ئازاد بەرزنجی.

دانوستانی پێیه، له دەقی کراوەدا یه، ئەو دەقەی که هەڵگری جیاوازیيه به هەموو ماناکانییەوه.

دواجار دەمەوێت بڵێم (ئیبداع)و (پەرگیری)ی هەرگیز بەیەکەوه هەڵناکەن، چێژگەرایی و میتۆد گەرایی هەمیشه له ئیشکالدان. داهێنان هەمیشه له جیاوازییەکانەوه خۆی بونیاد دەنێت، له بڕوا بوونی به جیاوازییەوه فەزا رەنگاو رەنگەکانی خۆی دەکاتەوه، بێ بڕوا بوون به جیاوازیو فره رەهەندیو چێژو کرانەوه.... داهێنان کورتی دێنێت، بێ بڕوا بوون به خوێنەری جیاوازو خەیاڵبینیو چێژو دیدی جیاواز، ئیبداع لەنگە.

لێرەوه دەشێ دووباره ئاماژه به جیاوازییەکانی رەخنەو خوێندنەوه بکەین، بەو مانایەی که رەخنه به پێی سیستەمو مەعریفەیەکی دیاریکراو کار دەکات، بەڵام خوێندنەوه هاوبەشیکردنی خوێنەره له کاری داهێنانداو، بەو مانایەش خوێندنەوه داهێنانی دەقێکی دیکەیەو پشت به خوێنەری داهێنەر دەبەستێت، چونکه وەك (ئەدۆنیس) دەڵێت: فیکری ئیبداعی که به نێو جەهلدا گوزەر دەکات، به قەد جەهل بچووکدەبێتەوه.[١٣]

یەکێك له گرفتەکانی (ئیبداعی کوردی) ئەوه یه که به نێو جەهلدا تێدەپەڕێت، ئەو قسەیەش لەوێوه دێت که هەرگیز له نێو رۆشنبیریی کوردیی داهێنان وەك هەبوویەکی سەربەخۆ سەیر نەکراوه، بەڵکو بەردەوام وەك پاشکۆ تەماشا دەکرێت، به بڕوای من تەماشاکردنی داهێنان وەك پاشکۆ لەوێوه دێت که بڕوابوون به جیاوازی هیچ بنەمایەکی رۆشنبیریی و کۆمەڵایەتی و سیاسی

---

[١٣] .بڕوانه: ئەدۆنیس ، کفتوگۆ لەگەڵ ئەدۆنیس–و:نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد/دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی،٢٠٠.

له بەر دە ستدا نەبێت، لەوێوە کە بڕوا بوون بە تەجاوزکردنی بوذ یادی باو جۆرێکە لە خیانەت.

کاتێك وەك تاك بیروڕا یەکی ج یاوازت هە یە، ئیتر تۆ بە هەڵ گەڕاوە دەژمێردرێت، ئەوەش راستەوخۆ بە بوذیادی کۆنی ئایینەوە بە ندە، وەك چۆن ئەوە بوذ یادی کۆنی ئایینیدیە لە بوذیادی سیا سیی ئەمڕۆما ندا رەنگدا نەوەی دەبینرێت، بە دیوە کەی دیکەش ئەوە بوذ یادی سیا سیمانە لە ذێو ئەدەب و هو نەردا رەنگدەدا تەوە، کەوا تە کاتێك ئیبداع وەك پا شکۆ سەیر دەکرێت، لە بەرامبەر ئەوە بیروڕاو بۆچوونی جیاواز وەك کرێگرتەو خایین لە قەڵەم دەدرێت، ئەوەش هەمان دووالیزمییەتی ئیماندارو بێئیمانمان بیر دەخاتەوە.

*****

پەیوە ندی رەخ نە لە گەڵ رەخ نەدا دەکەوێ تە دو توێی پەیوە ندی خوێ نەر لە گەڵ دە قدا، بەو مانا یەش ئەگەر چی خوێند نەوە پێوی ستە کاری بەرجە ستەکردنی چێژو ئیستێتیکا بێت و خۆی لە حوکمدان بەدوور بگرێت، بەڵام بە دیووە کەی دیکەش لە خولیا فیکریو مەعریفی و رۆ شنبیرییەکانی دیکە بەدەر نییە.

مەعرید فە ئارا ستەی با بەت دەکرێت، کە چی حوکم لە رەخ نە بە ناوە جیاوازەکانیدیەوە جگە لە رەخنەی بونیاد گەری بەزۆری ئارا ستەی ئەو کە سە دەکرێت کە بە کاری بابەتە کە هەڵ ساوە، بەڵام پەیوە ندی دەق و خوێ نەر وەك گو تمان لە سەر دانو ستان دەوە ستێت، پەیوەندی یەکی ئیبداعی یەو دەقێ کی دیکەی ئیبداعی لێدەکەوێ تەوە، بەو مانا یەی کە دە قی ئیبداعی بە وی ستی ئازادا نەوە بە ندە، کەوا تە لەدایکبوونی ئەو دە قە بە دەوری با بەت و حوکمدان ناخولێ تەوە، بەڵکو لە سەر گفتو گۆو لێکخ شانی فیکری و مەعریفی خوێ نەرو

دەق دەوە ستێت، لەوێ شەوە پڕ شنگەکانی چێژو ئیستێتیکا درێژە بە یاریە کراوەکان دەدەن، دووبارە لە چاوەڕوانییەکی دیکەدا خۆیان هەڵدەخەن.

دووبارە دەمەوێت بڵێم پەیوەندی خوێنەرو دەق پەیوەندییەکی کراوە یەو لە سەر دۆزینەوە وەستاوە نەك حوکم، بە ئیستێتیکاو چێژەوە بەندە نەك با بەت، بەو مانایەش زمانی ئەدەبی لە سەر درەو شانەوەی ناوەوەی خۆی رادەبێتەوە، زمانێکە بەردەوام لە نکۆڵیکردنی ماناوە درێژە بە ژیانی ئیستێتیکیانەی خۆی دەدات، چونکە خۆی وەك ئامرازی گواستنەوە ناخاتە روو، بەڵکو بەردەوام لە درە شانەوەی خۆ یدا پڕ شنگ دەدا تەوە، لە یرەوە ئەدەب لۆژی کەکان تێکدە شکێنێتو لۆژیکی تای بەت بەخۆی دادەهێنێت، لۆژیکی ئەدەبی پەیوەندی راستەوخۆی بە وەهم خەیاڵەوە یە، کەوا تە زمانی ئەدەبی دەکەوێتە ئەو دیو عەقڵەوە، دالێکی روو تە، لەو پەڕی درەو شانەوە و شەکانی بوونی خۆیان لە دەستدەدەنو شیعرییەت دەخەنەوە، شیعرییەتیش چێژ دەڕێژێتو چێژیش پەیوەندی تێپەڕو تێنە پەڕ بە جاو یدانی دە سپێرێت، هەر لێرە شەوە دەتوانین ئاماژە بەوە بدەین وەك چۆن حەقیقەتی گشتگیر بوونی نییە، بە هەمان شێوە بڵێین خوێندنەوەی گشتگیریش دەکەوێتە دەرەوەی پرۆسەی داهێنا نەوە، لە سەر ئەو بنەما یەش دە شێ خوێنەری گ شتگیر بە میتۆدە کانی رەخ نەوە پەیوەست بکەین، ئەو پەیوەستکردنەش لەوێوە دێت کە میتۆد وەك گو تمان هەڵگری مەعریفە یەکی د یاریکراوە، هەر لەوێ شەوە دەکرێت بە فۆرمێکی دیاریکراو و ئایدیۆلۆژیاوە بەندی بکەین.

هەولێر ٥/٤/٢٠٠٦

نووسین کلیله بۆ ناسینی جیهان، نەك جیهان کلیل بێت بۆ ناسینی نووسین.

(بارت)

زمان ترسناکترین نیعمەتە.

(هیلدرین)

بەشی دووەم

باسی یەکەم

زمانی رەمزئامێزو زمانی هەڵچوونئامێز

هەموو و شەیەك کە دەدوێ هەڵگری دە نگ و دەلالە تە بە پ ێی ناوکۆیی و دەر بڕینی ئازادا نەوە نەخش و ئیقاع و چڕییەکەی دەگۆڕ ێت، یان بە د یوێکی دیکە نەخش و چڕییەکەی بە پێی چیگوتن و جوانگوتن لە توێی جەستەی دەقدا دەردەکەوێت، خودی ئەو بەرجەستەکردنەش لەسەر کۆ مەڵێك ئا ستی جیا جیا دەوە ستێت بۆ نموو نە دە شێ مە سەلە سیا سی و کۆمەلا یەتی و رۆ شنبیری و سایکۆلۆژییەکان ..هتد، یان ئاستی زمان و ئیقاع و جوانکاری و چێژو مەعریفەو خەیاڵ، رۆڵی تایبەتی خۆیان بگێڕن.

خوێ نەری بە توا نا دەتواذ ێت موفارە قەکانی دە نگ و نوو سین بگر ێت و پێکها تەکانی بخا تە بەر خوێند نەوە. ئەوەش دەکەوێ تە سەر بەدوادا چوونی ئا ستەکانی ز مانی چیگوتن و جواذ گوتن، یان بە مانا یەکی دی کە وەك لەم نوو سینەدا کاری لە سەر دە کەین دەکەوێ تە سەر کە شفکردنی دوو جۆر لە ز مان، جۆری یە کەم ((ز مانی رەمز ئامێزە)) جۆری دووەم ((ز مانی هەڵچوونئامێزە)) ئەو دوو جۆرە لە زمانمان لە رەخنەگری ئینگلیزی (رتشاردز) وەرگر تووە، لای (رتشاردز) مەبە ست لە ز مانی رەمزئامێز ئەو زمانە یە کە بۆ گەیشتن بەکار دێت، واتە زمانێکی ئاماژەییەو تاکە وەزیفەی ئامانجی گەیاندنی خودی گەیاندنە. بەدیووە کەی دیکە زمانێکە نزیکە لە لۆژیکی عەقڵ و قابیلی

قبووڵكردنه ئەگەر دروست بكەوێتەوە، وەك چۆن قابیلی نكۆڵیكردنیشە كاتێك نادروست خۆی نیشان دەدات[١٤].

بەلاٚم ز مانی هەڵ چوونئامێز ئەو زمانە یە، كە ئا مانجی لە گەیا ندنی زانیارێ یەكان كورت ناكرێ تەوە، بەڵكو ز مانێكی بار گاوی و جو لەئامێزەو دەمانخا تە ذ ێو فەزای گو مان و خەیاڵكرد نەوە، هەرگیز خوێ نەر لە رێ گای را ستی و نارا ستییەوە پ ێی نا گات، بەڵكو زمانێ كە بلاٚو دەبێ تەوە خەیاڵ و بیركردنەوە كێش دەكات، هەستەكان دەدوێنێت. بۆیە شیعرێك كە لە سەر ئەو زمانە هەڵچنرابێت، هەستی خوێنەر بەرەو سەرگەرمی و نەشوە دەبات[١٥].

لە سەر ئەو بنەما یەی (رێ شاردن) دە توانین ب ڵێین ز مانی رەمز ئامێز لە سادەترین پێنا سەیدا شتێكمان بیر دەخا تەوە كە ئا مادەیی لە ئێستادا نییەو شتێك لە بری ئەو دادە نێین كە ئەویش ئاماژە یە، ئا ماژە هەمیشە بەرەو ما ناو دەلالە تە كەڵە كە كراوەكا نمان دەكا تەوە، یان بە مانا یەكی دی كە بەرەو

---

[١٤] – بەلاٚم پۆل رێ كۆر دوو شێواز بۆ مامە لەكردن لە گەڵ رە مز ج یا دەكا تەوە، یە كەم مامەلەكردنە لەگەڵ رەمز وەك پەنجەرەیەك بۆ رووانینە سەر جیهانێك لە مانا، لەم بارەدا رەمز ناوە ندێكی تەذ كەو ئا ماژە بۆ ئەودیوو خۆی دە كات، شێوازی دووەم، وەك را ستییەكی ساختەو نادروست مامەڵە لەگەڵ رەمزدا دەكات، پێیوایە ناكرێت بڕوا بە رەمز بكرێت، بەڵكو پێویستە لابدرێت بۆ گەیشتن بە مانای شاراوەی پشت را ستیە ساختەكان، لەم بارەدا رە مز ما نا ئا شكرا نا كات، بەڵكو دەیشارێتەوەو لە ج یاتی ئەو مانا یەكی ساختە دەخا تە روو، لێرەدا ئەركی راڤەكردن لابردنی مانای ساختەو رووكەشە بۆ گەیشتن بە ما نای را ستەقینەو ناوەكی. بۆ ز ێتر شارەزابوون بڕوا نە: ذصر حا مد ا بو ز ید– ا شكالیة ا لقراءة و التاو یل– المركز الثقافي العربي– ط٤–١٩٩٦/ الفصل الاول، ص٤٤.

[١٥] – بڕوا نە: را مي ا بو شهاب/اللغة ا لحافز و ا لمؤثر، مج لة الج سور–٢٠٠٤. .www.arabicstory.net/

یادەوەریو مێژووی کۆمەڵا یەتیو رۆشنبیریو سیا سی کێشمان دە کاتو بە شێوەیەکی گشتی شێوەی گێڕانەوەی لەخۆدا هەڵگرتووەو هەر لەوێشەوە گەشە مێژووییەکانی خۆی وەك ئەزموون دەخاتە روو، لەسەر ئەو بنەما یە جۆرێك لە سنووداری دەنەخ شێنێت، بە مانا یەکی دیکە هەموو ئەزموونێك سنوری دیاریکراوی خۆی هەیە.

ئەویدیکەیان زمانی هەڵچوونئامێز، دەشێ بە جۆرێك لە جۆرەکان بە زمانی ساتەوەختی نووسین، یان بە زمانی رووداو، جوڵە، یان بە مانا یەکی دیکە لە عەفەوییەتی نووسینو ئازادی خەیاڵ هەڵیگرینەوە، وا تە وەك چۆن سەرەتای دیار نییەو پەیوەندی بە حاڵەتی نووسینو ئازادییەکانی خەیاڵو بیرکردنەوەی تاکەوە هەیە، بە هەمان شێوە کۆتایشی نادیارەو بەرەو جۆرێك لە شیعرییەتمان دەکاتەوە، کە دەڵێم کۆتایی نادیارە بەو مانایەیە کە ئەوەی بەرهەمی دەهێنێت لەگەڵ باو نامۆ دەکەوێتەوە، ئەو رستەیە پشت بە پێناسەی داهێنان وەك وشەو وەك چەمك دەبەستێت: وەك وشە، داهێنان بە مانای خەڵق کردن دێت، وەك چەمك واتە بەرهەمهێنانی شتێکی نوێ کە پێشتر بەم شێوەیە لە ئارادا نەبووە، ئەگەرچی رەگەزەکانیشی پێشتر هەبووبن..[16]

---

[16] –کاتێك دەڵێین ئەگەر چی رەگەزەکانیشی پێشتر هەبووبن وا تە دەکەوینە جۆرێك لە ئاڵۆزی، چونکە ئەگەر داهێنان لە لا یەك بە تاك و ئازادییەکانی تاکی رۆشنبیرەوە پەیوەست بکەین، لە لایەکی دیکە سوود وەرگرتنە لە کایە و سەرچاوەکانی دیکە. ئەو پێنا سەیە بەرەو دوو جۆر لە بیرکردنەوەمان دەبات یەکەمیان نەستی (فرۆیدی) یە، ئەودیکەیان نەستی (کۆ) یە لای (یۆنگ). فرۆید نەستی تاك لە رێگەی پرۆسەی باڵاکردنەوە بە داهێنان لە قەڵەم دەدات، بەڵام یۆنگ نەستی تاك و نەستی پێشینان بە سەرچاوەی داهێنان دەژمێرێت. بڕوانە: عبدالحکیم محمود السید، الابداع و الشخصیە، دار المعارف/القاهرە،١٩٧١ ص٢١.

بەلاَم (هاید گەر) دەلاَ یَت:– کاری هو نەری خۆی رووداوە، یان جولەیە کە دە شیَ هەموو ئەو شتانەی کە دە کریَ بکەو نە پیَ شییەوە پەرتو بلاَو یان بکاتەوە. ئینجا دەلَیَت:– بوونی بەرهەم یان فۆڕمەلە بوونی بەرهەم جولەیەکە کە پیَ شتر نەکرابۆوە، ئەو جولە یە بە شیَوازیَك دیَتە دی وای لیَدەکات نەگۆڕ بیَت[17].

دە مەویَت بە شیَوەیەکی دیکە بلَیَم، زمانی رەمزئامیَز ئەو زمانە یە، کە لە شتەکانەوە بەرەو و شەکان دەگەڕیَتەوە، وا تە زمانیَکی گواستراوەیە، هەلَگری میَژووو عەقلاَنیەتیَکی بۆماوەیە، لە واقیعو لۆژیك نزیکە.

بەلاَم زمانی هەلاَچوونئامیَز لە و شەکانەوە شتەکان رە نگ دە کاتو ئا مانجی گەیا ندنی زانیاریە یەکان نی یە، بەلَکو زمانیَ کە لە پەیوەندیە یەکی شیمانەیدا وزە کانی خۆی لە ریَگای خەلَق کردنو دوو بارە خەلَق کرد ندا دەخا تە روو، بارگاویە یە بە لایە نە نە ستیو نادیارەکا نەوە، بۆ یە لۆژ یكو عەقلَ لە بەدواداچوونیدا هەمیشە کورتی دیَنن، چونکە فەزایەکە سنورەکانی دیار نیینو بەدیووە کەی دیکەش بەردەوام لە گەلَ هە ستەکان خۆلیَکخ شاندنو جۆر یَك لە نەشوەو چیَژو دەمەتەقیَی ئازادانەو بەبیر هیَنا نەوەی ئازادا نە درو ست دە کات، هەر لەویَشەوە دەتوانین بلَیَین زمانیَکە لە گەیشتن نە شوە بە جە ستەی خویَنەر دەبەخ شیَت، ئەو چیَژو نە شوەیە لە سەر سامبوونو بەریەک کەوتنی دوو بیرکرد نەوەو دوو هە ستکردنو دوو تیَڕوانینی ج یاوازەوە دیَ تە بەر هەم، یە کەمیان هە ستو بیرکرد نەوەو تیَڕوانینی باوە ئەویدیە کەیان نا باوە، بە مانا یەکی دیە کە ز مانی هەلاَ چوونئامیَز بەردەوام خۆی لە پەیوەندیە یەکی

[17] – بڕوانە: نصر حامد ابو زید– اشكالية القراءة و التاويل– المركز الثقافي العربي– ط٤– ١٩٩٦/ الفصل الاول، ص٣٣.

د یالێکتیکی ذ ێوان د یارو ناد یار هەڵدەگرێ تەوە، لە ئا ستی ئا مادەگی تاكو وذ بوونی كۆ، یان لە ذ ێوان داهێ نانی تاكو یادەوەری شیعریدا بەرجە ستە دەبێت.

ئەگەر بتوانین بونیادی زمانی رەمزئامێز بە عەقڵو لۆژیك پەیوە ست بكەین، ئەوە بوذ یادی ز مانی هەڵ چوونئامێز لە سەر ((گرژی))و ((خاوی)) حاڵە تە نادیارەكانی نووسینو هەڵچوونی دەروونییەوە رادەبێتەوە.

لەم لێكۆڵینەوەیەدا دەمەوێت بڵێم (ئەی رەقیب) لە رووی دارِشتنی زما نەوە لە سەر هەر دوو زمانی (رەمزئامێز)و (هەڵچوونئامێز) كاری كردووە. وا تە وەك زە مەن لە رێ گای شتەكانەوە بەرەو و شەكانمان دەكا تەوە، لە رێ گای ز مانی رەمزیِ یەوە (كوردی) لە ذ ێو م ێژوو رە نگ دە كاتو بە شێوەیەكی لۆژیكی وێ نەكان دەكێ شێتو ما نەوەی كوردی بە رە مزو لۆژیكی هۆكار ئامێزەوە پەیوەست دەكات. بۆ ئەوەش دەشێ نموونەی رەمزی (میدیاو كەیخو سرەو) بە هۆ یەكی لۆژیكی دەركەو تەی كوردی، لەوێ شەوە وەك رووخ ساری هەبوونی كوردیو رە مزی بوونی كوردیو ما نەوەی كوردی سەیر بكەین، ئەو سەیر كرد نەش بە پێی تێگەیشتنو شارەزایی خوێ نەر مەبە ستەكان دەپێك ێت. هەر وەك چۆن بە دیووە كەی دی كەش بەردەوامبوونی لەو بەیە كەوە گو نجانو خە سڵەتە هاوبە شانەوە هەڵدەگریِ نەوە، كە خەباتو تێكۆ شانی كوردیِ یان بەرجەستە كردووە.

بەڵام زمانی هەڵچوونئامێز لە سروودی (ئەی رەقیب)دا لە بەرجە ستەكردنی ژا نوژوارە كۆمەڵا یەتیو سیا سیو رۆ شنبیرییەكانی منی (كوردی)و پەرچەكردارو دژبوونەوەكانی ئەویدیكە خۆی نابینێ تەوە، بەڵكو بە جۆرێك لە جۆرە كان لە بەرجە ستەكردنی نادیارا نەی خودی (د ڵدار) وەك تاك، كە خۆی

تەماهی ((كۆ)) كردووە، دەردە كەوێت. لێرەدا دە مەوێت بڵێم وذ بوونی منی (د ڵدار) لە جە ستەی (ئەی رەقیب) بوونی خۆی لە ناد یاریو نەبوونی یەوە هەڵدەگرێتەوە، یان لە بۆشایی ئەو ماوە ونبووەدا هەڵدەگرێتەوە، كە دەكەوێتە نێوان نەستی چەپێنراوی (دڵدار)و سپێتی لا پەڕە. ئەوەش لەو بڕوا یەوە دێت، كە بوونی (دڵدار) وەك تاكێكی داهێنەر بە دیووە دیارەكەی پەیوەندی بە زمانی رەمزئامێزەوە تووندە، مەبەستمە بڵێم (دڵدار) وەك رووە دیارەكەی ئامادەگی لە تەرجە مەكردنی مێژووو خەباتی كوردا هە یە، هەر لە ڕێ گای ئەو تەرجەمەكردنەشەوە وەهمێكی ئایدیۆلۆژیمان بۆ دەنەحشێنێت. بەڵام لە بیرمان نە چێ بە دیووە كەی دیكە لە ((خاوبوو نەوەی)) زمانی هەڵچوونئامێزەوە بە شێوەیەكی زۆر جوان وزە تایبە تە شاراوەو نادیارە كەی دەردە كەوێت، دەركەوتنی ئەو وزە یە لە لا یەك پەیوە ندی بەو (ماوە یە) هە یە، كە دەكەوێتە نێوان ((خاوبوونەوە))ی زمانو (دەرنەكەوتن)ی دەسەڵاتی دڵدار.

لە لایەكی دیكە ئەگەر شێوەی داڕشتنی (ئەی رەقیب) وەك گوتمان لە ڕێگای تەرجە مەكردنی ناوبراوەوە سەر بە وەهـ می بەر هەمهێنانی ئا یدیۆلۆژیای كوردا یەتی بێت، ئەوە دە شێ خودی ئەو كوردایەتییە بە دیووە نادیارە كەی بێتە كۆدێك بۆ وزە تایبەتو شاراوەكانی ناوەوەی (دڵدار) لە سەر بنەمای ئەو گریمانە شەوە دەمەوێت بڵێم ((خاوبوو نەوە))ی زمان ئەگەر چی پانتایی یەكی لەبارە بۆ دەركەوتن، بەڵام (دڵدار) لە بری ئەوەی هەوڵی دەركەوتن بدات، كار لە سەر ((وە ستان))ی شیعریی دە كات، وا تە كار لە سەر وە ستانێك دە كات، كە دەكەوێتە نێوان وشەو وشە، دڵداروو زمان، منو مێژوو.

باسی دووەم

تیۆری پێشوازی، تیۆری وەرگر

خوێندنەوەی سروودی (ئەی رەقیب) لە رێگای هەردوو زمانی رەمزئامێزو هەڵچوونئامێزەوە وەك بنەرەتێك لە میانی رێبازە نوێیەکانی رەخنەو بە هەر دوو رێبازی بونیادگەریو سیمیۆتیکادا گوزەری پێدەکەینو دواجار لە رێبازی ((پێشوازیکردن))و ((وەرگرتن)) درێژە بە خوێندنەوەی دەدەین.

هەڵبە تە ئەو دوو زاراوە یە لە یەك چەمکدا کورت ناکرێ نەوە، وەك چۆن ناکەو نە تا کە ژینگەیە کەوە. چەمکی ((پێ شوازی)) لە رووی تیۆریزەکرد نەوە سەر بە رەخ نەی (ئەنگلۆ- ئەمریکی)ی یەو کۆ مەڵێك رەخ نەگری گەورەی لە پشتە، لەوانە (جۆناسان کولەر، نۆرمان هۆلاّند، دیڤید بلیچ، مایکل ریڤاتێر..)، هەروەك تـ یۆری ((وەر گر)) لە ئەڵمانیا هاتۆ تە بەر هەمو لە پـ ێدراوەکانی (phenomenological-دیاردە گەرایی)و (hermeneutics- تەئویل)ەوە هەڵقولاّوە، هەر یەك لە (ئایزەر، یاوس، فیش..) نوێنەرا یەتی ئەو تـ یۆرە دەکەن[18].

---

[18] -پـ ێدراوەکانی تـ یۆری (پێ شوازی) بە شێوەیەکی د یار بەمجۆرە رەو تە مەعریفی و رەخنەیی و میتۆدییەکەی پرۆسیسە دەکرێت(جۆناسان کولەر- کار لە سەر توا نای ئەدەبی دە کات. نۆر مان هۆلا ند-نا سنامەی دەق. دیڤ ید ب لیش-کاری گەری دەروو نی لە تـ یۆری پێشوازیدا. مایکل ریڤاتێر- رۆلی ئاماژەکان لە تیۆری پێشوازیدا).
بەلاّم تیۆری (وەرگر) بەمشێوەیەیە (ولڤگانگ ئایزەر، کار لە سەر دە قێتی و پرۆ سەی وەرگر دە کات. هانز رۆ بەرت یاوس-جواذ کاری وەر گر،. بەلاّم ستانلی فیش، کار لە سەر

فینۆمینۆلۆژیا خۆی به ماهیەتی یان به مانای دیاری و جودی مرۆڤیەوه خەریك دەكات، هاید گەر زاراوەی ((فینۆمینۆلۆژیا)) دەگەڕێنێتەوه بۆ سەر بنچینەی یۆنانیو دەڵێت: زاراوەكە لە دوو بەش پێكدێت-(phenomenon) لەگەڵ (logos) بەشی یەكەم ئاماژە بە كۆی ئەو شتانە دەكات كە لەبەر رۆژدا دەردەكەون یان لە بەر رۆشنای دەردەكەون، ئەو دەركەوتنو دیار بوونەی (شت) نابێ لە سەر ئەو بنەما یە مامەڵەی لەگەڵ بكرێت، كە مەسەلەیەكی لاوەكییەو لەو دیوی خۆیەوە ئاماژە بۆ شتێكی تر دەكات، ئەوە مەسەلەیەكی بەسەرچوو نییە، بەڵكو دەركەوتنی شتەكەیە وەك خۆی، بە واتا یەكی دیكە: بوونی شتێك (یان دەركەوتنی لە دەرككردندا) مەسەلەیەكی لاوەكی دوور لە خودی شتەكە نییە، بەڵكو ماهیەتی راستەقینەیەتی.

(هایدگەر) دەگاتە ئەوەی میتۆدی دیاردەگەریی ((فینۆمینۆلۆژی)) لە سەر ئەو بنەمایە كار دەكات، كە شتەكان فەرامۆش بكرێن، تا خۆیان چۆنن ئاوەها دەركەونو دیار بن، بێ ئەوەی گوتەكانمان بە سەریاندا بسەپێنین، ئەوە ئێمە نین، ئاماژە بۆ شتەكان دەكەینو دەركیان پێدەكەین، بەڵكو خودی شتەكانن خۆیان بۆ ئێمە ئاشكرا دەكەن، بنەچەی راستەقینەی تێگەیشتنی دروست ئەوەیە ئێمە تەسلیمی هێزی شتەكان بین، تا خۆیان بۆ ئێمە ئاشكرا بكەن، بەڵام شتەكان چۆن خۆیان ئاشكرا دەكەن؟

(هاید گەر) لە شیكردنەوەی بەشی دووەمی زاراوەكە پێیوایە (logos) دەلالەت لە فیكر ناكات، بەڵكو دەلالەت لە ئاخاوتنو ئەو ئەركەی ئاخاوتن دەكات، كە وا دەكات فیكر مومكین بێت، شتەكان لە میانی زمانی ئاخاوتن

شێوازگەرێتی و بەیەكگەیشتن لە كردەی وەرگردا). بڕوانە: د. محمد سالم سعداللة/ مناهج ما بعد النصیة:معرفة نحو الاخر- لە پێگەی www.odabasham.net وەرگیراوە.

(speakinig) خۆ یان ئا شکرا ده کەن، ل ێرەدا ز مان کەره ستەیەك نی یە بۆ گەیاندن، کە مرۆڤ بۆ بەخشینی مانا بە جیهان، دایهێنابێت. یان گوزارشت لە تێگەی شتنی زاتیا نەی خۆی بۆ شتەکان ب کات، بەڵکو ز مان گوزار شت لەو (ماناگەرییە) دەکات، کە بە کردەوە دەکەوێتە نێو شتەکانەوە، مرۆڤ زمان بەکار ناهێنێت، بەڵکو ئەوە زما نە لە میانی مرۆ ڤەوە ڤسە دەکات. جیهان لە میانی زما نەوە خۆی بۆ مرۆڤ دەکا تەوە، لە بەر ئەوەی ز مان بواری تێگەی شتن و تەف سیرە، کەوا تە جی هان لە م یانی پرۆ سەگەلی بەردەوامی تێگەی شتن و تەفسیرەوە خۆی بۆ مرۆڤ ئاشکرا دەکات، ئەوە مانای ئەوە نییە، مرۆڤ لە زمان دە گات، بەڵکو مرۆڤ لە م یانی زما نەوە ت ێدەگات. ز مان ناوە ندکاری ن ێوان جیهان و مرۆڤ نییە، زمان دەرکەوتن و ئا شکرابوونی جیها نە پاش شاردنەوەی. زمان دەرکەوتنێکی وجودییانەی جیهانە.[١٩]

کەوا تە شتێکی ئا ساییە لە ژ ێر رۆ شنایی ئەم روانی نە، کاری ئەدەبی و هونەری لە داهێنەرەکەی جیا بێتەوەو لە خۆیدا بێتە دەرکەوتنێکی وجودییا نە، لێرەوە تێگەیشتن لە کاری هونەری و ئەدەبی دەبێتە ئەرکێکی وجودیی وەها کە بوونی مرۆیی لە جیهانداو تێگەیشتنی مرۆڤ لەو بوونە دەوڵەمەندتر دەکات.

بەمجۆرە دیاردەگەرایی لای (هایدگەر) دەبێتە هیرمنیۆتیکا و هیرمینۆتیکاش دەبێ تە پرۆ سەیەکی وجودییا نەی تێگەی شتن، تێگەی شتن بریتی یە لە توا نای دەرککردنی شیمانە وجودییەکانی تا کە کەس لە رەو تی ژیان و بوونی لە نێو جیهان، بەو واتایە ماناکان بە پێی گەشەسەندنی مێژوویی لە گەشەسەندن دان.

---

[١٩] - بڕوانە: ا نصر حامد ابو زید- شكالية القراءة و التأويل- المركز الثقافي العربي- ط٤- ١٩٩٦/ الفصل الاول، ص٣٢،٣١.

بەلاّم (گادامێر)و هیرمینۆتیـ کای (گادامێر) به هیرمینۆتیـ کای فەلـ سەفی ناودەبر یّت لەویّ شەوە در یّژ دەبیّ تەوە تا هەموو ئەو ((تەفـ سیرکردن))و ((تیّگەیـ شتن))و ((جیّبەجیّکردن))ا نە بگریّ تەوە کە هۆی پەرە سەندنی درککردنن.

ئەگەر چی هیرمینۆتیـ کای (گادامێر)ی نا چیّتە خا نەی دووبارەکرد نەوەی هایدگەرییا نەوە، بەلاّم دە شیّ بە دریّژکرد نەوەو بەرفرەوانکردن ئەوی دابنیّن، بۆیە دەبینین ئەو دوو خە سلّەتەی لە هیرمینۆتیـکای (هاید گەر) لە مامە لّەکردن لەگەلّ دەق بەرچاو دەکەویّت، لە (گادامێر)یش رەنگدانەوەیان هە یە، خە سلّەتی یەکەم:– دەق کەشفی وجود دەکات، حەقیقەت یان مانا یەك لەخۆ دەگریّت، کە تەجاوزی چوا چیّوەکانی بوذ یادو فۆرم دە کات. خە سلّەتی دووەم:– تەفـ سیرکردنی دەق (دوا جار حالّیبوونی) دەبـ یّت بە یە کەوە تەجاوزی چواچیّوەی بابەتگەرایی و خودگەرایی بکات.[٢٠]

ئەو دوو خە سلّەتە دوو خە سلّەتی خودی زمانیـشن ئەوەش ما نای ئەوە یە، کە ریّ گای تیّگەیـ شتن لە دەق، لە فەرزکردنی تیّگەیـ شتنی ماهـ یەتی خودی زما نەوە بەرجە ستە دەبـ یّت، وەك چۆن ماهـ یەتی ز مان لای (هاید گەر) لە کە شفکردن یان دەرخـ ستنی و جودەوە دیّ تە ئاراوە، بەو مانا یە ز مان لای (هایدگەر) دەبیّتە مالّی بوون، کەواتە بۆ ئەوەی بگەینە هەبووەکانی دەبـیّت بەو مالّەدا گوزەر بکەین.

بە هەمان شیّوەش (گادامێر) پیّیوا یە بۆ تیّگەیـشتنو تەفـسیرکردنی دە قی ئەدەبی دەبیّت پشت بە تیّگەیـشتنی ماهـیەتی خودی زمان ببە ستین، نەك هەر

---

[٢٠] –– سعید توفـیق،(هرمینوتیـکا الاد بي بین هـ یدجر و جادامیر) مجـلة (الـنزوى) الـعدد (٢)تصدر عن موسسة (عمان) للصحافة و الانباء و النشر و الاعلان لا٨٥.

وەك دەقێكی نووسراو، بەڵكو وەك دەقێكی گوتراویش، هەروەها هیرمینۆتیكای زمان لای (گادامێر) گەڕانە بە دوای ما نادا، (گادامێر) دوو شێوە لێدان، یان گوتن جیا دەكاتەوە یەكەم: ئەو گوتنەی هیچ ناڵێت، ئەگەرچی ئا مادەیی خۆی لە گوتنەوە هەڵدەگرێتەوە. دووەم: ئەو گوتنەی بە هۆی گوتنەوە بە پێی ذیازی پرۆسەكە پەردەپۆش دەكرێت.[٢١]

كەواتە ماهیەتی زمان لای (گادامێر) بە هۆی بەكارهێنانی ئامێركارییانەی ستراتیژی زمانەوە دادەپۆشرێت، بەو مانایەش یان ئەوەتا زمان خاڵی دەبێت لە هەموو مانا یەكی كەشف كراو، یان زمانی گوتراو ئەو مانا یەی كە دە یەوێت بیخاتە روو، دایدەپۆشێت. بەمجۆرە زمان لای (گادامێر) خۆی لە كەشفكردندا هەڵدەگرێتەوە، بەلاَم ئەو مانایەی كە كەشف دەكرێت، مانا یەكی لۆژیكی نییە، بەڵكو شێوازێكە بۆ تێگەیـ شتنی دذ یاو شتەكان، بە دیوە كەی دی كەش بەكارهێنانی ئامێركارییانەی زمان ماهیەتی زمان پشتگوێ دەخات.

لێرەدا دە توانین بڵێین هیرمینۆتیكا وا تە كرا نەوە بە رووی ئەویدیكە (یان دەق)، بەلاَم نابێت ئەویدیكە لە نێو وێناكردن یان چەمكی ئایدیۆلۆژیدا قەتیس بكەین، چونكە هیرمینۆتیكا وەك ئەوەی تەفسیر دەكرێت لە سەر گفتوگۆی جیاواز رادەبێتەوە، تەفسیركردنێكە كە تەجاوزی دوالیزمیەتی (خود/با بەت) دەكات، بە مانایەكی دیكە هیچ لایەنێك بە سەر ئەویدیكە زاڵ ناكات.

بەمجۆرە لای (گادامێر) پرۆسەی خوێندنەوە جۆرێكە لە پرد دروست كردن لە ذێوان ئەو ((بۆ شایی))ەی كە دەكەوێ تە ذێوان را بردووو ئێ ستا.[٢٢] لەو

---

[٢١] – سەعید تۆفیق،(هـ.س.پ) ل٨٧

[٢٢] – بۆ زێتر شارەزابوون بڕوانە: فخري صالح (ناقد و مترجم من الاردن) من توقعات القاريء تالى معنى التجربة الجمالية– مجلة نزوى/العدد ١٩/شهر يوليو/١٩٩٩/ص٢٣٩–.

تێگەیشتنەش جۆرێك لە ئاوێتە بوون لە نێوان "ئا سۆی پێشبینیەکانمان"و ئا سۆکانی نوو سینی را بردووو خوێند نەوەکان بە دە ست د ێت، ئەو ئاوێتە بوونەش لە لۆژیکی پرسیارو وەڵامەوە بەرجەستە دەبێت، بەو مانا یەی کە دەق هەڵگری پرسی خۆیەتی و خوێنەریش وەڵامی تایبەت بەخۆی هەڵگرتووە.

ئەگەر لە سەر بنەما (هایدگەر)ییەکە قسە لە ((وەرگر)) بکەین دە توانین بڵێن لە رێ گای هو شیاری بوونی بە بوونی زاتیا نەی خۆی پرۆ سەی تێگەیشتن فەرا هەم دە کات، چونکە بوونی زاتیا نەی ((وەرگر)) چرکەیەکە لە چرکەکانی بوونی را ستەقینە، کاری هو نەریش چرکەیەکی وجودی یە، هەر کاتێکیش هەردوو چرکەکە بە یەکگەیشتن ئیدی دیالۆگ دێتە ئاراوە، پرسی ترو وەڵا می وەها دێنە دی بە هۆیانەوە حەقیقەتی بوون ئاشکرا دەبێت و (ئیدجا) ئەزموونی وجودییانەمان لە نێو جیهاندا گەشە دەکات.

هەروەها ئەگەر بچینە سەر دەقی ئەدەبی کە جیهان تیایدا لە میانی زمانەوە دەردەکەوێت، دەبینین (وەك کاری هونەری) بەهێزی پشێویی نێوان دەرکەوتن و شاردنەوە بەرێوە دە چێت، ئەرکی تێگەیشتن لێرەدا یەکسانە بە کە شفکردنی ئەوەی دەق لە م یانی گوتراوە کردەگی یەکانی خۆ یەوە نەیگوتووە، ئەو تێگەیشتنە لە ناد یار، لە رێگای ئەو دیالۆ گەوە بەر هەم د ێت، کە ((وەرگر)) لەگەڵ دەق دروستی دەکات[٢٣].

بەڵام بە گ شتی ت یۆری ((پێ شوازی)) ق سە لە ن یازە جۆراوجۆرە کانی بەیەکگەیشتن و بێ کۆ تایی ما نا دە کات، قور سی دەخا تە سەر لا یەنی کاتی خوێندنەوەو پێشنیاری ئەوە دەکات کە خوێنەران چ جۆرە هەستێك بەرامبەر بە

٢٣ - بڕوانە: ا نصر حامد ابو زید- شكالية القراءة و التأويل- المركز الثقافي العربي- ط٤- ١٩٩٦/ الفصل الاول، ص٣٦.

ده قەکان ده خولقێنن، که به سەر کا تدا دەپەرێتەوەو له سنوری دەقەکەدا له ر ستەوه دەڕوات بۆ ر ستە، له د ێرەوه دەڕوات بۆ د ێر، له و شەوه بۆ و شە، بۆشاییەکان پڕ دەکاتەوه، ئاماژەکان بەرهەمدێنێت، ئەویش لەو روانگه یەوه که دەکرێته ئاماژەی نائاشکرا له لا یەن درێژەکاریەکانی ده قەوه وه کو ئەوەی که دەیخوێنیتەوه.[٢٤]

کەواته بەکار هێنانی تێڕوانینەکانی تیۆری پێشوازی ئەوه یه که تۆ لێیەوه دەست پێدەکەیت و ئەویش شتێکی بنچینەیی و ده ستپێکەرانەیه، یان بریتییه له کاردا نەوه سەرەتاییەکانی وەڵامدا نەوه یەکەم یەکانت. بێگو مان له خوێند نەوەدا ده شێ مێ شکی خۆت سەبارەت به کاردا نەوەت بۆ بەر هەمێك بگۆڕیت، دەشێ پیادەی ئەزموونی ناکۆك یان هه سته جیاوازه کان بکەیت، یان لەوانەیه مانا بۆ بەرهەمه که به شێوەیەکی جیاواز درو ست بکەیت ئەویش به هۆی ئەو دۆزینەوانەوه که دواتر له پرۆ سەی خوێند نەوەدا ئەنجامی دەده یت، بۆ نموو نه ئەوەی له دوا به شی رۆماذ ێك دەیخوێنی تەوه ده شێ تێگەی شتنی ئەوەی له به شی یه کەم یان له ناوەڕا ستدا خوێندۆ تەوه بگۆڕ ێت، ئەوەش دەلا لەت له دینامیک یەتی خوێند نەوەی چالاکانه ده کات که بیره گۆڕاوه کانی خوێنەرو هەستکردنەکانی تێیدا به بنەما دەکرێت.

بەو مانا یەش لەو تیۆرەدا و ێڕای د یده جیاوازه کان خوێ نەران له رێگای روو بەروو بوو نەوەیان له گەڵ بەر هەم، ما نا بۆ بەرهەمه که درو ست ده کەن، ناکەو نه سەر نیازه کانی نوو سەر، وەك چۆن به چاوی را بردووش له دەق

---

[٢٤] -رۆبێرت د یاینی، دایڤد ده چز، ئەبرامز، رێبازه کانی رەخنەیی ئەدەبی، وەرگێڕا نی له ئینگلیزییەوه: عەتا قەداغی، له بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی ٢٠٠٢، ل٧٢-٧٣.

ناڕوانن، چونکە ئەگەر بە چاوی رابردوو لە دەق بڕوانن ئەوە دەق وەك خۆی نابینین. کەواتە نابێت لە نێوان خوێنەرو دەقدا هیچ مەودا یەك و جودی هەبێت، چونکە دەبێت خوێندنەوە بۆ دەق پشت بە میراتی بۆماوە نەبەستێت.

بەلأم (هانز رۆبەرت یاوس) بە سوود وەرگرتن لە رێبازە مەعریفیە جۆر بەجۆرەکان دێت لە رێگای ئاوێتە بوونی داهێنەرانەی نێوان دەق و خوێنەر، یان بە مانا یەکی دیکە لە رێگای ((ماوە جوانکاریەکان))ی دنیای دەق و دنیای خوێنەر، ئەوەی جێگیرەو ئەوەی پێشبینی دەکرێت، بەرگری لە بەخشە چاوەڕێکراوەکان دەکات.[٢٥]

کەچی (هۆلاند) ئاگایی نووسەر لە بەرهەم جیا دەکاتەوەو دەڵێت هەر یەك بۆ خۆی دەسەلأتی خۆی هەیە، دەق هیچ مانایەکی نییە تەنها ئەو کاتە نەبێت کە خوێنەری کارا پرۆسیسەی دەکات، واتە پێویستە بۆ مانا پشت بە خوێنەری کارا ببەستین.[٢٦]

کەوا تە لێکدا نەوەی تا کە خوێنەرێك بۆ بەر هەمێك دە شێ بگۆڕدرێت لە را ستیدا ئەو گۆڕا نە لەوانە یە پەیوە ندی بە کا تەوە هەبێت (وا تە کاتی خوێند نەوە) هەروەها لەرووی مێژووییەوە خوێنەران لە نەوە جیاوازەکان و سەدە جیاوازەکا ندا بە شێوەیەکی جیاواز لێکدا نەوەی بەر هەم دە کەن، وا تە شتی جیاواز بە خوێنەرانی سەردەمە مێژووییە جیاوازەکان دەڵێت ئەویش لە

---

[٢٥] –بڕوانە: محمد خرماش، النص الادبي و اشكالية القراءة و التأويل، مجلة/ فكر و النقد المغربي– العدد ٢٠٠٥،٦٧ .

[٢٦] – وليم راي، المعنى الادبي من الضاهيراتية الى التفكيكية، –ترجمة د. يوئيل يوسف عزيز دار المامؤن للترجمة و النشر، يغداد، ل٨٨

سەر بنەمای پشت بەستن بە پێداویستییە تایبەتییەکانو دیدو بۆچوونی خودی خوێنەرانەوە.

هەروەها (هۆلاند) ئەو کارلێکەری یەی نێوان خوێنەرو نووسەر وەك یەکەیەکی دوانەیی تەماشا ناکات، بەڵکو وەك کۆبوونەوەی نێوان تاكو جیهان وەسفی دەکات.[٢٧]

(ئیبرتۆ ئیکۆ) لە بواری سیمیۆتیکاوە کار دەکاتو کردەی خوێندنەوەو تەئویل لای ئەو خۆی لەو سێ قۆناغەدا هەڵدەگرێتەوە:

یەکەم: دەق بەو مانا یەی کە رستێك سپێتیو ئاڵوگۆڕییەو قابیلی پڕکردنەوەو تەئویل کردنە.

دووەم: خوێنەر بەو مانا یەی کە لە کۆمەڵێك دەق پێکهاتووە، خوێنەری مەوسوعییە.

سێیەم: گەیشتنی دەق بە خوێنەر، بە هاوبەشی کردن لە دەق، یان ساتەوەختی ئاوێتە بوونی نێوان دەقو خوێنەر دەژمێردرێت.[٢٨]

قسەکردن لە دەق بەو مانا یەی کە هەڵگری کۆمەڵێك ئاڵوگۆڕیو رستێك سپێتییە لەوێوە دێت کە پانتاییە کە لێپرا سراوێتی کرا نەوەی لەخۆدا هەڵگرتووە، هەر لەوێشەوە خوێنەر جولەو بزاڤو داهێنانی خۆی بە ئەنجام دەگەیەنێت، چونکە (ئیکۆ) پێیوا یە دەق ئامرازێکی سستە، بۆ یە داوا لە خوێنەر دەکات لە ڕێگای هاوبەشی کردنەوە ئەکتیڤی بکات، ئەو ئاوێتە بوونو ئەکتیڤکردنەی دەق لە ڕێگای خوێنەرێکەوە یە کە (ئیکۆ) بە (خوێنەری

---

[٢٧] –ولیم راي، ه.س.پ. ل٨٧

[٢٨] –المصطفى عمراني، القراءة و التأويل بين امبرتو ايكو و فولفغانغ ايزر، مجلة/ فكر و النقد المغربي– العدد ٦٧،٢٠٠٥ .

نموونەیی) ناوی دەبات، ئەو خوێنەرەش دەکەوێتە بەرامبەر ستراتیژیی دەقی دانەر، ئەو دانەرەش دەتوانێت ئەو ستراتیژییە هەڵگرێت کە بەردەوام بۆ تواناکان دەگەڕێتەوە، بە دیوەکەی دیکەش خوێنەری نموونەیی بۆ هەمان ئەو توانایانە دەگەڕێتەوە، هەر لەوێشەوە دەکەوێتە بەرامبەر خوێنەری ئەزموونگەرییەوە.

کە چی (ئایزەر) سەرەڕای جیاوازی کاری وەرگرە پرنسیپی تیۆرەکەی بۆ فینۆمینۆلۆژیا و هیرمینۆتیکا دەگەڕێتەوە، ئەگەرچی هەریەک لە (ئیکۆ) و (ئایزەر) جیاوازی زۆریان لە باکگراوەندی فیکری میتۆدیدا هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەردووکیان سروشتێکی گێڕانەوەئامێزیان هەیە، بە مانایەکی دیکە زۆربەی ئەو مەسەلانەی کە (ئیکۆ) لە بواری خوێندنەوەو تەئویل کاری تێدا کردووە، (ئایزەر) پەرەی پێداوەو دەوڵەمەندی کردووە. بۆ بەشدار بوون لە کارلێکەری نێوان دەق و خوێنەر، کۆمەڵێک چەمکی بەرهەمهێناوە لە پێش هەمووشیان (خوێنەری ناوەکی) کە نزیکە لە (خوێنەری نموونەیی)، ئەو خوێنەرە ناوەکییە خوێنەرێکە بەدوای مانادا دەگەڕێت، بەڵام نەک مانا ئامادەو شاراوەکانی نێو دەق، وەک چۆن بە شێوە تەقلیدییەکەوە چەسپاوە، بەڵکو ئەو مانایەی کە لە کارلێکەری دەق و خوێنەر دەکەوێتەوە، واتە ئەو مانایەی کە وەک "جێکەوتەیەک دەشێ پرۆسیسە بکرێت" لە نوێوە بدۆزرێتەوە،، نەک با بەتێک بێت بشێ دیاری بکرێت و پێوەی ببەسترێیتەوە.

بەمجۆرە ئەرکی هیرمینۆتیکا لای (ئایزەر) خۆی لە تەقینەوەی وزە دەلالیەحە شاردراوەکانی نێو دەق هەڵدەگرێتەوە، ئەو تەقینەوەیەش لە ڕێگای بەشداری چالاکانەی خوێنەرەوە بە ئەنجام دەگات، بەو مانایەش خوێنەر ئەو

بار گه وزەئامێزە یە کە بەردەوام لە هەر خوێندنەوە یەکی نوێدا دەدرەوشێتەوە.[٢٩]

کەوا تە تیۆری ((پێ شوازی))و ((وەر گر)) ڤ سەکردنە لەو ماوە یەی کە دەکەوێتە نێوان دەقو خوێنەر، بەڵام بە قەد ئەوەی لە سەر پێشبینییەکانی خوێنەر دەوەستێت، ئەوەندە گرنگی بە دەقو نووسەر نادات، هەروەك ئەو خاڵە جیاوازانەی کە قابیلی بیروڕای جۆراو جۆرن بە شێوەیەکی بنەڕەتی خۆی لەو مەودا یەدا هەڵدەگرێتەوە، کە دەکەوێتە نێوان دەقو خوێنەرەوە، وەك چۆن بۆچوونی هەڵگرانی ئەو دوو تیۆرە لە بارەی نیازو بابەتگەرایی و ناسنامەی دەقو خوێنەرو مێژووگەرایی و ئەزموون و...جۆراوجۆر دەکەونەوە.

(گادامێر) پێیوا یە پرۆ سەی خوێند نەوە درو ستکردنی پردێکە لە نێوان (رابردوو)و (ئێستا)، هەروەها دەڵێت ئێمە کە پرۆسەی خوێند نەوە بە ئەنجام دەگەیەنین، ناتوانین لە فیکرە ئامادەو جیاوازە چەسپاوەکانی نێو رۆشنبیریمان دەرباز ببین، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین لەو ئاسۆ دیاریکراوە مێژوویدیەوە بگەینە هەندێك لە تێگەیشتن، کە دەتوانین بە هۆی ئارا ستەکردنی هەندێ پر شنگ بۆ سەر دەقەکۆنەکەوە بە دەستی بهێنین. بەمجۆرە دەشێ لە ساتەوەختی تێگەیشتنەوە جۆرێك لە چوونەنێو یەك لە نێوان ئاسۆی پێشبینیەکانمان و ئاسۆی نووسینی رابردوو هەبێت.

هەروەها دەڵێت ئێمە تەنها هەوڵی تێگەیشتنی ناوەڕۆکی قەسیدە نادەین، بەڵکو هەوڵ دەدەین ئەو جیهانەش بە دەست بهێنین کە قەسیدەکە ئینتمای

---

[٢٩] – المصطفى عمراني، القراءة و التاءويل بين امبرتو ايكو و فولفغانغ ايزر، مجلة/ فكر و النقد المغربي – العدد ٦٧،٢٠٠٥ .

دەكات، یان دەیخاتە روو ، هەروەها ئەو باس لەو خاڵەش دەكات كە ئا سۆكانی تێدا بە ناویەكدا دەچن‌و تێكدەچڕژێن.[٣٠]

بەلاٌم (یاوس) كە یەكێكە لە قوتابیانی، لە پەیوەندی ذێوان كاری ئەدەبی‌و وەرگر پێ لە سەر ئەوە دادەگرێت، كە ما نا نایە تەجیٚ، تەنها لە رێگای پەیوەندی هاو سێیانە، یان لە رێگای رێكەو تەوە نەبێت، ئەگەر پەیوەندی هاوسێیانە تەعبیر لە مێژووی ئاوێتە بوونی خوێنەرەكان بكات، یان تەئویلە جۆراوجۆرەكانی خوێنەرانی لەخۆدا هەڵگرتبێت‌و لە تێگەیشتنەوە رابێتەوە، ئەوە ما نای رێ كەوتئامێز لە ساتەوەختی تەئویلكرد نەوە بۆ كردەی جێبەجێكردن هەنگاو دەنێت. هەڵبەتە ئەگەر ئاوێتە بوونی مێژوویی، چەمكی (جواذ كاری وەرگر) بەرجەستە بكات، ئەوە (تێگەیشتن) بۆ (تەفسیركردن)و (جێ بەجێكردن) كردەی پەرەسەندنی (درک كردن)ی (گادامێر) یمان بیر دەهێنێتەوە.[٣١]

لای (یاوس) خوێند نەوە جولەیەكی دەمە تەقێئامێزەو هەمیشە بە هۆی بەیەكگەیشتنەوە جولە دەخاتە ذێوان بەرهەم‌و وەرگرەوە، چەمكی وەرگر لای ئەو مانا یەكی دوالیز می هە یە، خۆی لە (پێ شوازیكردن)و (ئاڵوگۆڕی)دا هەڵدەگرێتەوە، لێرەدا وەرگر بە تێگەیشتنە ئیستێتیكیەكەی لەیەككا تدا دوو رەهەندی كاراو بەركار لەخۆ دەگرێت، وا تە دوو رووی هە یە، یەكێك ئەو

---

[٣٠] – بــــول ریكــــور /الشـــعر والإمكــــان -مجـلة (نزوى) الـعدد (١٥) ص ١٥٥ www.nizwa.com/volume15/p155_160.html حوار مع بول ریكورترجمـة: سامح فكري (باحث ومترجم من مصر)

[٣١] – هانس روبیرت یاوس، جمالیة التلقي– من اجل تاءویل جدید للنص الادبي، ترجمة: رشید بنحدو، القاهرة ط٢٠٠٤،١، ل١٠٤.-

جێکەوتەیە یە کە بەرهەمە کە لە خوێ نەردا بەر هەم دەهێن ێـەوە، ئەویدی کە چۆنێتی پێشوازیکردنی خوێنەرە بۆ ئەو بەرهە مە (وەڵامدا نەوەی خوێنەر) ئەو پێشوازیکردنەش بە پێی خوێنەرەکان جۆراو جۆر دەکەوێتەوە، یان رەخنە لە بەرهەمە کە دەگرێت، یان ئیستهلاکی دە کات، یان پێی سەرسام دەبێت، یان تەئویلی ناوەڕۆکە کەی دە کات، یان دوو بارە تەفسیری دەکا تەوە، یان چێژی لێوەردەگرێت.

هەروەها ما نا نوێ یەکانی دەق لە ئەنجامی دوو رە گەزەوە درو ست دە بن، یە کەمیان ئا سۆی چاوەڕوانی، کە کاری ئەدەبی دەی سەپێنێت. دووەم یان ئاسۆی ئەزموون، کە وەرگر تەواوی دەکات.[٣٢]

ئە گەر کردەی درککردن لای (گادامێر) لە میانی ساتەوەختی تێگەیشتن و تەفسیرکردن و جێ بەجێکردن پەرەبسێنێت، ئەوە لای (یاوس) لە زنجیرە یەك مێژووی ئاوێ تەبووەوە خۆی د یاری دە کات، ئەو ئاوێ تە بوو نەش ر ستێك تەئویلاتی جۆراو جۆر دەخاتەوەو (یاوس) بە دە ستەواژەی (جوانکاری وەرگر) وە سفی دە کات. بە دیوە کەی دی کەش (جوان کاری وەر گر) لە گەڵ بۆ چوونە مارکسیەکان و ئەو دیدەی کە پێیوایە کەلەپوورو رۆشنبیریی بابەتێکە هەمیشە بۆ بەکارهێنان ئامادەیە ناکۆك دەکەوێتەوە.[٣٣]

لە لا یەکی دی کە (یاوس) پێیوا یە نوو سینی مێژووی نوێ بۆ ئەدەب پێویستی بە (پردی تەئویلی) هە یە، چونکە ناتوانین مێژووی هونەر بخەینە دەرەوەی مێژووی پێشوازیکردنەکانی خوێنەرانەوە، بۆیە پێویستە لە سەرمان جوان کاری بەر هەم و وێناکرد نە تەقلیدی یەکان لە سەر بنەڕەتی جوان کاری

[٣٢] -- هانس روبیرت یاوس، هـ.س،پ، ل١٠١.-

[٣٣] – هانس روبیرت یاوس، هـ.س،پ، ل١٠٤، ١١٢.

وەرگرەوە هەڵبسەنگێنین، کەوا تە مێژووی ئەدەبو هونەر هەر تەنها مێژووی بەرهەمهێنانی با بەتی ئەدەبیو هونەری نییە، بەڵکو مێژووی پێشوازیکردنە جزئیەکانی خوێنەریشە لە میانی مێژووی گشتیدا. بەو مانا یە لە نووسینی مێژووی نو یوە دەکەوێ نە ێوان (جێکەو تەی بەر هەم)و (وەر گر)ەوە. بەلاَم ناتوانین لە مێژووی وەرگر بکۆڵینەوە، تەنها ئەو کا تە نەبێت کە دان بەوەدا دە نێین ما نا لە دەمە تەقێی ێوان دەقو وەر گر درو ست دەبێت، لەوێ شەو دەگەینە ئەوەی کە کارە ئەدەبییەکان بۆ نەوەکانی داهاتوو شتێك لە گوتنیان پێیە. [٣٤]

دە شێ بڵێین ئەو وێناکرد نە تەئویلێك لە سەر گفتوگۆی ێوان ئێستاو داهاتوو دادەمەزرێنێت، دواجار ئەو درککردنە لە میانی زنجیرەیەکی مێژوویی و مێژووی کارلێك کرد نەکانی ما ناوە پلە پلە دەبێت، خۆی لە سێ کوچکەکەی (تێگەیشتن) (تەئویلکردن) (جێبەجێکردن)ی (گادامێری)دا دەبینێتەوە، هەر لە سەر ئەو بنەمایەش (یاوس) بەرگری لە بەخششە چاوەڕێکراوەکان دەکات، ئەو بەخش شەی لە رێ گای کارلێ کەری داهێنەرا نەی ێوان دەقو خوێ نەر دێ تە بەرهەم، یان لە نێوان ئەوەی کە جێگرەو ئەوەی کە پێشبینی دەکرێت لە رێگای مە سافە ئیستێتیکەیەکانی ێوان دنیای دەقو دنیای خوێند نەوەدا. لێرەدا (یاوس) وێناکردنێکی جیاواز بۆ چەمکی مێژووی ئەدەبی دەکێشێت، لەوێشەوە سنورێك بۆ مەعریفەی ئیستێتیکی و مەعریفەی مێژوویی دادەنێت، بەو مانا یەش مێژوو گەرایی بە پێی تێروانینی (یاوس) لە سەر پەیوە ندی پتەوی ێوان دیاردە ئەدەبیەکان درو ست نابێت، بەڵکو دەکەوێ تە سەر

---

[٣٤] – هانس روبیرت یاوس، هـ.س،پ، ل١٢٣، ١٢٤.

پرۆسیِ سەکردنەکانی خوێند نەوە، لێرە مێژوونووسی ئەدەبی بەر لەوەی لە سروشتی کارو دیاریکردنی مێژووەکەی بگات، دەبێتە خوێنەر، لە دوتوێی ئەو ناوکۆیِ یەدا مێژووی ئەدەبی پرۆسەیەکی دەمە تەقێئامێزی نێوان بەر هەمو وەرگرە، هەروەها کاری ئەدەبی ئەو کاتە لە کارتێکردن بەردەوام دەبێت، کە بەردەوام خوێنەر پێ شوازی لێبکات. بەمجۆرە گەڕانەوە بۆ (ئەزموونی خوێندنەوە) سنورێك بۆ شیانی تەئویلکردن دەسازێنێت.

لە سەر ئەو وێناکردنە (یاوس) کار لە سەر پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە دەکات، کە دەکەوێتە نێوان کاری ئەدەبی و مێژووی بە گشتییەوە، یان نێوان مەعریفەی جوانکاری و مەعریفەی مێژووییەوە، بەو مانایەش کاری ئەدەبی هەر تەنها لە ڕێگای پشکنینی بەرهەمەوە ئاشکرا ناکرێت، بەڵکو لەوێوە چارەسەر دەکرێت کە پرۆسەیەکی دەمە تەقێئامێزی نێوان دەق و وەرگرەو بە لۆژیکی پرسیارو وەڵامەوە بەندە، هەڵبەتە بۆ ئەو لۆژیکە دووبارەهانا بۆ (گادامێر) دەبات، لای (گادامێر) تێگەیشتنی کاری ئەدەبی و هونەری بە تێگەیشتنی پرسیارەکەیەوە بەندە، ئەو پرسیارەی کە روو بەرووی خوێنەر دەکرێتەوە، هەروەك لای (ئایزەر)یش دەوڵەمەندی ئەدەبی کلاسیکی لەوەدایە کە بە درێژایی مێژوو یەك پرسیار روو بەرووی خوێنەر دەکاتەوە، لە بری ئەوەی بەردەوام پرسیاری نوێ تەرح بکات و گوێیان بە ئاوازێکی دیکە بلەرێنێتەوە، هەر هەمان پرسیار دەخاتەوە لە لێی را هاتوون و بۆ درک کردن ئەرك و ماندووبوونی ناوێت، بەڵام (یاوس) ئەو پەیوەندییە سەرەوژێر دەکاتەوەو وای لێدەکات کە خوێنەر هەڵگری پرسیار بێت و چاوەڕێی وەڵامی دەق بکات، بەمجۆرەش مێژووی خوێنەرەکان لە یاری دەمەتەقێئامێزە کراوەکانی پرسیارو وەڵامدایە.

(یاوس) دەڵێت: لە زۆر بەی بارەکا ندا پر سیارو وەڵام لە م یانی مێژووی تەئویلی هەر کارێکی ئەدەبیدا بە شاراوەیی دەمێنێتەوە، کاریگەری بەرهەمو وەرگریش لە دەمە تەقێی نێوان خودی ئا مادەو گو تاری را بردوودا بە یەك دەگەنەوە، ئەو گوتارە لە گوتنی ئەو شتە بەردەوام نابێت بۆ ئەو خودە، یان شتێك دەڵێت کە ئەو نییە، ئەوەش تەنها ئەو کا تە کەشف دەکرێت کە خودی ئامادە وەڵامە شاراوەکانی گوتاری را بردووی درککردبێت و بزانێت وەڵامە کەی کامەیە.[٣٥]

بەمجۆرە دەق دەبێ تە شوێنی کۆ مەڵێك پێ شبینیکردن، لە م یانی ئەو پێ شبینیکردنانەوە دەگەین نە چەمکی (لێکدوورکەوت نەوە) کە (پۆل رێ کۆر) بەرهەمی هێناوە، لە م یانی ئەو چەمکەوە دەق لە نیازی نوو سەرەکەی دوور دەکەوێ تەوە، هەر وەك بەردەوامیش لە ن یازی خودی خوێ نەرانیش دوور دەکەوێ تەوە، کەوا تە کردەی دوورکەوت نەوە لە نێوان دن یای دەق و دن یای خوێ نەر جێ بەجێ دەبێت، یە کەمیان، دن یای تایبە تە، دوور لە کاریگەرێ یە واقیعیەکان و نیازی نووسەرو مەیلە دەروونیەکان، چونکە ئەوەی دەق دەلا لەتی لێدەکات لە گەڵ ئەوەی نوو سەر دە یەوێت یەك ناگرێ تەوە. دووەم یان، دنیای خوێنەرە، بەرەو ئەوە دەچێت کە پرۆسەی خوێندنەوە خۆی لە جێبەجێکردنی کردەی شیانی دەلا لەتئامێزەکانی دەق هەڵدەگرێ تەوە، بەو مانا یەش دەق بۆ بەرهەمهێنان و تەئویلکردن دەگەڕێ تەوە، یان بۆ ئا سۆی چاوەڕوانی خوێ نەر دەگەڕێتەوە.[٣٦]

---

[٣٥] – هانس روبیرت یاوس، ه.س،پ، ل١٢٥.

[٣٦] – بۆ ز ێتر شارەزایی بگەڕێوە بۆ: محمد القاسمي، القراءة و التاويل في النقد الادبي الحديث، مجلة (فكر و النقد) العدد (٦٧) الغرب.

کەواتە دەشێ بڵێین لە نێوان (رابردوو)و (ئێستا) ماوە یەك بۆ وذبوون هە یە، وەك چۆن ماوە یەك بۆ خوێ نەری ئەزمووذ گەراوو خوێ نەری نموو نەیی و خوێ نەری ناوەکی هە یە، بەڵام ئاخۆ ئەو ونبوو نەی (د ڵدار) پەیوە ندی بەو ماوەیە دایە، یان پەیوەندی بەو پێشوازییە سپی ئامێزە یان بۆ شاییەوە هە یە کە خوێ نەر یاری یەکانی خۆی تێدا بە ئەنجام دەگە یەنێت هەڵبە تە ئێ مە هەوڵدەدەین بەشێك لە خوێندنەوەکەمان لەسەر ئەو خا ڵە دا بمەزرێنین، وا تە بۆ ئەو خاوبوونەوەیەی نێوان دێرەکان، پەردە لە سەر بێدەنگییەکانی (د ڵدار) یان کەشفکردنی ئەو زما نەی کە خۆی لە پشت گوتن و فۆرم و ئاخاوتندا حەشار داوە لە ذێو سروودی (ئەی رەقیب) هەڵدەدەینەوە، بەڵام پێویستە بزانین ئەو مانا یەی کە کە شف دەکرێت، مانا یەکی لۆژیکی نییە، بەڵکو شێوازێکە بۆ تێگەیشتنی دنیا و شتەکان، بەڵام ئەگەر لە لا یەك ئەو تێگەیشتنە بە شێوازەوە بە ند بێت، لە لا یەکی دیکە دە شێ حا ڵەتێکی نێ گەتیف بێت و ئەو حاڵە تە نێگەتیفەش لە گەیشتن بە وێناکردنێکی جێگیرەوە هەڵقوڵابێت، ئەو حاڵە تە نێگەتیفە کە خوێنەر لە بەرامبەر و شەکان پێیدەگات، جۆرێك لە سەرسامی دەخاتەوە، ئەو سەرسامییە ئەگەر وەك لە برگەی یەکەم هاتووە شێوازێك بۆ تێگەیشتن لە دنیا و شتەکان بخاتەوە، ئەوە لە برگەی دووەمدا تەعبیر لە ململانێی فیکرەکان دەکات، هەر لەو کەشفکردنەشەوە بەیەکگەیشتن دروست دەبێت.

کەواتە (د ڵدار) لە لا یەك دە یەوێت لە رێگای عەقڵ و لۆژیکەوە کورد مان پێبناسێنێت، لە لا یەکی دیکە هەوڵدەدات لە رێگای هەست و وزە تایبەت و شاراوەکانیەوە فەزایەك لە چاوەڕوانی و وروژان دروست بکات. بەڵام دەشێ ئەو جۆرە لە وروژان و چاوەڕوانییە لە پەیوەندی لەگەڵ زماندا وەك گوتمان لە سەر

وذبوونی هەستی خودی نووسەر بکەوێتەوە، چونکە ئەو نەشوەیەی کە بە خوێنەری دەبەخشێت، ئەگەر چی بە شێکی پەیوەندی بە وذبوونی جەستەی (دڵدار)ەوە نییە، بەڵام بەشێکی لە سەر ونبوونی جەستەی (دڵدار) رادەبێتەوە، بە مانایەکی دیکە ئەوە جەستەی (ئەی رەقیب) نییە، چێژو نەشوە بە جەستەی خوێنەر دەدات، بەڵکو ئەوە لە روو یەك لە رووە کان بەریەککەوتنی هەستی خوێنەرو بێدەنگی یە، ئەو بێدەنگی یەی، کە لەرێگای بزا ڤە تای بەتی و نادیارەکانییەوە هەستی خوێنەر دوو چاری ئاوڕدانەوە دەکات، ئاوڕدانەوە یەك کە بە هیرارتیکی (heterodoxy-**هرطقة**)[٣٧] بیدەنگی یەوە بەندە، (هیرارتیکی بێدەنگی جگە لە تەجاوزکردنی (باو) شتێکی دیکە نییە)[٣٨]. هەر لەوێشەوە لە نێوان چاوەڕانی و ڕووژانەوە سپێتی دەق بەرەو چێژو کۆمەڵێك خوێندنەوەی کراوە دەکاتەوە، بە مانا یەکی دیکە وەك خوێنەری چوارەم دەڵێت:- ئەوە ونبوونی دەسەڵاتی (دڵدار)ە، نەشوەی لێدێتە بەرهەم.

وەك گوتمان لە پرۆسیسەکردنی خوێندنەوەدا ئیشکالییەتی خوێندنەوە دەکرێت بە دوو بەشەوە، یەکەمیان پشت بە چێژ دەبەستێت، لە زۆربەی کات لەسەر بنەمای زمانی هەڵچوونئامێز رادەبێتەوە، دوا جار لە رێگای خوێندنەوە بە خۆشی دەگات و بە خوێنەری خوێنەران ناو دەبرێت. دووەمیان خۆی لە هیرمۆنیتیکای خوێندنەوە هەڵدەگرێتەوە، لە خوێندنەوەدا بە هەوڵەکانی خۆی

[٣٧] heterodoxy– :هرطقة: ابتداعي.

[٣٨] – ابراهیم محمود/ جمالیات الصمت/ه.س.پ/ل٣٧. لێرەدا ئاخۆ بێدەنگی (سروشت) لە رووی نەخستنەرووی دەستەواژەکانییەوە، لە رووی نەخستنەرووی فۆرم و شێوە بوونە جۆر بەجۆرەکانییەوە، ئەویش جۆرێك نییە لە هەرتەقە. بۆ بەدوادا چوونی زێتر بڕوانە هەمان سەرچاوە پێشوو.

په نجه دەخا ته سەر بەرجه ستەکراوه ڕەمزێ یەکانی جه ستەی دەق، بەدوای جه ستەی ده قدا دەڕواو کۆ مەڵێك ب نەما بۆ خوێند نەوه دەدۆزێ تەوەو هەر لەوێ شەوه لە ڕێ گای ز مانی ڕەمز ئامێزەوه تەئویلی جۆراو جۆر بۆ دەق دادەمەزرێنێت، واته وەك پیشه لە کردەی خوێند نەوه دەڕوانێت، ئەو خوێ نەرە بە خوێنەری ڕەخنەگر ناوزەد کراوە.

خوێ نەری ڕەخ نەگر لە سەر دوو ب نەما کار ده کات، یه کەم: مەعریـ فەو ڕۆ شنبیریی دەورو بەر. دووەم: ئەو مەعریـ فەو ڕۆ شنبیرییەی کە لە ناوەوەدا شاراوەیە. ئەو دووا نەش وا ته (دەوروبەر/ شاراوه) یان (مەرجەع/ژێدگه) ئەو کە شفکردنانەی خوارەوەی لێدەکەوێ تەوە: را ڤەکردنێك کە تەواوی بزا ڤە وردەکارانەکەی ژیان دەگرێتەوە. ئەو راڤەکردنەی کە رابردوومان بیر دەخا تەوە.
ئەو راڤەکرد نەی کە تەجاوزی دذ یابینی کۆن ده کات لە پێ ناو بونیاد نانی دنیابینی نوێ. راڤەکردنێك کە بەرەو نادیار هەڵماندەدا، بێ ئەوەی هەڵبژاردنی مەبە ست بێت، جا ئەو ناد یاره دێ، یان نا یه، بە مانا یەکی دیکە حیکا یەتێك ده کات، ده شێ ئەو حیکایه ته ڕوو بدات یان ڕوو نەدات. دوا ین را ڤەکردن راستەوخۆ لەدایکبوونی خوێنەرێکمان بیر دەخاتەوە، کە ده شێ ڕووی دووه می خوێنەری خوێ نەران بێت، بە شێکی زۆری ئەو بیرخستنەوەیەش پەیوە ندی بە نادیاری‌و بێ سنورییەوه هه یه، وەك چۆن پەیوە ندی بە ساتەوەختی ڕوودا نی خوێندنەوەو چێژی خوێندنەوەدا هەیە.

ده مەوێت ب ڵێم بەر لەوەی ب چینه ذ ێو بابەته کەوه ده بێ بڕوا مان بە خوێند نەوەی ج یاوازو تەئویلی ج یاوازەوه هەبێت، وا ته لە ذ ێوان (خوێ نەرو خوێنەر/ ڕەخنەگرو ڕەخنەگر) جیاوازی جۆراو جۆر هەیە، یان بە میتۆدەکا نەوه دەلک ێت، بۆ نموو نه کاتێك ق سه لە پرۆسیـ سەکردنی بونیادگەرا نه ده کەین

دەبێت ئەوەمان لە بیر نە چێت، کە بونیاد گەرەکان نوو سین بە بوذیاد دادە نێن، بوذ یادی نوو سین لای ئەوان زما نە، وا تە بە بڕوای ئەوان دەق ما نای لە ذ ێو خۆیدا یە، وا تە دەبێت مەرجی تەفسیرکردنی لەنێو خۆ یدا بێت، وەك (بارت) دەڵێت: بارمتەی خۆی بێت.[٣٩]

کەواتە مێژووی ئەدەبی لای بونیادگەرەکان مێژووی گەشەکردنی زمانە، لەو رووەوە تێگەیشتن لە دەق کردەیە کە بونیاد نانی ما ناو بەر هەمهێنانی ما نای دەگە یەنێت، نەك کە شفکردن. بەلاّم لە تیۆری ((وەر گر))و ((پێ شوازی)) بە تایبەتی لای (یاوس) گەشەکردنی ئەدەبی دەکەوێتە دەرەوەی بونیاد.

کەواتە چەمکی مێژووی ((وەرگر))یش بە هۆی ئا سۆی (پێشبینیەکان)ەوە تەرجەمە دەکرێت، واتە بە هوشیاری نوێوە بەندە، ئەو هوشیاریەش بە ماوەی نێوان پێشبینیەکانەوە ناوزەد دەکرێت. وەك چۆن دە شێ ((وەرگر)) ئا سۆکانی خۆی بگۆڕێت.[٤٠]

بە شێوەیەکی گشتی هەوڵدەدەم بە سوود وەرگرتن لە میتۆدە نوێیەکانی رەخنە، بۆ خوێندنەوەی (ئەی رەقیب) بە شێوەیەکی گشتی دەسنیشانی پێنج جۆر لە خوێنەران بکەم، **کە من لێرەدا گریما نەم کردوون: خوێنەرێکی** کوردی کە **نا سیونالیزمانە** بیر دەکا تەوەو لە گەڵ وزەو پەیوەندی یە بەرجە ستەکانی رەمزی نا سیونالیزمانەی ئەی رەقیب دەکەوێتە دانو ستانو چێژ وەرگرتنەوە، ئەو چێژە بە فیکرەی جوانییەوە بەند نییە، بەڵکو دە شێ را ستەوخۆ پەیوە ندی بە هە ستی نەتەوا یەتیو بە کە ڵەگایی تێڕوانینی ((کۆ))و دەلا لەتو ما نا کەڵە کەکراوەکانی کۆو دە سەلاّتی تۆتالیتێرا نەی نە تەوەو یەکێتی نە تەوەو

---

[٣٩] –د.بشرى موسى صالح، نظرية التلقي اصول و تطبيقات، ط١ بغداد (١٩٩٩) ل (٢٩).

[٤٠] – د.بشرى موسى صالح، نظرية التلقي اصول و تطبيقات، ط١ بغداد (١٩٩٩) ل٣١.

زمانی میللییەوە هەبێت، یان بە مانا یەکی دیکە پەیوە ندی بە کوتبڕی ذێوان دالو مەدلولی دەقەوە بێت، لەوێشەوە دەسەلاٚتی زەمەنو وێنەی جێگیرو دا بڕاو بەرجەستە دەکات، کە جگە لە رووکار هیچی دیکە ناناسێتو هەرگیز لە توانای دانییە پرۆسیسەکردن لەگەڵ ئەویدیکە بە ئەنجام بگەیەنێت، بەڵکو بەردەوام وەك رەهەندێکی مێژوویی ئامادەگی خۆی لە ذێو بوذیادی کۆمەڵگای کورد یدا دەنوێذ یێتو هەژموونی شێوازگەرییانەی خۆی جار ێك لە رێ گای دوو بارە کرد نەوەی دە نگو پێکها تە زما نە میللیە کەو جارێکی دیـ کەش لە رێ گای دووبارەکرد نەوەی دەلالەتەکا نەوە ئارا ستە دە کات، بۆ یە هە ست دە کەین بەر لەوەی وەك ئیـ بداعێکی شیعری بێ تە دە ست وەك گو تارێکی نا سیونالیانە ژا نوژوارە نەتەوەیـ یەکانی دەخا تە روو، ئەو ژا نوژوارەش دەکا تە تیـ شکۆی دەلالە تەکانیو لە گەڵ دە ستەواژەکانی دیـ کەی هاو شانیان دەکا تەوە، هەر لەوێشەوە **پەیوەندی بە ملکەچبوونی خوێنەری ناسیونالییەوە دەکات**.

خوێ نەرێکی ئایینی، دە شێ (ناکوردی) بـ ێت، بە مۆدیلێکی دیـ کەی تـ ێڕوانینو دذ یابینیو بیرکرد نەوەی ز مانی پێش روو خانی ئیمپراتۆر یەتی ئیسلامی پەروەردە کرابێ، ئەو خوێنەرە هەمیشە لەگەڵ زمانی (ئەی رەقیب) دژ دەکەوێ تەوەو گرژبوو نەوەو پەر چەکردار لە یە کەمی جـ یا دەکا تەوە، پێیوا یە ئا یدیۆلۆژیا وەك چۆن دە ستی لە بەرجە ستەکردنی عەقڵ یەتێکی نائایینذ یدا هە یە، بە هەمان شێوە دە ستی لە پیـ سکردنی شیعریش دا یە. هەڵبە تە دژ کەوتـ نەوەی ئەو خوێ نەرە را ستەخۆ پەیوە ندی بە ذ یازی نوو سەرەوە هە یە، چونکە ئەوە زاڵبوونی ذ یازی نوو سەرە وا دە کات کوتبڕیـ یەك بکەوێـ تە ماوەی ذێوان دالو مەدلو لەوە، یەکێك لە نیشانە هەرە سەرەکییەکانی ئەو کوتبڕ یەی

ﺫ ﻴ‌ﻮﺍﻥ ﺩﺍﻝ‌ﻮ ﻣﻪ‌ﺩﻟﻮﻝ ﺑﻪ‌ﺭﺯﺑﻮﻭ ﻧﻪ‌ﻭﻩ‌ﻯ ﺭ ﻳﺘﻢ‌ﻭ ﭼﺮﻛﺮﺩﻧﻪ‌ﻭﻩ‌ﻯ ﺩﻩ‌ﻻﻟﻪ‌ﺗﺨﻮﺍﺯﻳ ﻳﻪ‌، ﺳﻪ‌ﺭﻩ‌ڕﺍﻯ ﺯﺍڵﺒﻮﻭﻧﻰ ﺷێﻮﺍﺯﻯ ﺩﻩ‌ﺭﺑڕﻳﻦ.

ﺧﻮێﻨﻪ‌ﺭﻯ ﺳێﻴﻪ‌ﻡ، ﻛﻪ‌ ﭼﻪ‌ﭘﮕﻪ‌ﺭﺍﻳﻪ‌ ﻭ ﺧﺎﻭﻩ‌ﻥ ﺑﻴﺮﻭڕﺍ ﻳﻪ‌ﻛﻰ ﺟﻴﺎﻭﺍﺯﻭ ﺗێڕﻭﺍﻧﻴﻨﻰ ﺟ ﻴﺎﻭﺍﺯﻩ‌، ﻧﺎﺗﻮﺍﻧ ێﺖ ﻟﻪ‌ ﺑﻪ‌ﺩﻭﺍﺩﺍ ﭼﻮﻭﻧﻰ ﻣﺎ ﻧﺎﻭ ﺩﻩ‌ﻻﻟﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻛﺎﻥ ﺑﻴﺮ ﻟﻪ‌ ﺟ ﻴﺎﻭﺍﺯﻯ ﭼﻴﻨﺎﻳﻪ‌ﺗﻰ ﻧﻪ‌ﻛﺎﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ﻭ ﺑﻪ‌ ﭼێﮋﻭ ﺧﯚﺷﻰ ﺑﮕﺎﺕ. ﺧﻮێﻨﻪ‌ﺭﻯ ﻧﺎ ﺳﻴﻮﻧﺎﻟﻰ‌ﻭ **ﺧﻮێﻨﻪ‌ﺭﻯ ﭼﻪ‌ﭘﮕﻪ‌ﺭﺍ** ﻟﻪ‌ ﺧﺎڵێﻜﻰ ﺟﻪ‌ﻭ ﻫﻪ‌ﺭﻯ ﺑﻪ‌ ﻳﻪ‌ﻙ ﺩﻩ‌ﮔﻪ‌ ﻧﻪ‌ﻭﻩ‌، ﺋﻪ‌ﻭﻳﺶ ﺋﻪ‌ﻭﻩ‌ ﻳﻪ‌ ﻛﻪ‌ ﻫﻪ‌ﺭﺩﻭﻭﻛﻴﺎﻥ ﺑڕﻭﺍ ﻳﺎﻥ ﺑﻪ‌ ﺗﯚﺗﺎﻟﻴﺘێﺮﻳ ﻳﻪ‌ﺕ‌ﻭ ﭘﻪ‌ڕﮔﻴﺮﻯ ﻫﻪ‌ ﻳﻪ‌ﻭ ﺑﻪ‌ ﻧﺎﻭﻯ ﻫﻪ‌ﻣﻮﻭﺍﻥ ﻗ ﺴﻪ‌ ﺩﻩ‌ ﻛﻪ‌ﻥ‌ﻭ ﻫﻪ‌ﻭ ڵﺪﻩ‌ﺩﻩ‌ﻥ ﺑﻴﺮﻛﺮﺩ ﻧﻪ‌ﻭﻩ‌ﻯ ﺧﯚ ﻳﺎﻥ ﺑﻪ‌ ﺳﻪ‌ﺭ ﺗﻪ‌ﻭﺍﻭﻯ ﺧﻮێ ﻧﻪ‌ﺭﻩ‌ ﺟﻴﺎﻭﺍﺯﻩ‌ﻛﺎﻧﺪﺍ ﺑﺴﻪ‌ﭘێﻨﻦ.

ﺑﻪ‌ڵﺎﻡ **ﺧﻮێ ﻧﻪ‌ﺭﻯ ﭼﻮﺍﺭﻩ‌ﻡ**، ﺧﻮێﻨﻪ‌ﺭێ ﻛﻪ‌ ﻫﻪ‌ﻭ ڵﺪﻩ‌ﺩﺍﺕ ﻟﻪ‌ ﺭێ ﮔﺎﻯ ﻭێﻨﺎﻛﺮﺩ ﻧﻪ‌ ﺋﻴﺮﯚ ﺳﻴﻴﻪ‌ﻛﺎﻧﻰ ﻧﺎﺧﻰ (ﺩ ڵﺪﺍﺭ)ﻭ ﺩڵﻨ ﻴﺎﻳﻰ ﻣێﮋﻭﻭﻳ ﻳﻪ‌ﻭﻩ‌ (ﺟێﮕﻴﺮ ﺑﻮﻭﻧﻰ ﻣ ێﮋﻭﻭﻯ ﻛﻮﺭﺩ) ﻓﻪ‌ﺯﺍﻳﻪ‌ﻙ ﺩﺭﻭﺳﺖ ﺑﻜﺎﺕ.

ﺧﻮێﻨﻪ‌ﺭﻯ ﭼﻮﺍﺭﻩ‌ﻡ ﻟﻪ‌ ﻧێﻮﺍﻥ ﺩڵﻨﻴﺎﻳﻰ (ﺟێﮕﻴﺮﺑﻮﻭﻥ) ﻛﻪ‌ ﺳﻪ‌ﺭ ﺑﻪ‌ ﻣ ێﮋﻭﻭﻯ ﻛﻮﺭﺩ ﻭ ﭘﺎ ڵﻪ‌ﻭﺍﻧﺎﻧﻰ ﻣ ێﮋﻭﻭﻯ ﻛﻮﺭﺩﻩ‌ (ﻣ ﻴﺪﻳﺎ ﻭ ﻛﻪ‌ﻳﺨﻮ ﺳﺮﻩ‌ﻭ) ﻭ ﻟﻪ‌ﻧێﻮﺍﻥ ﺋﻴﺮﯚ ﺳﻴﻴﻪ‌ﺗﻰ ﻧﺎﺧﻰ ﺩڵﺪﺍﺭ ﻛﻪ‌ ﺳﻪ‌ﺭ ﺑﻪ‌ ﻧﺎﺩﻳﺎﺭ ﻭ ﻭﺳﺒﻪ‌ﻟێﻜﺮﺍﻭﻩ‌ﻛﺎﻧﻰ ﺯﻣﺎﻧﻰ ﺋﻪ‌ﻯ ﺭﻩ‌ﻗﻴﺒﻪ‌، ﺟﯚﺭ ێﻚ ﻟﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻣﺎﻫﻰ ﺑﻮﻭﻥ ﺩﺭﻭ ﺳﺖ ﺩﻩ‌ ﻛﺎﺕ، ﻭﺍ ﺗﻪ‌ ﻻﻯ ﺋﻪ‌ﻭ ﺧﻮێ ﻧﻪ‌ﺭﻩ‌ ﺟﺎﺭ ێﻚ ﺭﻩ‌ ﻣﺰﻯ ﻧﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ﻳﻰ (ﺭﯚ ﺣﻰ ﻧﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ﻳﻰ) ﺟێﮕﺎﻯ ﻭ ﺳﺒﻪ‌ﻟێﻜﺮﺍﻭﻩ‌ﻛﺎﻧﻰ ﺯ ﻣﺎﻧﻰ ﺩ ڵﺪﺍﺭ ﺷﻮێﻨﻰ ﺭﻩ‌ ﻣﺰﻯ ﻧﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ ﺩﻩ‌ﮔﺮێ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌. ﻟﻪ‌ﻻ ﻳﻪ‌ﻙ ﺩﻩ‌ ﺳﻪ‌ڵﺎﺗﻰ ﺩ ڵﺪﺍﺭ ﺗﻪ‌ﻣﺎﻫﻰ ﺭﯚ ﺣﻰ ﻧﻪ‌ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ ﺩﻩ‌ﺑێ، ﻟﻪ‌ﻻﻳﻪ‌ﻛﻰ ﺩﻳﻜﻪ‌ ﺭﻩ‌ﻣﺰﻯ ﻧﻪ‌ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌ ﺩﻩ‌ﺑێﺘـﻪ‌ ﺭﻩ‌ﻣﺰﻯ ﺋﻴﺮﯚﺳﻴﻪ‌ﺗﻰ ﺩڵﺪﺍﺭ.[٤١]

[٤١] - ﻣﻪ‌ﺑﻪ‌ ﺳﺖ ﻟﻪ‌ ﺫێﻮﺩﮊﻯ ﺋﻪ‌ﺩﻩ‌ﺑﻰ ﺳﻪ‌ﻳﺮﻛﺮﺩﻧﻰ (ﺋﻪ‌ﻯ ﺭﻩ‌ﻗ ﻴﺐ)ﻩ‌ ﻟﻪ‌ ﺫێﻮﺍﻥ ﺋﻪ‌ﺩﻩ‌ﺑﻰ ﻫﻮ ﻧﻪ‌ﺭﻯ ﻭ ﻧﺎﻫﻮ ﻧﻪ‌ﺭﻯ، ﻳﺎﻥ ﺟﻴﺎﻛﺮﺩ ﻧﻪ‌ﻭﻩ‌ﻯ ﺷێﻮﻩ‌ﻳﻪ‌ﻛﻰ ﺗﺎﻳ ﺒﻪ‌ﺗﻰ ﺋﻴ ﺒﺪﺍﻉ، ﻛﻪ‌ ﻟﻪ‌ ﺋﻴ ﺒﺪﺍﻋﻰ ﺋﻪ‌ﺩﻩ‌ﺑﻰ ﺟ ﻴﺎ ﺩﻩ‌ﻛﻪ‌ﻭێ ﺗﻪ‌ﻭﻩ‌، ﺑﯚ ﺋﻪ‌ﻭ ﺟﻴﺎﺑﻮﻭ ﻧﻪ‌ﻭﻩ‌ﺵ ﭘ ﺸﺖ ﺑﻪ‌ﻭ ﺣﻪ‌ﻗﻴﻘﻪ‌ ﺗﻪ‌ ﺩﻩ‌ﺑﻪ‌ ﺳﺘﻦ، ﻛﻪ‌ ﺩﻩ‌ ﻗﻰ ﻓﯚﻟﻜ ﻟﯚﺭﻯ

بەلاّم لە بەر ئەوەی رۆ حی (نە تەوە) لە رووی زاذ ستییەوە لە دوو تویّی دەولّەتێکی نەتەوەیی یەکلانەبۆتەوە، یان لە دەولّەتێکی سەرەبەخۆی نە تەوەیی گەلاّلە نەبووە، بۆیە دەشێ بە جۆرێك لە جۆرە کان بەرەو پەرتبوون و ناد یاری، یان لە گێڕانەوەیەکی لەبیرکراو مت بێت و بەرەو وەهم بێتەوە، لەو لەبیرکردن و وەه مە، دە شێ ز مانی (ئەی رەۆ یب) هو نەرێك ب نوێنێ، هو نەرێك کە لە گەڵ و سیەلێکراوەکانی ناخی د ڵدار دێ تەوە. ئە گەر ئەوە رووێ یەك بێ لە خوێند نەوەکانی خوێ نەری چوارەم، ئەوە رووێ یەکی دی کەی ئەوە یە کە وسبەلێکراوەکانی ناخی دڵدار لەبەر ئەوەی نایەتە ۆسە، چونکە رۆ حی نە تەوە و رە مزی نە تەوە لەبری ئەوان ۆ سان دە کات! ل ێرەدا خوێ نەری چوارەم ناڕا ستەوخۆ لە گەڵ خوێ نەری نا سیونالیزمی دێ تەوە، کە بە هەمان وزە و توا نای رۆ حی (نە تەوە) دەناز ێت! بەلاّم لەوێوە لە کۆی ئەو خوێ نەرە تۆتالیتێرا نە دوور دەکەوێ تەوە، کە بۆ ئیرۆ سییەتی ناخی د ڵدار وەك تاك و وسبەلێکراوەکانی خودی دڵدار دەگەڕ ێتەوە! ئەوەش خوێندنەوە یەکی دیکەی خوێنەری چوارەمە.

تەماهی بوونی و سبەلێکراوەکانی ز مانی د ڵدار بە رە مزی نەتەوا یەتی و رۆحی نەتەوە، تەماهی بوونی دە سەلاّتی د ڵدار بەو کۆمە ڵە زاذیاری و وە سفە رووکە شانەی کە (گەلی کورد) لە سەر ب نەمای (بۆ ماوە) شاراوەکان، یان

دەقێکی جێگیر نییە، بەڵکو لە کۆمەڵێك دەق پێکهاتووەو دەکەوێتە بەر گۆڕان، بە مانا یەکی دی کە ناکە سییە، بەلاّم بەر هەمی ئەدەبی بە تەواوی دا نەری د یارە و دەقێ کی جێگیرە. بڕوانە:-الفولکلور قظایا و تاریخە/ه.س.پ. ل٢٤.

رۆحییەکان...[٤٢] بۆ خۆیان وەك ناسنامەیەکی میللی وێنای دەکەن (ئێمە رۆلەی میدیا و کەیخوسرەوین)... سروودی (ئەی رەقیب) لە فۆلکلۆر نزیك دەکاتەوە؟! بە مانا یەکی دیکە ئەو زما نە وە سفی و رەمزیە میللیئامێزە[٤٣] لە پەیوە ندی لە گەڵ رۆ حی گەل و دە سەلاتی کۆ و هە ستی نە تەوەیی (یان لە وذ بوونی

[٤٢] - بەکار هێنانی رۆحی گەل (نەفسی شەعبی) پەیوەندی بە جیاوازی چینایەتییەوە هە یە، بۆ زیاتر شارەزایی بڕوا نە:- یوري سوکولوف/ الفولکلور قظا یا و تار یخة/ تر جمة/حلمي شعراوي-عبدالحم ید حواس/مراجعة/الدکتور:عبدالحم ید یونس.الهی ئة الم صریة العا مة للتالیف و النشر ط/١٩٧١. ل١٩.

[٤٣] - لەوێوە دە ڵێم (فۆلکلۆر) کە هەموو ئەو یەکا نەی کە با سمان کردن و با سیان دە کەین رەنگە بە جۆرێك لە جۆرەکان پەیوەندی هاوبەش و توو ندو تۆڵ بە یە کەوەیان گرێ بدات، یان یەکەی کیانی و سەربەخۆو جیاوازو تایبەتێن بە نەتەوەیەك، یان ناو چەیەکی دیاریکراو، بۆ نموو نە تەماهیبوونی (د ڵدار)، ز مانی ر یتم ئامێز و ساکاری (ئەی رەق یب) بەرجەستەکردنی رەمزەکان، کە بە گشتی چ وەك واقیع و دەرکەوتەیەکی مرۆڤا یەتی، چ وەك خەیاڵ پا سەوانی بوونی کوردی دە کەن، لە گەڵ هەموو ئەوانیدی کە کە بە را بردووەوە پەیوەستن. کەواتە لێرەدا وشەی فۆلکلۆر لە (ئەی رەقیب) بە پارێزگاریکردنی ئەو رەگەزانەوە دەلک ێت، کە کورد هەمیـ شە دووبارە یان دەکا تەوە، ئەگەر چی وەك چەمك و وەك وەزیـ فە کۆ مەڵێك گۆڕانیان بە سەردا هاتووە، بەڵام لە رۆ حی کوردی، یان لە نە ستی کورد یدا بێ ئەوەی ئەو جیاوازییانە لە بەر چاو بگیرێت بە هەمان شێوەی پێشوو پارێزگاریان لێدەکات و پرۆسیسەیان دەکات، بۆتە شێوازێك لە شێوازەکانی بەرگریکردن لەخۆ، بەردەوام لە سەری دەژین.

وەك زانا یانی ئەنترۆپۆلۆژی سەدەی نۆزدەم دە ڵێن تەعبیر لە تەواوی رۆ شنبیری میللەتێك دەکات.(بڕوا نە: ا لمدخل الانثرو لوجي لدرا سة الفولك لور- ل٧. هەروەها بۆ زاذ یاری ز یاتر بڕوانە: د. ئەحمە عەبدولرەحیم نەسر- الادب الشعبی و العادات و التقالید الشعبیە/ پێگەی گوگول- یان magazine/002/m00213a.htm

ئیرۆ سییەتی ناخی د ڵدار و دە سەڵاتی تاکا نەی د ڵدار و تەماهیبوونی و سبەلیکراوەکان) دە شیٚ بناغە یەکی بەهێز بیٚ بۆ مەیلی کوردا نە و پارێزگاریکردن لە هەندێك لە دابونەریت و تێڕوانینێك کە لە رابردووەوە هاتووە و ئێستا دەخا تە ژێر کۆنترۆڵی خۆی، وا تە خوێنەری چوارەم لەوێوە (ئەی رەڤ یب) وەك فۆلک لۆر دەبی نیٚ کە هەڵگری ز مانێکی سادەی میللی یە، کە دەنگدا نەوەی تێڕوانینی را بردووە، کە لە سەر کۆ مەڵێك پەیوە ندی هاو بەش و رەمزی هاوبەش و واقیعی هاو بەش کار دە کات، هەر لەوێشەوە پارێزگاری لە کۆی ئەو رەگەزا نە دە کات، کە کورد لە دووبارەکرد نەوەیان هەرگیز وەرس نابێت، بەو مانا یەش (ئەی رەڤ یب) لەوێوە وەك فۆلک لۆر دەخوێنرێ تەوە، کە حیکمەتی گەلە، یان کە گەلی کورد ناس دەکات. ئەی رەقیب لەوێوە لە فۆلکلۆر دەکات، کە خۆی وەك گێڕانەوەیەکی خارقی گەلی کورد نیشان دەدات.[٤٤]

بە گشتی خوێنەری چوارەم ئەی رەڤیب وەك دەنگدا نەوەی تێڕوانینی را بردوو دەبینیٚ، چونکە بەر لەوەی فەزا یەکی نویٚ و جیاواز بۆ بیرکرد نەوە و خەیاڵ و چێژ دروست بکات، یادەوەری لەبەری دەکات... بەر لەوەی پەیوەندی بە تاك و ئازادی و ئیبداعەوە بکات، زمانی گەل و عەقلانیەتی گەل و یەکێتی نا سیونالی

٤٤ - فۆلکلۆر وەك بەرهەمێکی زارەکی، نووسراو سەیر دەکرێت، دەبێتە لایەنێك لە لایەنەکانی درا سەکردنی ئەدەبی. یە کەمین جار لە لا یەن (ول یەم تۆ ماس) لە ساڵی (١٨٤٦) وەك زاراوە یەکی زاذ ستی نا سرا، ئەو و شەیە بە (حیک مەتی گەل) یان (مەعرفەی گەل) وەرگێردراوە. ئەڵمانییەکان فۆلکلۆر بە لێکۆڵینەوەی نەتەوەیی لۆکاڵییەوە پەیوە ست دە کەن. بەلاّم فەرەنسییەکان بە گێڕانەوە یەکی خارقی گەل دە یژمێرن. هەروەها تو یژەری فەرەذسی (ڤان ژینێت) فۆلک لۆری بە ئەنترۆپۆلۆژیا دا ناوە. بڕوا نە: الفولک لور قظا یاه و تار یخة– هـ.س.پ. ل١٨/١٧.

وێ نەی دەكێ شیٚ، ئەوەش رووی دووە می خوێند نەوەی خوێ نەری چوارەمە، كاتیٚ دە سەلاٚتی د ڵدار و ئیرۆ سیەتی ناخی د ڵدار تەماهی رۆ حی نە تەوە و رەمزی نەتەوە دەبێت.

خوێ نەری پێنجەم، خوێ نەری خوێ نەران، ئەو خوێنەرە یە، كە هەو ڵدەدات خوێندنەوەیەكی سایكۆلۆژیانە بۆ ئەو فەزا نادیارو شێواوو پەنها نە بكات، كە دەكەوێ تە ن ێوان ب ێدەنگی (د ڵدار)و سپێتی لا پەڕەوە، لەوێ شەوە دە یەوێت تەواوی ما ناو دەلالە تە جێگیر بووە كانی (ئەی رەق یب) هەڵوە شێنێتەوەو ب ێدەنگیو جوانیو ئا گاییو رەوانب ێژیو هیرارتیكی یەتی ب ێدەنگیو و سبەلیێكراوەكانی ناخی (د ڵدار) بخا تە شوێنیانو وە بەر خوێند نەوەو لێكۆڵێنەوەیان بدات، كۆمەڵێك مانا و دەلالەتی جیاواز بەرهەم بێنێت، كە تەواو لە گەڵ ما ناو دەلالە تە بۆ ماوەو باوو جێگیرە كان پێ چەوانە دەكەو نەوە، هەر لەوێشەوە دەشیٚ جۆرێكی دیكە لە نەشوەو خرۆشان بە خوێندنەوە ببەخشێت.

بە مانا یەكی دی كە ئەو نە شوەو چێژو خرۆ شانەی خوێ نەری پێن جەم پەیوە ندی بە جوانی بێدەنگییەوە هە یە، یان پەیوە ندی بە وذبوونی هە ستی (دڵدار)ەوە هەیە، بێدەنگیو هە ستێك، كە روو بەرووی پرذسیپی واقیعی (باو) دەوە ستێت، كە پرنی سپی كۆنترۆڵكرد نە، بەلاٚم وەك گو تمان چێژو نە شوەی خوێ نەری چوارەم بە شێكی زۆری پەیوە ندی بە وذبوونی دە سەلاٚتی (د ڵدار)و خەیاڵی خوێند نەوەوە هە یە. بەلاٚم لە كۆی وزەی سپێتیو جو لە تای بەتو شاراوەكانی ئەو خەیاڵو هە ستەوە جۆر ێك لە شپرزەیی دێ تە ئاراوە، ئەو شپڕزەیە، بەرەو ب ێدەنگیمان دەكا تەوە، خودی ئەو شپڕزەییەی خوێ نەری چوارەم، دەقو خوێنەری پێنجەم بەرەو جوانی داپۆشراوو وسبەلیێكراوەكانو سپێتی لاپەڕە رابەرایەتی دەكات.

جوانی بێدەنگی هەوڵێکە بۆ بڕینی داخراوو ڕێگا پێنەدراوەکانی دەسەلاّتی چە سپاو، هەر لەوێ شەوە هەو ڵدەدات لە دەر ئەنجامی کە شفکردنی هەموو ناد یارو شاراوەو ڕۆ چووەکانی ذێو دەق بکۆڵێتەوە.[45] بەلاّم چۆن دە چینە ذێو جوگرافیای بێدەنگییەوە؟

لە سەرەتادا گو تمان هەو ڵدەدەین ق سە لە دوو جۆر بێدەنگی بکەین، پرسیاری خوێنەر دەشێ ئەوە بێ، کە ئەو دوو جۆرە لە بێدەنگی کاما نەن؟ ئا یا چۆن ڕووخساری بێدەنگی وەك ئاگاییەك، یان ڕەوانبێژییەك، یان جوانییەك... بەرجە ستە دە کەین؟ دە سەلاّتی بێدەنگی، کارفر مای بێدەنگی....هـ تد چی دەگەیەنێت؟

ئەو رستەیە بەرەو بێدەنگییەك رابەرایەتیمان دەکات، کە تا سنورێکی زۆر کاریگەری خۆی بە سەر شتەکانەوە پرۆسیسە کردووە، وەك چۆن بەردەوام هەوڵ یداوە جێکەو تەی خۆی هەبێت. کەوا تە هەمیشە لە ناخی نا خەوەی ئاگاییەوە بێدەنگییەك خۆی حەشار داوە، بەلاّم چۆن دەتوانین ئەو بێدەنگییە ئەکتیفە لە بێدەنگی نائەکتیف جیا بکەینەوە؟!.

ئەگەر دەنگ لە دوتوێی ما ناو دەلالەتەکانییەوە دەسەلاّتی خۆی پرۆسیسە بکات، ئەوە بێدەنگی لە ڕێگای جیابوونەوەی لەو دەسەلاّتەوە فەزایەکی دا خراو بۆخۆی دەسازێنێت. بەلاّم بێدەنگیەك هەیە دەبێتە کۆیلەی دەنگ، وا تە کاتێك دەنگ کۆمەڵێك ڕێسا و یا سا دادەذێت و تەواوی ڕەمزەکان بۆخۆی دەبات، لە بەرامبەر ئەوە بێدەنگی ناوبراو خۆی ئەوەندە بچوك نیشان دەدات، کە جگە لە بەجێهێنانی فەرمانەکان و ملکەچبوونی فەرمانەکان ئیتر شتێکی دیکە بە ئەرکی

---

[45] -جماليات الصمت/ هـ.س.پ/ ل١٢/١١.

خۆی ڕەوا نابینێت، ئەو بێدەنگی یە نەتوانای بیرکردنەوەی هەیە، نە جیابوونەوەو دابڕان، ئەو بێدەنگی یە بێدنگی یەکی نائامادەیەو هەمیشە دەکەوێتە ژێر هەژموونی دەسەلآتی دەنگەوە.[46]

بەلآم بێدەنگی یەك هەیە، کە رووخسارە مەزنەکەی خۆی لە نێرگزییەتە کراوەکەیدا هەلدەگرێتەوە، ئەو بێدەنگی یە ئەگەرچی لە بەرامبەر دەنگ، کە شفکراوە، پێویستی بەکەشفکردن هەیە، بەلآم هەمیشە دەبێتە شوێنی وڕووژان، ئەو بێدەنگییە بەردەوام پارێزگاری لە خودی خۆی دەکات، هەمیشە ئامادەیی خۆی بۆ گوتن هەیەو چاوەڕێی دەرچەیەك دەکات، ئەو بێدەنگی یە جۆرێك لە ئاگایی مان پێدەبەخشێت، ئەگەرچی دەشێ ئکۆلی لە ئامادیی بێدەنگی بکرێت، بەلآم لەگەلٚ ئەوەشدا ئاگاییەکە بەنێوماندا درێژ دەبێتەوەو خۆی ز یاد لە روویەك (دەروونی، سیاسی، کۆمەلآیەتی، تیۆلۆژی...هتد) دەنەخشێنێت.[47]

خوێنەری پێنجەم هەولدەدات خوێندنەوە بۆ ئەو جۆرە بێدەنگییە بکات، بە مانایەکی دیکە (دلدار) لە دوتوێی ئەو بێدەنگییەوە دەیەوێت لە خودی خۆی رووت بێتەوە، ئەو بێدەنگی یە لە دوتوێی خۆی نێودژی یەکی داپۆشراوی هەلگرتووە، ئەو نێودژییەی (دلدار) ئەگەرچی خوێنەری پێنجەم بە کەشفکردنی هەلدەسێت، بەلآم لە سەربنەمای لەیەکنزیکردنەوەی (زمان-لساـی دلدارو کوردزمان) ئیرۆسیەتەکەی (دلدار) بەرجەستە دەکات، بە مانایەکی دیکە دەشێ ناسنامەی بێدەنگی (دلدار) خۆی لەو (ئەلف و بایە)دا درێژ بکاتەوە، یان لەوێوە خۆی بۆ گوتنی دیکە ئامادە بکات.

---

[46] -بۆ زێتر شارەزایی بڕوانە:-جماليات الصمت/ه.س.پ/ل٢٦.

[47] -بڕوانە:-ه.س.پ/ل١٦/١٧- هەروەها بۆ زێتر بەدواداچوون بڕوانە ل٣٧.

كەوا تە بێدەنگی (د ڵدار) ما نای ک شانەوە لە ژ یان نی یە، بە قەد ئەوەی جۆرێ کە لە ب یانووگرتن بە ژ یانو ن کۆڵیکردنو دژبوو نەوە، بە دیووە کەی دیکەش بێدەنگی (د ڵدار) بێدەنگییەکی کراوەو ئەکتیڤەو نکۆڵی لە هەمووان دەکات، هەموو ئەوانەش خوێنەری پێنجەم لە رێگای سایکۆلۆژییەتی (د ڵدار)و ((وەستان))ە شیعرییەکەیەوە کەشفیان دەکات، ئەو وەستانە شیعرییانەی کە ن کۆڵی لە لێکدانی و شەکان دەکەن، لە میانی تۆتۆلۆژییەتی و شەکانەوە وەدەستی دەهێنێت.

دە مەوێت لە رێگای خەیاڵی خوێنەری پێنجەمەوە بڵێم: ((وە ستان))ە شیعرییەکانو تۆتۆلۆژیای دەسەلاتی وشەکانی (دڵدار) لەم سروودەدا هەوڵدەدا پێمانبڵێت:- ئەوەی کە دەگوترێت، گرنگ نییە، ئەوەی کە دەشێ بگوترێتو دەسەلات بە هەموو ماناکانییەوە سانسۆری دەکات، ئەو گرنگە، هەر لەوێشەوە هیرارکییەتی بێدەنگی دەسەلاتی رەهای دەنگ دەبڕێتو جیاوازییەکانی خۆی دادەمەزرێنێت، بڕینی دەنگو بەرجەستەکردنی جیاوازییەکان جۆرێك لە ترس دەخاتەوە، دەشێ ئەو جۆرە لە ترس لە نێوان وەستانە شیعرییەکانو تۆتۆلۆژیای دەسەلاتی دەنگەوە هەست پێبکەین.

خوێنەری پێنجەم، خوێنەرێکە بەردەوام دەیەوێت بێدەنگی ببڕێت، بەردەوام هەوڵدەدا نێودژییە داپۆشراوەکان کەشف بکات، تا زێتر هونەری کەشفکردن بنوێنێت، بەردەوام لەگەڵ ئەو بێدەنگییە لە رێگای پرسیارە جۆراو جۆرەکانی بەیەکدادەچێتو گفتوگۆکانی خۆی دادەمەزرێنێت، یان بە مانایەکی دیکە دڵەڕاوکێ ئەکتیڤەکانی خۆی بەرەو خەیاڵ رابەرایەتی دەکاتو لەوێشەوە لە جوانییە داپۆشراوەکان، یان جوانییەکانی بێدەنگی دەکۆڵێتەوە، بەلام ئەگەر جوانی بێدەنگی وەك گوتمان هەوڵێك بێت بۆ بڕینی دا خراوو رێگا

پێنەدراوەکان، یان بە مانایەکی دیکە هەوڵێك بێت بۆ تەجاوزکردنی دەسەڵاتی چەسپاو، ئەوە خودی جوانی لێرەدا بە مانا (سارتەر)ییەکەی دەکەوێتەوە، کە دەبێتە نێودژییەکی داپۆشراو.[48]

سەرەڕای ئەوەی پێنا سەی (هیگل) مان بۆ جوانی بە دەستەوەیە، بەو مانایەی کە جوانی بۆ خۆیو لە خودی خۆیدایە.[49] بەڵام لە لایەکی دیکە بۆ قسە کردن لە جوانی پێویستە قسە لە مەعریفەی هەستی بکەین، لەوێشەوە بەرەو دوو بنەمای سەرەکی دەبینەوە یەکەمیان: جوانی بەرەو (وەرگر) دەباتو لە سەر چێژ دەوەستێت، یان بە مانایەکی دیکە بە وەزیفەی هونەریو وەزیفەی هونەریش لە دەستلێدانی داهێنەرەوە هەڵدەگرێتەوە. بەڵام دووەمیان: بەرەو دەمەتەقێی جوانیمان دەبات.[50]

---

[48] -مجاهد عبدالمنعم مجاهد، علم الجمال في الفلسفة المعاصر، عالم الكتب- بيروت، ١٩٨٦، ط٣، ل٤٧.

[49] -هيغل- فكرة الجمال، ترجمة: جورج طرابيشي، دار الطليعة- بيروت،ط١.١٩٧٨،ل٨.

[50] --د. مصدق الحبيب، حول جدلية المعيار الجمالي قي الفن و الادب: الحوار المتمدن، العدد ١٥٥٦--٢٠/٥/٢٠٠٦. لە بارەی وەرگرەوە دەبێت قسە لە چێژ وەرگرتنو میکانیزمیەتی وەر گرتنو کاریگەرییەکانی هەستیو وەڵامدانەوە بکەین، ئەوەش دەکەوێتە دوتوێی کۆمەڵێك بابەتی جۆراوجۆرەوە لە بواری سایکۆلۆژی دەبێت باسی گۆڕانکارییەکانی ئاگاییو هەستو حاڵەتی درککردن بکەین، لە بواری میتافیزیك پێویستە لە شێوەو ناوەڕۆك بدوێین، لە پەیوەندی جوانیو جۆرایەتیو باشیو حەقیقەتو واقیع بکۆڵینەوە. بەڵام لە دەمەتەقێی جوانی بۆ نموونە (ئەفلاتون) بڕوای بە جوانی رەها هەیە، بەڵام لای (هیگل) پێوانەیەکی میسالیانەی هەیە، بەو مانایەش جوانی ئەو شتەیە کە تەواوو یەکگرتووەو بە شێوەیەکی گشتی ئەویش دەچێتە بواری رۆحییەوە، ئەوەی هیگل لەوانی پێشووی خۆی جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە ئەو بەرزترین پلە بە جوانی هونەری دەداتو پێیوایە جوانی هونەری سەرەتایە بۆ قۆناغی روحانییەت. بەڵام باسو خواسی جوانی لە قوتابخانەی فەرەنسی بە سەر دوو بەش دابەش دەکرێت: روونبینەکان ئەوانەی

بە گشتی خوێنەری پێنجەم چێژ لە جوانی دەکات، بۆ ئەوەش دەکەوێتە بەرامبەر دوو جۆر لە جوانی، یەکەمیان جوانی وسبەلێکراوەکانو نەستە کە لەگەڵ ئاگایی خوێنەر دێتەوە، ئاگایی و هوشیاریی و بۆچوونی خوێنەر لەگەڵ ئەو جوانیەدا بە دەوری یەکترییەوە دەخولێنەوە، واتە ئەو جوانیە بە چەمکی ئاگایی و هوشیاریی خوێنەری داهێنەرەوە بەندە. دووەمیان ئەو جوانیە یە، کە بێدەنگی و سپێتی لاپەڕە دەیخاتەوە، ئەو جوانییە نێودڕییەکی داپۆشراوە، یان بە مانا یەکی دیکە ئەو جوانیە، جوانییەکی سیحرئامێزەو لە تێڕوانینی وردو خەیاڵدا دە بزوێ و دە گۆڕێ و بەرەو رووی بێدەنگی و هەبوونی بێدەنگیمان دەکاتەوە، کە جاویدانییە.

جوانی بێدەنگی یان داپۆشراو لەگەڵ خوێنەری خالق یەك دەگرێتەوە. لێرەدا خوێنەری پێنجەم لە لایەك خوێنەرێکی داهێنەرەو لە لایەکی دیکە دەشێ لە توێی هەوڵە نەبڕاوەکانو بەدواداچوونە قووڵەکانی بیدەنگی و سپێتی لاپەڕە، وەك خوێنەرێکی خالق خۆی بەرجەستە بکات*[51].

کە پێیانوایە جوانی دیاردەیەکی بابەتئامێزەو هەر لە سەرەتاوە درکی پێدەکرێت، سەرچاوەکەشی بۆ خودی روح دەگەڕێننەوە، یان بە مانایەکی دیکە بەهای جوانی بە ماددەوە پەیوەست ناکەن. دووەمیان را ڤەکاران کە پێیانوایە بۆ درککردنی جوانی راڤەکردنی زانستی پێویستەو لێوردبوونەوە بە سەرچاوەی بنەڕەتی چێژ وەرگرتن دەژمێرن.

[51] –خوێنەری خالق لە ئیشکالیەتی چەمکی داهێنانەوە لە دایك دەبێت، ئەو خوێنەرەیە کە لە هیچەوە دەکەوێتە خەلق کردنەوە، بەڵام خوێنەری داهێنەر ئەو خوێنەرەیە کە لە سەر بنەمای ئەگەرچی رەگەزەکانیشی پێشتر هەبووبن کار دەکات، بڕوانە: عبدالحکیم محمود السید، الابداع و الشخصیه، دار المعارف/القاهره،۱۹۷۱ ص۲۱. .

جیاوازی نێوان خوێنەری چوارەم‌و خوێنەری پێنجەم، جیاوازی دەسەڵاتی ونبووی (دڵدار)و بێدەنگی (دڵدار)ە، ونبوونی دەسەڵاتی (دڵدار) تەماهیبوون لەگەڵ ((کۆ)) بەرجەستە دەکات، بەڵام بێدەنگی (دڵدار) بەرەو جوانی پەتیمان دەکاتەوە.

خوێنەری چوارەم لە ونبوونی دەسەڵاتی (دڵدار)ەوە بەرەو خەیاڵ‌و بیرکردنەوەو کۆمەڵێك زانیاری وەسفی هەنگاو دەنێت، یان کۆمەڵێك خەیاڵ‌و زانیاری وەسفی وێنا دەکات‌و تێکەڵ بە نەفسی شەعبی، لەوێشەوە رەگەزە ئەفسانەئامێزەکان دەبێتەوە، لە ترۆپکی بەیەکگەیشتنی خەیاڵ‌و ئەفسانەشدا تەواو مەستی چێژو نەشوە دەبێت. بەڵام کاتێك لەو بەیەکگەیشتنە (بیر) دەکاتەوە، یان کەدوا جار لەرێگای قووڵبوونەوەی ئەو رەگەزە ئەفسانەئامێزانەوە لە خەیاڵی خۆی دەترازێت، ئیتر بەرەو فۆلکلۆر دێتەوە، نەك بەو مانایەی کە فۆلکلۆر هەڵگری چێژو نەشوە نییە، بەڵکو بەو مانایەی کە فۆلکلۆر تەعبیری دەستەجەمعی‌و تەماهیبوون لەگەڵ ((کۆ))ی هەڵگرتووەو لە خەیاڵی تاکانە جیا دەبێتەوە.

دەمەوێت بڵێم، ئەگەر (ئەی رەقیب) لە مەسەلە ئایدیۆلۆژی‌و سیاسی‌و ناسیونالیستییەکەیەوە جۆرێك لە نەشوەو خۆشی‌و چێژ بە جەستەی (خوێنەری کوردی) ببەخشێت، هەڵبەتە مەحاڵە خوێنەرێکی پەیوەست بە ئایین، یان (ناکوردی)و (چەپگەرا) ئەو جۆرە چێژو نەشوەیە بە دەست بهێنێت. یان بەمانایەکی دیکە دژ دەکەوێتەوە، دیارە وەك گوتمان ئەو نەگەیشتنە، پەیوەندی بە گرژبوونەوەی خوێنەرە ناوبراوەکانەوە هەیە، ئەو گرژبوونەوەیە لە پەرچەکردارەوە رادەبێتەوە، بە دژی ئەو ئامانجەی کە (ئەی رەقیب) هەوڵی بۆ داوە. یان بە مانایەکی دیکە کاتێك، کە سروودی (ئەی رەقیب) جۆرێك لە

خرۆ شان به جه ستەی خوێ نەری کوردی به شێوەیەکی گ شتیو خوێ نەری ناسیونالیـ ستی کوردی به شێوەیەکی تایـ بەتی دەبەخ شێت، لەوێوە یە کە خوێنەری ناوبراو هەمان کۆهە ستی نەتەوا یەتی هەڵگرتووە، بەڵام کاتێك ئەو خرۆ شانە لە خوێ نەرێکی دیـ کە بە گرژبوو نەوە کۆ تایی د ێت، ئیتر ئەو گرژبوونەوە یە، دە شێ بە شێکی پەیوە ندی بە جیاوازیـ یەوە بـ کات، وەك چۆن دەشێ بەشێکی پەیوەندی بە قبووڵنەکردنی ئەویدیکەوە هەبێت.

وا تە لـ ێرەدا جـ یاوازی بە مانا یەك لە مانا کان دەکەوێ تە بەرام بەر هە ستی پەرگیڕیو قبووڵ نەکردن، کە دوا جار لە بری ئەوەی دەمە تەقێی فیـ کریو مەعریفی بەرهەم بهێنێ، دەمارگرژیو پەڕگیریو کوشتنو بڕینی لێدەکەوێتەوە.

دەشێ ئەو هەستی جیاوازییو قبووڵنەکردنە، لە خوێنەری یە کەمو دووەمو سێیەم تێ پەڕێو بە خوێ نەری چوارەمو خوێ نەری پێنجە مەوە پەیوە ستمان بکات، واتە دەشێ لەو قبووڵنەکردنو جیاوازییانەوە بگەینە خوێنەری چوارەمو پێنجە مەوە، ئەو دوو خوێ نەرەی، کە تەعبیر لە خەیاڵی جـ یاوازو هە ستی جیاوازیو بێدەنگی (دڵدار)و سپێتی لاپەڕە دەکەن، لە لا یەکی دیـ کەش هەر لە دوتوێی ئەو خەیاڵو وێناکردنی هەستە جیاوازانەوە، دەشێ چەندان خوێنەری دیـ کە خۆیان حەشار دابێت.

لە نێوان بێدەنگی (دڵدار)، یان بە مانا یەکی دیـ کە نە ستی (د ڵدار) وەك تاك لە لا یەكو هە ستی خۆ شی خوێ نەری نا سیونالو هە ستی دژ بوو نەوەی خوێ نەرانی دیـ کە، ئەگەر چی مەرجی بەیە کەوە هەڵکردن، وەك مە سەلەیەکی ئا یدیۆلۆژیو سیا سی رەنگە مەحاڵ بـ ێت، بەڵام لە رووەك لە رووە کان دە شێ پرسی ئیبداعو پرسی ئازادی بیروڕاو پرسی خەلقکردن، یان بە گشتی پرسی تاکانەی هەر یەکەیان مەرجێك ببێت لە مەرجەکانی بە یەکەوە هەڵکردن.

هەر لە سەر ئەو بنەمایە، خوێنەری پێنجەم دەڵێت: دەشێ پرسی تاکانەی (دڵدار) لە نێوان ئەو دوو جۆرە لە زمان، کە قسەمان لێکرد، پرسی بێدەنگی (دڵدار) بێت و پەیوەندی بە قۆناغی منداڵی و (لاڵەپەتی)ەوە هەبێت، بەڵام ئەو پرسە بە نیسبەت تەواوی خوێنەران (جگە لە خەیاڵی سیحرئامێزی خوێنەری چوارەم) پرسی جیابوونەوەو جیاواز بوونە، کە خوێنەری چوارەم و پێنجەم لە (ئەی رەقیب) وامانلێدەکات تا ئەو شوێنە درێژە بە خوێندنەوە بدەین، کە خوێنەرانی ناوبراو بیر لەو بەیەکگەیشتنە ناکەنەوە.

دیسان دەمەوێت بڵێم ئەوەی (ئەی رەقیب) بەرجەستە دەکات لە خرۆشانی هەستی نەتەوایەتییەوە دێتە بەرهەم، لەگەڵ هەموو ئەو ئیشکالانەی کە ئەمڕۆ دووچاری ئەو هەستە دەبێتەوە.

واتە (ئەی رەقیب) ئەوەندەی خەمی (گەیاندن)ی تیا بەرجەستەیە، ئەوەندە بەرەو (شیعرییەت) هەنگاو نانێت. هەر لەو هەستە شەوە بۆ ئەویدیکەی جیاوازو (ناکوردی) هەستی گرژبوونەوە دنە دەدات، پەرچەکردار دەنێتەوە.

بەمجۆرە لە (ئەی رەقیب)دا فیکری ئایدیۆلۆژی و سیاسی دەبێتە تاکە تەوەرەی دەسەڵات و دەبێتە تاکە مەبەستی دیاریکراو، هەر لەوێشەوە بەشێکی زۆری (ئەی رەقیب) دەکەوێتە دەرەوەی فیکری مەعریفی و ئەدەبییەوە، دەمەوێت بڵێم زمان لە میانی فیکری ئایدیۆلۆژی و سیاسیدا تەنیا گرنگی بە تاکە مەدلولێك دەدات و هۆشی خوێنەری پێ کۆنترۆڵ دەکات، ئەو کردارەش بە هەموو مانایەکەوە دامالینی زمانە لە بەهای مەعریفی و رۆشنبیری و نەستی و ئیستێتیکیەکان و کوشتنی دالە لە چوارچێوەی تاکە مەدلولێکی ئایدیۆلۆژی و سیاسییانەوە.

وەك دەزانین داهێنان بەبێ ئازادی، بە بێ فەزای جیاواز، بە بێ ئازادکردنی خود بە هەموو مانایەکەوە مەحاڵ دەکەوێتەوە، هەر لەوێشەوە ئەرکی نووسەری داهێنەر ئازادکردنی پەیوەندییەکانی وشەو شتەکان‌و وشەو مانایە، تا بتوانێت لە دەرگاکانی خەیاڵی خوێنەر بە ژوور بکەوێت، وەك چۆن خوێنەریش هەر لەو ئازادییەوە دەتوانێ بەشداری خۆی لە کردەی داهێنان‌و خەڵقکردندا بنوێنێت، هەر لەو فەزا ئازادەوە دەتوانێت دە سەلاتی دەق لە ناوەوەو دەرەوە هەڵبوەشێننەوە. بەمەش دەق دەکەوێتە دەرەوەی زەمەن‌و مانا باوو دیاریکراوەکانەوەو ئازادیش لەو حاڵەتەدا دەتوانێت پرۆسیسەی کردارەکانی داهێنان بە ئەنجام بگەیەنێت، خوێنەریش لەوێوە وەك دەقێك لە دەرەوەی دەسەڵاتەکانەوە دەتوانێت لەگەڵ هەر خوێندنەوەیەکدا خۆی نوێ بکاتەوە، یان لە دەقێکەوە بۆ چەندانی دیکە بگوازێتەوە.

شیعر كە پیشەسازی وشەیە لە بێدەنگی دەنگ دروست دەبێت، هەر لەوێشەوە ماڵی بوون دروست دەكات.

(هایدگەر)

زۆر نووستم، ئەوە ئێستا لە خەو رابووم.

(نیچە)

ئەگەر هێشتا زیندووی نیشانەی ئەوەیە كە هێشتا نەگەیشتوویتە ئەو جێگەیەی كە دەبوایە بیگەیتێ.

(پاولۆ كۆیلۆ)

بەشی سێیەم

باسی یەکەم

ئەی رەقیب لە نێوان واقیعو خەیاڵدا

(ئەی رەقیب)[٥٢]

١-(ئەی رەقیب) هەر ماوە قەومی کورد زبان

٢-نای رمێنێ دانەیی تۆپی زەمان

٣-ئێمە رۆڵەی رەنگی سوورو شۆڕشین

٤-سەیری کەن خوێناوییە رابردوومان

٥-ئێمە رۆڵەی میدیاو کەیخوسرەوین

٦-دینمانە ئایینمانە نیشتیمان

٧-کەس نەڵێ کورد مردووە کورد زیندووە

٨-زیندووە هیچ نانەوێ ئاڵاکەمان

٩-چەند هەزار لاوانی کوردی نەڕرەشێر

١٠-بوون بە قوربانی هەموویان نێژران

١١-لاوی کورد ئێستاش حازرو ئامادەیە

---

٥٢ . بڕوانە: عەبدولخالق علائەدین ، دڵدار شاعیری شۆڕشگێری کورد، چ١/بغداد-١٩٨٥-ل١٧٤.

١٢–جانفيدانه جانفيدانه جانفيدا

١٣–لاوى كورد هەڵسانه سەر پێ وەك دلێر

١٤–سا به خوێن نەقشى بكا تاجى ژيان

١٥–كەس نەڵێ كورد مردووه كورد زيندووه

١٦–زيندووه هيچ نانەوێ ئالأكەمان.

....

(ئەى رەقیب) سروودێكه، كه ((د لدار))ى شاعيرى به هەموو كورد ستان ناساند، خودى ئەو (دەق)ه وەك گوتمان له دووتوێى زمانه رەمزييەكەيدا تەعبير له بەسەرهاتى خوێناوى ميللەتى كورد دەكات و شاعير له رووه ديارەكه يەوه له برى ميلـلەتێك دێ ته گۆو ره سەنايەتى خەبات و كۆڵ نەدان و سەركەوتنەكانى كورد به ناحەزان رادەگەيەنێت.

بەلأم له بيرمان نه چێت كاتێك دەڵێم (ئەى رەقیب) دەقێكى شيعرييه بەو مانايه دێت، كه لەپاڵ زمانى رەمزى، هەڵگرى زمانێكى هەڵچوونئامێزيشه، وەك چۆن له پاڵ دەنگ و دەلالەتەوه، هەڵگرى بێدەنگى و سپێتى لاپەڕەشه، هەر لەوێشەوه سەرەڕاى ئيشكالەكانى (دلدار/نەتەوه)و (ئەى رەقیب/فۆلكلۆر) دەشێ له بێدەنگى و و سبەلێكراوەكانەوه، له وێبوونى دەسەلأتى (د لدار)و سپێتى لا پەڕەوه، به دواى جياوازى و كرانەوەكانى (ئەى رەقیب)دا بچين و خوێندنەوەكانمان بونياد بنێين.

كەواته كاتێك وشەى دەق دەكەوێته پێش سروودى (ئەى رەقيب) دەبێ دوو جۆر دەق له بەر چاو بگرين، يەكێكيان دەقى ئيبداعييه، ئەويديكه لەوێوه وشەى دەقى دەكەوێته پێش، كه دوا شێوەى ديارو راستەوخۆى شتێكه، كه لێرەدا به سروود ناونراوه. ديارە سروودى (ئەى رەقیب) زێتر به رووه ديارەكەى دەكەوێته پاڵ دووەميانەوه نەك يەكەم.

ئەگەر چاوێك بە مێژووی کورددا بگێڕین (هەر چەندە مێژووی کوردی بە شێوەیەکی زانستی یەکلا نەکراوەتەوە) بەڵام دەبینین، چەندان جار کەوتۆتە بەر هێرشی دڕندانەی دوژمن‌و ئەویش بە پێی توانای خۆی پارێزگاری لە بوونی خۆی کردووەو دژیان بۆتەوەو قوربانی داوە...هەروەها (وەك دەڵێن)*[٥٣] خاوەن چەندان میرنشینی گەورە بووە، هەر لە میرنشینی ئەردەلانەوە تا دەگاتە میرنشینی بابان‌و بۆتان سەرەڕای ئەوەی لە سەر مافی رەوای خۆی کۆمەڵێك شۆڕشی دژی دوژمن ئەنجام داوە، بەڵام بە هۆی شکستە یەك لە دوا یەکەکانەوە، کوردی بۆتە نێچیری ژێر دەستی دوژمن‌و بە هەموو مانایەکەوە داگیر کراوە...

بێگومان خودی ئەو شکست‌و داگیرکردنە گەورانە لە یادەوەری کوردی ونەستی کوردیدا بۆتە مایەی ترس‌و نیگەرانی‌و هەست بە کەمی کردن، پاشان هەر خودی ئەو حاڵەتانە سەرتاپای نەستی سیاسیشی تەنیووە، بۆیە دەبێ بۆ تێگەیشتن‌و لێخوردبوونەوەی سروودی (ئەی رەقیب) لە لایەك وەك مێژوو پەردە لە سەر ئەو شکستانە هەڵدەینەوە، لە لایەکی دیکە وەك سیاسەت بە دوای شۆڕشە ناکامەکاندا بچین. چونکە سروودی (ئەی رەقیب) وەك حاڵەتی (نووسەر- تاك)و وەك حاڵەتی (کۆمەڵایەتی-گەلی کورد) لە ناخی شکستەوە هاتۆتە بەرهەم، لە بەرهەندێ بە بڕوای من (دڵدار) بەردەوام هەوڵدەدات (شکستەکان) بە سەرکەوتنەکانی را بردوو[٥٤] پڕبکاتەوە، یان بە شێوەی لاساییکردنەوەی سەرکەوتن، نوێنەرایەتی نەستی گوتارە شکستەکانی کوردی

---

[٥٣] —دەستەواژەی "وەك دەڵێن" لەوێوە دێت کە بە شێوەیەکی بەڵگەئامێزو زانستی ئەو میرنشینانە دراسە نەکراوەن.

[٥٤] – دەشێ مەبەست سەرکەوتنەکانی زمانی دڵدار بێت لە تافی منداڵیدا.

ﺑ ﻜﺎﺕ، ﺋﻪﻭﻩﺵ ﺷﻴﻮﻩﻳﻪﻛﻪ، ﻛﻪ ﻟﻪﺭﻳﻰ ﺋﺎ ﻳﺪﻳﯚﻟﯚﮊﻳﺎﻭﻩ، ﺋﻴ ﺳﺘﻐﻼﻟﻜﺮﺩﻥ ﻭ ﺑﻴﻨﺮﺧﻜﺮﺩﻧﻰ ﻛﻪ ﻟﻪﭘﻮﻭﺭﻭ ﺗﺎﻛﻰ ﻧﻮﻭ ﺳﻪﺭ ﻟﻪ ﺋﻪ ﺳﺘﯚ ﺩﻩﮔﺮﻳﺖ، ﺩﻩ ﻣﻪﻭﻳﺖ ﺑﻠﻴﻢ ﺑﻪ ﺑﺮﻭﺍﻯ ﻣﻦ ﺑﻪ ﺷﻴﻜﻰ ﺩﻳ ﻜﻪﻯ ﺋﻴ ﺸﻜﺎﻟﻴﻪﺗﻰ (ﺋﻪﻯ ﺭﻩﻗ ﻴﺐ) ﻭﻩﻙ ﺷﻴﻌﺮ ﺧﯚﻯ ﻟﻪﻭ ﺋﻴ ﺳﺘﻐﻼﻟﻜﺮﺩﻥ ﻭ ﺑﻴﻨﺮﺧﻜﺮﺩ ﻧﻪﺩﺍ ﻫﻪﻟﺪﻩﮔﺮﻳ ﺘﻪﻭﻩ، ﻳﺎﻥ ﺑﻪ ﻣﺎﻧﺎ ﻳﻪﻛﻰ ﺩﻳ ﻜﻪ ﺋﻴﺸﻜﺎﻟﻴﻰ ﻧﺎﻭﺑﺮﺍﻭ ﻭﻩﻙ ﻧﻴﻮﺩﮊﻳﻴﻪﻙ ﺑﻪ ﺳﺮﻭﻭﺩﻯ (ﺋﻪﻯ ﺭﻩﻗﻴﺐ) ﺩﺍ ﺩﺭﻳﮋ ﺩﻩﺑﻴ ﺘﻪﻭﻩ، ﻫﻪﺭ ﺑﻪﻫﯚﻯ ﻧﺎﻭﺩﮊﻳﻴﻪﻛﺎ ﻧﻪﻭﻩﺵ ﺧﻮﺩﻯ ﺋﻪﻭ ﻧﻮﻳﻨﻪﺭﺍﻳﻪﺗﻴﻜﺮﺩ ﻧﻪﻯ (ﺩ ﻟﺪﺍﺭ) ﻭﻩﻙ ﻟﻪ ﺯ ﻣﺎﻧﻰ ﺳﺮﻭﻭﺩﻩﻛﻪﺩﺍ ﺩﻩﺭﺩﻩ ﻛﻪﻭﻳﺖ، ﻟﻪ ﻻ ﻳﻪﻙ (ﺗﻮﻭ ﻧﺪﻭ ﺗ ﻴﮋﻯ) ﭘ ﻴﻮﻩ ﺩ ﻳﺎﺭﻩ ﻟﻪ ﻻ ﻳﻪﻛﻰ ﺩﻳ ﻜﻪ (ﻫﻪﻟ ﭽﻮﻭﻥ) ﻳﺎﻥ ﺑﻪ ﻣﺎﻧﺎ ﻳﻪﻛﻰ ﺩﻳ ﻜﻪ ﻟﻪ ﺭﻳ ﮕﺎﻯ ﺗﻮﻭ ﻧﺪﻭ ﺗﻴﮋﻳ ﻴﻪﻭﻩ ﻓﻪﺯﺍ ﻳﻪﻙ ﻟﻪ ﻫﻪﻟ ﭽﻮﻭﻥ ﺩﻳﻨﻴ ﺘﻪ ﺑﻪﺭ ﻫﻪﻡ، ﻟﻪ ﺭﻳ ﮕﺎﻯ ﺋﻪﻭ ﻓﻪﺯﺍﻳﻪ ﺷﻪﻭﻩ ﻫﻪﻭ ﻟﺪﻩﺩﺍﺕ ﺭﺍ ﺳﺘﻪﻭﺧﯚ ﻫﻪ ﺳﺘﻰ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﺑﻪ ﺳﻪﺭﻛﻪﻭﺗﻨﻪﻛﺎﻧﻰ ﺩﻭﻳ ﻧﯚ ﺑﻮﭘﻭﮊﻳ ﻳﺖ، ﺑﯚﺷﺎﻳﻴﻪﻛﺎﻧﻰ ﺋﻴﺴﺘﺎﻯ ﺩﻩ ﻗﻰ ﭘﯚ ﭘﺮ ﺩﻩﻛﺎ ﺗﻪﻭﻩ، ﺑﻪﻻﻡ ﺧﻮﺩﻯ ﺋﻪﻭ ﭘﺮﻛﺮﺩﻧﻪﻭﻩ ﻳﻪ ﺋﻪ ﮔﻪﺭ ﻟﻪ ﺳﺎﺗﻪﻭﻩﺧﺘﻰ (ﻣﻪﺩﻯ) ﻧﻪﺗﻪﻭﺍ ﻳﻪﺗﻰ ﻭ ﺳﻪﺭﺩﻩﻣﻰ (ﺩ ﻟﺪﺍﺭ)، ﺑ ﺸﯚ ﻭﻩﻙ ﺳﻴﺎ ﺳﻪﺕ ﻭ ﺋﺎ ﻳﺪﻳﯚﻟﯚﮊﻳﺎ ﺑﻪ ﺳﻪﺭﻛﻪﻭﺗﻦ ﺑﻨﻮﻭ ﺳﺮﻳﺖ، ﺋﻪﻭﻩ ﻟﻪ ﺋﺎ ﺳﺘﻰ ﺩﺍﻫﻴ ﻨﺎﻥ ﻭ ﻭﻩﻙ ﻛﻠﺘﻮﻭﺭﻭ ﺩﻩﺭﻛﻪﻭ ﺗﻪ، ﻫﻪﻟﺒﻪ ﺗﻪ ﻛﻪﻣﻰ ﺩﻳﻨﺪﻳﺖ، ﻭﻩﻙ ﭼﯚﻥ ﻟﻪ ﺋﺎ ﺳﺘﻰ ﺋﻪﻣﺮﯚﻯ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﻭ ﮔﯚﭘﺎﻧﻜﺎﺭﻳ ﻴﻪﻛﺎﻥ ﺟ ﮕﻪ ﻟﻪ ﻭﻩ ﻫﻪﻡ، ﺟ ﮕﻪ ﻟﻪ ﺷﻪﭘﻰ ﻛﻠ ﺘﻮﻭﺭﻭ ﺳﻴﺎ ﺳﻪﺕ (ﻣﻪﺑﻪﺳﺘﻢ ﻟﻪﺳﻴﺎﺳﻪﺗﻰ ﺣﺰﺑﻴﻴﻪ) ﺷﺘﻴﻜﻰ ﺩﻳﻜﻪ ﺑﻪ ﺩﻩﺳﺘﻪﻭﻩ ﻧﺎﺩﺍﺕ، ﻫﻪﻣﻮﻭ ﺷﻪﭘﻩ ﺧﯚ ﺑﻪﺧﯚ ﻳﻪﻛﺎﻧﻰ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﻟﻪ ﺭﻳ ﮕﺎﻯ (ﺋﻪﻯ ﺭﻩﻗ ﻴﺐ)ﻩﻭﻩ ﺋﻪﻭﻳﺪﻳ ﻜﻪ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﻭﻩﻙ ﺩﻭﮊﻣﻦ ﺗﻪﻣﺎﺷﺎ ﺩﻩﻛﺎﺕ.

ﻛﻪﻭﺍﺗﻪ ﻛﻪ ﺩﻩﻟﻴﻢ ﻟﻪ ﺋﺎﺳﺘﻰ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﺑﻪﻭ ﻣﺎﻧﺎ ﻳﻪﻯ، ﻛﻪ ﻫﻪﺗﺎ ﺋﻴﺴﺘﺎﺵ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﻛﻪﻣﺘﺮﻳﻦ ﺋﻪﺯﻣﻮﻭﻧﻰ ﻟﻪ ﺷﻜﺴﺘﻪﻛﺎﻥ ﺑﻪﺩﻩ ﺳﺖ ﻧﻪﻫﻴﻨﺎﻭﻩ، ﻭﻩﻙ ﭼﯚﻥ ﻟﻪ ﺳﻴﺎ ﺳﻪﺗﺪﺍ ﻛﻪﻣﺘﺮﻳﻦ ﺳﻮﻭﺩﻯ ﻟﻪ ﻓﻴ ﻜﺮﻭ ﻛﻠ ﺘﻮﻭﺭﻯ ﺭﻩ ﺳﻪﻧﻰ ﻛﻮﺭﺩﻯ ﻧﻪﺑﻴﻨﻴﻮﻭﻩ، (ﺋﻪﮔﻪﺭ ﭼﻰ

رەن گە لە سەر ئەو ر ستەیە بکەوێ نە ن ێو ئێ شکالیی م ێژووو ئێ شکالیی ڕەسانایەتییەوە).

کەواتە (ئەی ڕەقیب) بە هەموو مانایەکەوە تەعبیر لە هاواری شکستەکانی کوردی دەکات بەرامبەر دوژمن، یان هاواری جەستەی لە خاچدراوی کورد وێنە دەکات، هەر چەندە ئەو هاوارە نابێتە مەیدانی بیرکردنەوەو بەرهەمهێنانی بەخۆداچوونەوەی کوردی، بەڵام دەکرێت بە پیتترین زەوی بێت، کە دەتوانێت لە ڕێی وڕوژانی سۆزەوە قەناعەتی دڵ بۆ خۆی کێش بکات، کە لێرە خۆی لە وەهمی سەرکەوتندا دەنوێنێت.

بەمجۆرە باوەڕی کوردی لە ڕێی وڕوژانی سۆزو هەڵچوونی دەروونییەوە لە دایك دەبێت نەك عەقڵ، ئەگەر بۆ مەرجەعی عەقڵی سیاسیشمان بگەڕێینەوە دەبینین لە سەر هەمان وڕوژانی سۆز دێتە مەیدانو دەبێتە (ئەی ڕەقیب)ێکی دیکە، هەر لە سەر ئەو بنەمایە کوردایەتی لە دڵەوە قودسیەتێك بە (ئەی ڕەقیب) ڕەوا دەبینێتو بە دیووە کەی دی کەش بە چە شنی فۆلك لۆرو هە ستی (ڕەسانەتی) خۆی دەدۆزێتەوە. یان بە مانایەکی دیکە (ئەی ڕەقیب) بەردەوام بۆ کوردی خرۆ شانو وەه می سەرکەوتنی پێ یە، بۆ یە هەموو دوو بارە کردنەوە یەکی (ئەی ڕەقیب) لە رووی دەروونییەوە، لە رووی دڵەوە دوو بارە نوا ندنی چالاکییە سیا سییەکانو هەڵگیرسانی مە شخەڵی سەرکەوتنەو چێژو نەشوەو خۆشی ڕەنگ دەکات.

لێرەدا دەبینین نە ستی تێک شکاوی کوردی لە ڕێ گای (ئەی ڕەقیب)ەوە دەبێتە ڕەمزی کوردو کوردا یەتی، بەڵام پێویستە بزانین کە دەستبردن بۆ ئەو ڕەمزەو کردنەوەی بە خوێندنەوەیەکی بەرهەمهێن هەرگیز نابێتە هۆی لەکەدار

کرد نی هه ستی کوردا یەتی، بە قەد ئەوەی لێخوردبوونەوە یە لە دەق و پەردە هەڵدانەوەیە لە سەر نامەڵبەندێتی دەق لە دەرەوەی مەڵبەندەوە.

(دڵدار) لە بیستی شوباتی ١٩١٨ لە شارۆچکەی کۆیە لە دایکبووە هەر لەم ساڵەش عوسمانی یەکان دە شکێن و ئینگلیز دە ست بە سەر ئەو ناو چەیەدا دە گرن، بەهۆی قبووڵ نەکردن حوکمی ئینگلیز یەکێك لەو بنەماڵا نەی کە پەراگەندە دەبن بنەماڵەی (دڵدار)ە لە کۆیەوە بۆ رانیە، پاشان بۆ هەولێر[٥٥].

(دڵدار) لە تەمەنی چوار ساڵیدا بە نەخۆشییەکی زۆر گران ساڵێك دەکەوێتە ن یو جێ گا، کات ێك چاکیش دەبێ تەوە (لاڵ) دەب ێت، لە دوا جار کە ز مانی کراوەتەوە بە لاڵەپەتی قسە دەکات و تا دوا ژیانی ئەو زمان گرانییەی هەر ماوە، کە چی پێش ئەو نەخۆشییە زۆر فە سیح و قسەزان بووە، دوا جار خودی ئەو لاڵەپەتی یە لای (د ڵدار) دەبێ تە هۆی وروژا نی حا ڵەتێکی دەروو نی، چونکە نەیتوانیووە بە باشی بدوێت، ئیتر بۆ پارێزگاریکردن لە خودی خۆی هەمیشە کۆمەڵێك ئارەزووی تایبەتی خۆی پشتگوێ خستووە، ئەو حاڵەتەش لە قۆ ناغی کوللیەدا، وا لە (دڵدار) دەکات، کە وەك (مەسعود محەمەد) دەگێڕێتەوەو دەڵێت: بە تەواوی هیچ کاتێك کەموکوڕییەکانی خۆی بە کەس نەگوتووە هەمیشە خۆی زەبت کردووە،[٥٦] لێرەدا دە توانین بڵێین ئەو زەبتکرد نە لای (د ڵدار) دە شێ وەك

---

[٥٥] . بڕوانە:عەبدولخالق عەللادین، دڵدار شاعیری شۆڕشگێری کورد–ه.س.پ.ل١٤/١٣.

[٥٦] . – هەروەها دەڵێت:–د ڵدار پەردە یەکی تەمو مژی بە دەورەوە بوو نەیدەهێشت هێندەی مرۆڤی ئاسایی بۆ بینەر ئا شکراو و خۆش خوێن بێ. چەندێکی لەگە ڵدا ژیابێتم و وتوێژم لەگەڵدا کردبێت و لە یەکدی نزیك کەوتبینەوە زانیوەتم ئە مەی دەیبیسنم و دەیبیتم هەموو (دڵدار) نییە: پشکێکی حەقیقەتی لێوە دەردەکەوت کە هەرگیز بایی لێشارەزابوونی تەواوی

حاڵە تە دەروونییە کە بە چەپاندن لە (بەرزە مـنەوە-ا نا اعـلی)) بۆ (من □ا نا) تەماشا بکەین، لە بەر هە ندێ (من)ی (د ڵدار) بۆ راگرتنی (بەرزە من) هەمیشە رەفزی ئارەزووەکانی خۆی دەکات، تا لەگەڵ (بەرزە من)دا نەکەوێتە ململانێ.

بەمجۆرە بەرە بەرە چەپاندنی بەردەوام هێزێکی گەورەی (من)ی (د ڵدار) خەسار دەکات، دەشێ قسەکردنی (د ڵدار) بە شێوەی ((کۆ)) تەماهیبوونی بە (نەتەوە) هەرگیز بەڵگەیەکی لاواز نەبێت، ئەوەش ئەوە دە سەلمێنێ، کە (من)ی (د ڵدار) توو شی لاوازی بێت، وەك چۆن لە زۆر هەڵوێستی ترسناکدا توو شی راکردن بووە، یان بەهۆی تەحوکمکردنەوە هەوڵیداوە پارێزگاری لەخۆی بکات، بۆ یە دەبێنین لە هەموو ژیا ندا وێ ستوویەتی بە (نەکراوە)یی بمێنێ تەوە. هەروەها لە هەندێك باریشدا دووچاری هەڵچوونی دەروونی هاتووەو بە تو ندی هێر شی بردووە، ئەو هێر شبردنەش لە پەر چەکردارەکانی بەرام بەر بە ئەویدی کەی ج یاوان، بەرام بەر بە خوا بە ئایین (نایڕمێ نێ دانەیی/دا نەری-دینمانە ئاینمان) زۆر بەجوانی بەرجەستە دەبێت.

لە هەردوو باریشدا (من)ی (د ڵدار) هێزێکی گەورەی خۆی لە بار بردووە، خودی ئەو لە باربردنەش بۆتە هۆی ئەوەی کە (من)ی (دڵدار) زێتر بەرەو لاوازی بچێ و هەر بە هۆی ئەو لاوازیە شەوە دوا جار دوو چاری د ڵەراوکێی (القلق) ببێت.

بەمجۆرە هەموو گیرانێکی زمان لەلای (د ڵدار) حاڵە تە گەورە کەی (لاڵ)ی بە بیر هێناوەتەوە خودی ئەو (لاڵەپەتی)یەش بۆ تە ترسێکی هەمیشەیی و بەبالای (دڵدار)دا بڕاوە.

نەدەکرد. هـ.س.پ/ بۆ زێتر بەدواداچوون دەقی نووسراوەکەی مامۆستا مە سعود محە مەد لە لاپەڕە ٦٢-٧٢ ، هـ.س.پ. بخوێنەوە.

سەرەتا پرۆ سەی نوو سین لە سروودی (ئەی رەقیب) بە دەنگی (ئە) لە و شەی (ئەی) دە ستپێدەکات، تا لە دوو توێی ((کۆ))دا (من)ی لاوازی خۆی بخا تە چوار چێوەکەوە، یان بە هۆی ئەو تەماهیبوو نە وجود ێك بە (من)ی وذ بووی خۆی ببەخ شێت، هەروەها وێ ستوویەتی لە مەڵبە ندێتی دە قدا بە (کۆ مەڵێك) نی شانە، سەرکەوتنی کوردی، کە لە دەرەوەی مەڵبە ندێتی دەق دەکاتە سەرکەوتنی (زمان–لسان)ی (دڵدار)یش، پێناسە بکات، کە بێگو مان لە ناوەوە هەم دەلالەت لە بێهێزی کوردیو هەم بێهێزی (دڵدار) دەکات.

گو تمان (د ڵدار)، ئە گەری ما نەوەی سەلامەتی ز مانی خۆی بە ئە گەری ما نەوەی قەومی کورد دەبە ستێتەوە، بۆ دڵذ یابوونیش لە د ێری (٢)دا بە دەستەواژەی (ناپرمێنێ)[٥٧] مانەوە کە تۆکمەتر نیشان دەدات. کەوا تە ئە گەر لە مەڵبە ندێتی دەق دە ستەواژەی ناوبراو، ما نەوەی کوردی بێت، ئەوە لەو د یو مەڵبە ندی دەق بێ دوود ڵی تەئکید لە سەر ما نەوەی ز مانی خۆی دە کات، بۆ ئەوەش رابردووی دوور (میرنشین–منداڵی) دەکاتە نیشانە، جا ئەگەر جە ستەی کوردی بە (تۆپی زە مان) نەڕمێت[٥٨] ئەوە هاوتەباکە شی کە ز مانی (د ڵدار)ە بە هیچ نەخۆشییەکی کوشندە لە ناو ناچێت.

---

[٥٧] . بڕوانە ئەی رەقیب.

[٥٨] –(دە بێ خوێنەر بزانێت، کە (دا نەیی تۆپی زە مان) (دا نەری تۆپی زە مان) هەردووکیان بەکار د ێت، بەڵام لەو سەر چاوەیەی کە من پ شتم پێبە ستووە بە (دا نەیی تۆپی زە مان) هاتووە، هەر چەندە بەلای من هیچ لە مە سەلەکە ناگۆڕ ێت، ئەگەر چی حا ڵەتی دووەم لە بیروباوەڕ (دڵدار)و مەبەستی سروودەکە نزیکترە، چونکە (دا نەری تۆپی زە مان) وەك ئا ماژە کردن بە خوا (دینمانە–ئایینما نە نیشتیمان) پشترا ستتر دەکا تەوە، بە پێچەوانە شەوە هەر راستە).

وەك بەدیار كەوت لە تەواوی سرووودی (ئەی رەقیب)، را بردوو، بە هەردوو ماناكەی (كورد/دڵدار) دەركەوتنێكی گەورە بە خۆوە دەبیذێت و نیشانەیەك لە دوو توێی خۆ یدا مەیدسەر دە كات، خودی ئەو نیشانەیەش خۆی تەنها لە مەدلولی سەركەوتنی (كورد/د ڵدار) دەبینێ تەوە، یان حەقیقەتێك لە خۆ یدا بەرجە ستە دە كات، خودی ئەو حەقیقە تەش تا كە مانا یەك دەبەخشێت، یان هەموو هێزی خۆی لە تاكە مانایەكدا كورت دەكاتەوە، بەوەش شاعیر دە یەوێت بالأدە ستییەك لە دەرەوەی گوما نەوە بە (كورد/د ڵدار) بدات، بۆ یە هەمان مەبە ستو ئاماژە كانی دوێ نێ بۆ ئێ ستا دەخواز ێتو ئێ ستای پێ روون دەكاتەوە، یان بە جۆرێكی دیكە (ئێستا)ی پێ سیخناخ دەكاتو هەو ڵدەدات بە هەمان حەقیقەتی دوێنێ، كۆنترۆڵی ئەمڕۆ بكات.

بەمجۆرەش را بردوو وەك كار كەرێكی چالاكو بە توا نا دە بزوێ، ئالأی رە سانایەتی (كورد/د ڵدار) بەرز دەكا تەوە، لە خودی ئەو ئامادەبا شییەی (را بردوو) شاعیر هەو ڵدەدات هە ستی كوردی بوروژێذ ێت، وەك چۆن بەدیووەكەی دیكە دەیەوێت وسبەلێكراوەكانی نەستی خۆی بەرجە ستە بكات، هەر ئەوەشە وا لە (دڵدار) دەكات، راستەوخۆ لە دوێنێ ئاگادارمان بكا تەوەو لە دایكبوونی (كوردی) بە هۆی (بەگری/ شۆڕش)و (فە سیحی ز مانی خۆی) بە هۆی (ئەی رەقیب)ەوە رابگەیەذ ێت- بڕوا نە د ێری (٣-٤)[٥٩] بەو واتا یەش دەیسەلمێنێ كە خودی ئەو شۆڕشە، ئەگەر لە لا یەك شۆڕشی لە دایكبوونی كوردی بێتو رەذگی (سوور) گەواهی لە دایكبوونی بێت، لە لا یەكی دیكە

---

[٥٩] . بڕوانە ئەی رەقیب/هـ.س.پ.

شۆڕ شی لەدایکبوونی ز مان فە سیحی (د ڵدار)ەو، سروودی (ئەی رەق یب) گەواهی مانەوەی زمانە فەسیحەکەی پێیە.

بەمجۆرە (کوردی/د ڵدار) ژیان بەخۆ رەوا دەبینن، بە ئسپاتکردنی تەواوی ئەو ژیا نەو پەرەپێدا نەکانی دەکر ێت ئا ماژە بە د ێری (٥) بدەین، کە لەو ێدا را ستەوخۆ بۆ ئیمپرا تۆریی (م یدی) دەگەڕێ تەوە، کە وەك دە ڵێن بە کۆنترین ئیمپرا تۆریی کوردان دەدرێ تە قە ڵەم. هەر لە سەدەی هە شتەمەوە تا سەدەی نۆ یەم پێش زا یین فەرمانڕەوایی وڵاتیان بە دە ستەوە بووە. رەنگە لە لا یەکی دیکە ئەو ئاماژەکرد نە لە ناوەوەی شاعیرو دەرەوەی مەڵبە ندێتی دەق ئا ماژە بـ ێت بە ز مان فە سیحی و ق سەزانی خودی (د ڵدار) بەر لە توو شبوونی بە نەخۆشییەکەیەوە.

کەوا تە لە حا ڵەتی پرۆ سەی نوو سین (کە ئێ مە پێمانووا یە حا ڵەتێکی ناسروشتییەو بەشێکی زۆری نائا گایی کاری تێدا دە کات) کاتێك (د ڵدار) لەو پرۆ سەیە بە نائاگایيدا شۆڕ دەبێتەوە، دوو چاری جۆر ێك لە شکستو ترس دەبێت، بۆ بەزاندنی ئەو شکستو ترسەش وێنە یەك هەڵدە بژێرێت (کە لێرەدا رە مزی کوردیو وێنەی کوردییە) تاکو وەك ئەلتەرناتیڤ لە بری منی لاوازی خۆی بە کاری بهێن ێت. دەمەو ێت بـ ڵێم هەموو بە بیر هێنانەوە یەکی نەخۆشییەکە دەبێتە هۆی وروژانی ترسێك، بۆ لابرد نی ئەو ترسەش هەمیشە پەنا بۆ رەمزو وێنەیەك دەبات، کە ترسەکەی پێبرەوێنێتەوە.

لـ ێرەدا ئە گەر را ستەوخۆ بۆ د ێری(٧-٨) بگەڕێێ نەوە، دەبـ ینین لە سروودەکەدا جۆر ێك لە نێ گەرانیو دوود ڵی هە یە، بە مانا یەکی دی کە زۆر

عەفەوییانە دەمانخاتە نێو پرسیاری (مان–نەمان).[٦٠] بە جۆرێکی دیکە دەکرێ بڵێین بە هۆی حاڵەتە دەروونییەکەیەوە هەمان واتای دێری (١–٢) دووبارە دەکاتەوە، بەڵام ئەگەر لە دێری (١) بە وشەی (هەرماوە) تەئکیدێکی تەواو لە بوونی کوردی بکات، ئەوە لە دێری (٧) ئەو تەئکید کردنە بە باشی خۆی ناخاتە روو، یان لاواز دەکەوێتەوە، ئەو لاوازییە بە شێکی زۆری بە نائاگایی و نەستی (دڵدار)ەوە دەلکێ، دەمەوێت بڵێم شاعیر بە شێوەیەکی لاواز هەوڵی نەفیکردنی (مردن) دەدات، بیهێزی کیانی کوردی و کیانی زمانی (دڵدار) لە دێری (٧) لەوەدایە کە شاعیر نایەت راستەوخۆ بە یەك لەرەو ریتم، و بە بێ دوودڵی دان بە زمانی (خۆی)و بە (کیانی) کوردی بنێت، وەك چۆن لە دێری (١)دا زۆر بە ئاگاییانەوە دەیخاتە روو، بەڵکو هەوڵدەدات لە میانی پەیوەندی نێوان دەستەواژەو وشەکانی (زیندووە– مردووە، نانەوێ... هتد)و هەروەها لێکنزیکبوونەوەی دەلالەتە هاوواتاکانەوە وشەی دژ بە مەبەست دەرپەڕێنێتە دەرەوەی بوونی (زمان)و بوونی (کوردی) یەوە، و شەی دژ بە مەبەستیش هەڵبەتە وشەی (مردن)ە، یان بە مانایەکی دیکە هەوڵدەدات لە رێگای هێرشی توندوتیژی وشەو دەستەواژەکانی نارمێ، زیندووە، زیندووە، نانەوێ .. هتد، ماناو دەلالەتەکانی وشەی (مردن) کاڵ بکاتەوە، بروانە دێری (٧–٨).

بەڵام دەپرسین کام دەرەوە، دەرەوەی کیانی کوردی، یان دەرەوەی زمان–لسان–ی دڵدار؟

هەڵبەتە ئەو پرسیارەش لەوێوە دێت کە وشەی (مردن) وشەیەکە بەردەوام پرسیار دەوروژێنێت، هەروەها وروژاندنی پرسیار لە وشەی مردندا تەنها بە

---

[٦٠] . بروانە ئەی رەقیب/ ه.س.پ.

رابردووەوە بەند نییە. بە مانا یەکی دیکە پرسیاری وشەی مردن پرسیارێکی ئەبەدیو ئەزەلییە، لە زەمەنو کاتێکی دیاریکراو گیر ناخوات، کەوا تە لێرەدا پرسیاری مردن پرسیارێکی ئێستاییە، بۆ رابردوو هیچ جێکەوتەیەکی نابێت، ئەگەر لەو رووەوە تەماشای بوونی کوردی بکەین دەبینین بە قەد ئەوەی بوونی بە ساتەوەختی دەرکەوتنی ئێستای (ئەی رەقیب)ەوە بەندە، ئەوە ندە بە رابردووەوە بەند نییە، یان بە جێکەوتە مێژووییەکا نەوە نالکێ، وەك چۆن دەتوانین بڵێین (ئەی رەقیب) بە قەد ئەوەی هەڵگری زیندوویێتی زمانی-لسان- (دڵدار)ە، بەو مانا یەی کە لەگەڵ (زمان-لسان) باوی نەتەوەو کۆمەڵ تەماهی خۆی دەنوێنێ، ئەوەندە هەڵگری زیندوویێتی ئالای کوردی نییە، هەڵبەتە لەگەڵ ئەویدیکەی ناکوردیش جیا دەکەوێتەوە، مەبەستمە بڵێم ئەگەر تێڕوانینی (دڵدار) تێڕوانینی باوی ((کۆ))بێت، ئەوە تێڕوانینی کوردی بۆ ناسیونالیزم تێڕوانینێکی گشتگیرەو نەیتوانیووە تایبەتمەندییەکانی کوردی لەخۆ بگرێت.

ئەو خاڵە ناوبراوەش دەشێ وەك خاڵێکی سەرەکی لە جیاکردنەوەی خوێنەری یەکەمو چوارەم/پێنجەم بە فریامان بگات.

بۆیە شاعیر هەوڵدەدات بە دێری (١١،١٢)و بە ئامادەباشی (گیانبەخشینی لاوانی کورد)و (زمانی-ئەی رەقیب) بەرپەرچی تێڕوانینی گشتگیرو پرسیاری مردن بداتەوە، وەك چۆن بەرهەمهێنانی (ئەی رەقیب)و بە رەنگی سووریش درێژە بە ئامادەباشییەکان دەدات، بەڵام بێگومان هیچ یەك لەوانە ناتوانن جیاوازییەکانو درێژبوونەوەی جیاوازییەکان، بۆ ئەمڕۆ خەفە بکەن.

کەواتە لەگەڵ جیاوازییەکاندا تا دێت پرسیارەکان چڕتر دەبنو دوا جار بە ناچاری (دڵدار) لە دێری (١٣،١٤) ئەرکەکە دەخاتە سەر شانی خۆی (نەك وەك تاك، بەڵکو وەك لاو/لاوی کورد) تاکو لەوێدا درێژە بە هەمان خوێنو قەبارەو

توا نای را بردووی (ز مان–ﻟ سان)و (ک یانی کوردی) بدا تەوەو پانتاي يەكانی ئێستای ژیانی پێبڕازێنێتەوە.

گو تمان لە د ێری (١١،١٢) ئامادەبا شی لە گیانبەخ شیندا هە یە، لە د ێری (١٣،١٤) هەڵدە سێت تا وەك د ێری (٣،٤) مە یدان بڕازێنێتەوە. بەڵام پرسیاری ئێمە ئەوەیە ئایا هەڵسان لە میانی وشەی نووسراو دەتوانێت بێتە مەیدانی خۆ نمایشکردن؟ دەتوانێت سنوری زمان – (دەق) ببەزێنێت بە کردە پرۆسیسەی (بوون) بکات، تا بۆ دوا جار مردن رەتبکا تەوە؟ یان ئا یا ئەو پر سیارە بە نەکراوەیی دەمێنێتەوەو بە دەوری خۆیدا خولدەخوات؟

ئایا ئەو ئامادەبا شیو هەڵسانە لە توێی وشەی نوو سراودا تا ئەو سنورە دەڕوات، کە بە خوێن– بە ئەی رەق یب، تاجی ژ یانو تاجی جیاوازي يەكان بنەخشێنێت، یان هەر وەك خەونی پەڕگیرانەی شاعیر دەمێنێتەوە؟

هەموو ئەو پرسیارانەی ئێمە پەیوە ندی بە نامەڵبە ندێتی دە قەوە دە کەنو لەوێشەوە هەوڵدەدەن بۆ نە ستی شاعیر بگەڕێینەوەو ببپرسین ئا یا بە وشەی نووسراوی مەبەستدارەوە شاعیر دەتوانێت (لاڵەپە تەیی) خۆی بسڕێتەوە، یان لە نەبوونی ک یانی کوردي يەوە ئالأی کوردی بەرز بکا تەوە؟ لە لا یەکی دیکە شاعیر چۆن بە پەرگیری ناسیونالي ستانە دە توانێ فەزا یەك بۆ ق بووڵکردنی ئەویدي کە برەخ سێنێت، پانتاي يەك   بۆ   خەیاڵو بیرکرد نەوەی ئەویدي کە بسازێنێت؟

کەواتە هەر لەو بنەڕەتدا نیگەرانیە گەورەکە لە مەڵبەندو نامەڵبەندی دەق بە هۆی پر سیاری (مردن لاڵەپە تەیی)و (ج یاوازی– پەڕگیری)و (ق بووڵکردن)و (قبووڵنەکردن)ەوە دروست دەبێتو هەر لەوێشەوە رەهەندی جەستەی (دڵدار)و رەهەندی (کیانی کوردی) دووچاری جۆرێك لە ونبوونو وێڵبوون دەكات.

هەروەها ئەگەر زێتر جەخت بکەین‌و جەستەی کوردی زێتر روون بکەینەوە دەکرێت بپرسین ئا یا لە ساتەوەختی ئێستای سروودی ئەی رەقیب، خاوەن ئالآیین‌و ئالآکەشمان نانەوێت، خاوەن کیانین‌و کیانەکەشمان ناڕمێت؟!.

هەڵبەتە ئەو پرسیارە بە نیسبەت خودی شاعیرەوە بە هۆی تەماهی بوون لەگەڵ ((کۆ)) ئەگەر بە جۆرێك لە جۆرەکان لە نووسیندا هێز بنوێنێت، ئەو هێزە لە سروودی (ئەی رەقیب)ەوە حەقیقەتێك بە (دڵدار) ببەخشێت، وەك لەم نووسینەدا دیارە بەبڕوای من ئەو حەقیقەتە لە مەسەلە ئیبداعیەکەوە سەرچاوە ناگرێت، وەك چۆن پەیوەندی بە مەسەلەکانی ئازادییەوە نییە، بە قەد ئەوەی پەیوەندی بەو ماناو مەبەست‌و دەلالەتە پەرگیرانە دایە، کە کوردی وەك نەتەوەو کۆمەڵگا وەك ((کۆ))خستوویەتە پاڵ سروودەکەوە.

کەوا تە ئەو حەقیقە تە، حەقیقەتی ئیبداعی نی یە، بەڵکو لە دە سەڵاتی ((کۆ))هەڵدەقووڵێ‌و لەوێ شەوە نەشئەیەك بە دە سەڵاتی جەستەی ونبووی (دڵدار) دەبەخشێت، دە شێ بڵێین تا رادە یەکی زۆر ئەو نەشئەیە بوونی (دڵدار)ی لە نەبوونەوە تا ئێستای (ئەی رەقیب) درێژکردۆتەوە، دەمەوێت بڵێم تەماهیبوونی (دڵدار) لەگەڵ ((کۆ)) لە جەستەی (ئەی رەقیب) لەلا یەك نەبوونی دەسەڵاتی تاکا نەی (دڵدار) دەسەلمێنێت، لە لا یەکی دیکە دەشێ بێدەنگی (دڵدار) لە جەستەی (ئەی رەقیب) تەعبیر لە جوانی (دڵدار)و وسبەلێکراوەکانی نێو زمانی هەڵچوونئامێزی (ئەی رەقیب) بکات.

بەڵام ئەو مەسەلەیە بە نیسبەت بوونی (کوردی) رەنگە دوو چاری ئیشکالمان بکاتەوە، ئیشکالەکەش ئەوەیە چۆن دەتوانین بە هەمان ئاماژەو نیشانەی سەردەمی میرنشینەکان نەشئە بە جەستەی کوردی بدەین‌و بڕیاری بەیانی لە سەر بنەخشێینین.

کەواتە دەسەڵاتی سروود لە ساتەوەختی ئێستادا جگە لە یۆتۆپیا شتێکی دیکە نییە، خودی ئەو پۆتۆپیایەش تەنها جەستەی ونبووی ((دڵدار)) تیایە باڵا دە ستە، جە ستەی وذبووی (د ڵدار)یش بە کە شفکردنی خوێ نەری چوارەم بە شێوەیەکی کاتی و خوێنەری پێنجەم بە شێوەیەکی بەردەوامەوە بەندە[٦١].

بەڵام بۆ کوردی ئەو مە سەلەیە تا رادە یەکی زۆر یۆتۆپیا یەکی روخێ نەرە، هەر لە سەر ئەو بنەما یەش دە ڵێین (ئەی رەقیب) بۆ ئێستای کوردی جگە لە مە ستبوونێکی سیا سیانەی نەتەوەپەر ست-فۆلکلۆریا نەی ئەف سانەئامێز[٦٢]، نەبێت شتێکی دیکە نییە.

لە لا یەکی دی کە ئە گەر سەیر بکەین دەبینین لە سروودی (ئەی رەقیب) داهاتووی کوردی بە هەموو مانایە کەوە و نەو ئا سۆ لێڵە، دە شێ بە شێکی ئەو دیار نەبوونە بۆ خودی بێدەنگی سپێتی لا پەڕە بگەڕێتەوە، بەڵام بە شێکی بە کوردیو کردەی ئیبداعی کوردییەوە بە ندە، بەو مانا یەش ئەو ئامادەبا شییەی کە شاعیر ئاماژەی بۆ دە کات دەبێتە ئامادەبا شییەکی وەهمی، چونکە کردەی لەگەڵدا نییە، یان بە مانایەکی دیکە سەرچاوەکەی لە دڵەوە یە نەك عەقڵ (وەك روو نمانکردەوە)، بۆ یە سروودی (ئەی رەق یب) بە هۆی وڕوژا نی هە ستو سۆزەوە توانیوو یەتی هەڵ چوونی کوردی وەك ((کۆ)) لە خۆ بگرێت، بەڵام لە بیر مان نە چێت هەمی شە هەڵ چوون و سۆزی دەروو نی لە بەرام بەر عەقڵ سەرەرۆیانەو بێ بنەما دەکەوێتەوە.

---

[٦١] - شێوەی کاتی خوێ نەری چوارەم بە لێکترازا نی خەیاڵ و ئەف سانەوە دەلک ێت. بەردەوامبوونی خوێنەری پێنجەمیش لە بێدەنگی و هەبوونی بێدەنگیدایە، کە جاویدانییە.

[٦٢] -ئەفسانە بە ما نا بەرفرەوانەکە یەوە دەکەوێتە چوار چێوەی فۆلکلۆرەوە-بڕوا نە: الادب الشعبي و العادات و التقاليد الشعبية/ ه.س.ث. ل٣.

له لایەکی دیکە بەشێك لە دیارنەبوونی داهاتوو، لە نامەڵبەندێتی دەقدا بۆ خودی (دڵدار) دەگەڕێتەوە، واتە بە (من)ی ویڵبووی (دڵدار)ەوە پەیوەستەو دەکەوێتە ژێر هەژموونی (بەرزە من)ەوە، هەر لەوێشەوە جۆرێك لە نەگوتن‌و چەپاندن دروست دەبێت، هەر لەو چەپاندن‌و نەگوتنەوە (دڵدار) دوو چاری نیگەرانی دەبێت، بە دیووەکەی دیکەش دەشێ نیگەرانی (دڵدار) پەیوەندی بە توانەوەی (دڵدار) لە نێو مانا پەرگیرەکانی ((کۆ))و بە وزبوونی دەسەڵاتەوە هەبێت، خودی ئەو نیگەرانییەش وای لێکردووە کە هەرگیز بە روونی داهاتوو نەبینێت، یان بە مانا یەکی دیکە کە لە غیابی خوێنەری پێدجەم کە ئێمە وا ناوزەد مان کرد، هەمیشە خۆی بخواتەوە، یان بە هەڵچوونەوە لە میانی نوو سیندا پارێزگاری لە و سبەلێکراوەکانی خۆی‌و سپێتی لا پەڕەو جوانی بێدەنگی بکات.

سەرەڕای ئەوەش دووبارەکردنەوەی دێری (٧،٨) لە کۆتای سروودەکە بە شێوەیەکی روو نتر دوود ڵی‌و نیگەرانی (دڵدار) لە لا یەك‌و نیگەرانی بوونی کوردی لە لایەکی دیکە دەچەسپێنێ، هەر لەو دەرئەنجامەش دەشێ بڵێین تاکو ئێستا نەستی سیاسی کوردی لەو نیگەرانیدیە رزگاری نەبووە، وەك دەشزانین ئەو نیگەرانییە ناکەوێتە دووتوێی نیگەرانی ئیبداعییەوە، بە قەد ئەوەی ترسە لە رەشبوونەوەی (من)ی کوردی، بە دیووەکەی دیکە لای (دڵدار) ترسە لە لەدەستدانی بەهرەی نووسین، هەر لەوێشەوە هەستی کوردی بوونی خۆی بە وەهمی (ئەی رەقیب) بە زیندووی رادەگرێت، وەك چۆن بە شێوەو رەنگی جیا جیاش خودی ئەو وەهمە دابەش دەکات، وەك گوتمان هەموو ئەو شێوە جیا جیایانەش لە سەر وروژانی سۆزی دەروونی کوردی کار دەکات، ئەگەرچی بە هیچ جۆرێك ئەو وروژانە نابێتە بنەمایەك بۆ عەقڵی کوردی‌و عەقڵی سیاسی

کوردی، به هیچ شێوەیەك ناتواذ یێت له م یانی سۆزەوه خۆی به جیهان بناسێنێت، بەڵام وەك بۆمان دەرکەوت خوێنەری پێنجەم بۆ (دڵدار) بنەمایەك بۆ خوێندنەوەیەکی دیکەی جیاواز دەخاتەوە.

باسی دووەم

ئەی رەقیب لە نێوان دەنگ‌و دەنگدانەوە

دەشێ بە شێوەیەك لە شێوەکان بڵێین تەواوی گوزارە کانی سروودی (ئەی رەقیب) لە هەستی ناسیونالیدا خۆی دەنوێنێ‌و لەوێشەوە خوێنەری یەکەمتان بە بیر دەخەمەوە، هەروەها ئێمە لەو خوێندنەوە یەدا ئەو هەستە لە گوزارەی (کورد–میدیا–کەیخوسرەوو ئاڵا–زمان=هەستی ناسیونالی)و (جوانی– سپێتی لاپەڕە=نە ست) بەرجە ستە دە کەین، یان بە مانا یەکی دیکە جەخت لە سەر دەنگ‌و دەرئەنجامی دەنگیش لە توێی دەنگدانەوەدا دەگرین، لەوێشەوە پە نجە دەخەیـ نە سەر بـ ێدەنگی‌و بەیە کەوە لـ کانی (دەنگ/نە تەوە)و (دەنگدانەوە/زمان)و (بێدەنگی/جوانی) لەتوێی گوزارەو بڕگەکا نەوە بە (ئاڵا)وە پەیوە ستیان دە کەین‌و لە (بێدەنگی/جوانی)یشەوە ئاماژەکا نمان بۆ خوێنەری پێنجەم دەگوازینەوە.

لە سەرەتا بەر لەوەی بچمە نێو ئەو خوێندنەوەیەوە، دەمەوێت بە خوێنەران رابگە یەنم، کە هەو ڵدەدەم لەم بەدواداچوونەمدا، ئەو خاڵا نەی خوارەوە روون بکەمەوە:

یە کەم:- هەو ڵدەدەم جە ستەی (ئەی رەقـ یب) بە (دە نگـو دەنگدا نەوە) پەیوە ست بـ کەم، لەویـٚ شەوە (دە نگ) بەرەو (نەتەوە/کەیخو سرەو) بـ بەم، (نیشتیمان/میدیا) بە (جوگرافیا/کوردستان) یەکسان بکەم.

بەڵام دەنگدا نەوە بە (ز مان/ریتم)و (هە ستی نا سیونالی/رۆحی نە تەوە) پەیوەست دەکەم، لەوێشەوە بە (ئالاّ/بەرگری) دەیبەستمەوە.

دووەم:- دەمەوێت لە خودی (دڵدار) ی شاعیریشەوە وەك تاك، چەمکی (بێدەنگی) لە خەیاڵو بیرکردنەوەی خوێنەر بەرەو (سپێتی/بۆشایی) (چەپێنراو/نەست) بکەمەوە، دواجار لە (جوانی/ئالاّ) دا بەرجەستەیان بکەم.

کەواتە ئەگەر سروودی (ئەی رەقیب) بە رووە دیارەکەی تەعبیر لە جەستەی نەتەوە بکات، جەستەی نەتەوە خۆی لە دەنگدا بنوێنێت. ئەوە دەنگدانەوە خۆی لە (زمان/ریتم)ی سروودەکەدا هەڵدەگرێتەوەو هەستی ناسیونالیستی لەخۆدا هەڵگرتووە. دواجار جەستەی نەتەوەو هەستی نەتەوە لە (ئالاّ)دا بەرجەستە دەبێت.

بەڵام (ئەی رەقیب) بە ڕووە نادیارەکەی لەنێوان دوو گوزارەو دوو بڕگەی دەنگیدا، بێدەنگی یان (سپێتی/بۆشایی) ڕەنگ دەکات. (سپێتی/بۆشایی) بە شێوەیەکی ئاسۆیی لە سروودی (ئەی رەقیب) بە (نەست/چەپێنراو)ەوە دەلکێ، دواجاریش هەوڵدەدەم ئەو بێدەنگییەی (دڵدار) بە (ئالاّ/جوانی) ببەستمەوە، بەڵام ئەگەر نەتەوە لە ڕێگای شۆڕش- بەرگریکردنەوە (ئالاّ) بەرز بکاتەوە، ئەوە (دڵدار) لە ڕێگای جوانی بێدەنگی سروودی (ئەی رەقیب)ەوە (ئالاّ)ی خۆی هەڵدەکات.

واتە ئالاّی نەتەوە بە شۆڕشو بەرگریکردنەوە پەیوەستەو قودسییەتی (ئەی رەقیب)، بەو مانایەی کە هەڵگری هەستی ناسیونالییە، درێژی دەکا تەوە. بەڵام ئالاّی خودی (دڵدار) وەك تاك بە بێدەنگیەوە بە ندەو جوانی، بەو مانا یەی کە تەعبیر لە سپێتی دەکات درێژەی پێدەدات.

(جان کۆهین) دەڵێت: دەبێ هەموو بەیتە شیعرێ پەیڕەوی وەستان بکات، جا چ درێژ بێت یان کورت، ئاسۆیی بێت یا بەرز بێتەوە[٦٣].

لێرەدا مەبەستم نییە، جۆرێك لە قودسییەت بەو گوتەیە ببەخشم و پێموابێت ئیتر گوتەیەکە قابیلی لێکدانەوەی جیاوازو راڤەکردنی جیاواز نەبێت، بەڵام ئەوەی لەو گوتەیەدا دەمەوێت بیخوازم چەمکی ((وەستان))ە، بە مانا یەکی دیکە هەوڵدەدەم لە رێگای چەمکی ((وەستان))، چەمکی بێدەنگی و سپێتی لاپەڕە زێتر روون بکەمەوە.

لە لایەکی دیکە بەر لەوەی قسە لەو گوتەیەی (کوهین) بکەم، دەمەوێت لە تەواوی وزەکانی ئەو نووسینەدا جەخت لەوە بکەمەوە، کە سروودی (ئەی رەقیب) لەلا یەك ئاوێنەی بەرگری کوردییە، لەلا یەکی دیکە ئاوێنەی بەرگریی خودی (دڵدار)ە.

بەڵام ئەگەر بەرگریی منی کوردی لە دەنگ و دەنگدا نەوەی زمانی حەماسییەوە سەرچاوە بگرێ، ئەوە بەرگریی منی (دڵدار) لە نەست و سپێتی لاپەڕەدا خۆی دەنوێنێ، هەر لەوێشەوە بەبێدەگی (دڵدار)ەوە پەیوەست دەبێت.

کەواتە لەتوێی مەدلولاتی سروودەکەدا ئەگەر دەنگی (نەتەوەی کورد) لە رەمزی (میدیا–کەیخوسرەو)دا خۆی بنوێنێت، ئەوە دەنگدا نەوە تەعبیر لە زیندوویێتی هەستی ئەو نەتەوەیە دەکات، کەواتە ئەوە زیندوویێتی کوردییە هەر لە سەردەمی بەرگریی و شۆڕشەوە (ئەی رەقیب) بەرەو ئێستا درێژی دەکاتەوە.

بەڵام دەشێ بڵێین ئەگەر زیندوویێتی (دڵدار) پەیوەندی بە سروودی (ئەی رەقیب)ەوە هەبێت، ئەوە لە نەستی (دڵدار)و گومانی خوێنەری پێنجەم

---

[٦٣] . بڕوانە: جان کوهین، بنیة اللغة الشعرية، ترجمة: محمد الولي ومحمد العمري، المغرب ١٩٨٦ل٥٨.

بەرجە ستە دەبێت، گو مانو نە ستی (د ڵدار) دەکەوێ تە م یانی بێدەنگیو بۆ شاییەکانو سپێتیی لا پەڕەوە، یان بە مانا یەکی دیکە وەك (کۆهین) بە ((وەستان)) ناوزەدی دەکات، جا چ چەمکی وەستان تەعبیر لە وەستانی نێوان دوو بڕگەو دوو گوزارە بکات، یان پەیوەندی بە سپێتی لاپەڕەوە، سپێتی نێوان دوو بڕگەو دوو گوزارە هەبێت. بۆ نموو نە ئەگەر تەما شای گوزارەی (مردنو زیندوویێتی)، (نایرمێ نێو هەرماوە)، (زیندووە–زیندووە)و (جانفیدا نە–جانفیدانە–جانفیدان) بکەین، هەست بەجۆرێك لە بۆشایی/سپێتی دەکەین، ئەو (بۆشایی/ سپێتی)یانە لە بێدەنگی هەڵقوڵاون، وەك گو تمان گو مان پەخش دەکەن، دەشێ روو یەك لە رووەکانی گومان لە بێدەسەڵاتی منی زمانی (ئەی رەقیب)ەوە سەرچاوە بگرێت، لە روو یەکی دیکە لە بێدەسەڵاتی منی نەتەوەی کورد. بڕوانە دێڕی (١، ٢، ٧، ٨، ١٢).

کەوا تە کاتێك (دڵدار) لە بەرامبەر (زیندووبوون) گوزارەی (مردن) دەخاتە ڕوو، د یارە بڕوای پتەوی بە زیندوویێتی نییە، هەروەك چۆن دوو بارە کردنەوەی وشە، یان مانای وشە بە وشەیەکی دیکە، یان جەختکردن لە وشە، ئەگەرچی لەلا یەك بە زۆر مانا حەزی دەسەڵات ڕەنگ دەکات، بەڵام لەلا یەکی دیکە دڵەڕاوکێ دەنوێنێ، لەنێوان حەزی دەسەڵاتو دڵەڕاوکێ، وەك گوتمان بۆ خودی (دڵدار) گو مان دەبێتە هۆی بێدەسەڵاتی. بەڵام بۆ خودی کوردی بێدەسەڵاتییە گومان بەرهەم دینێت.

کاتێك لای منی (دڵدار) گومان دەبێتە هۆی بێدەسەڵاتی بەو مانایە یە کە (دڵدار) هەمیشە وەك شاعیر گومان لە بێدەسەڵاتی زمانی نووسینی خۆی دەکات، بەڵام بە نیسبەت منی (کوردی) لە بەر ئەوەی لە ناوەوە هەڵگری منێکی ئەکتیڤو بەتوانا ناو دەسەڵاتدار نییە، بۆیە هەمیشە گومان لە (ئەویدیکە) دەکاتو پێیوایە هەمیشە (ئەویدیکە) بۆ رەشکردنەوەو لەناوبردنی خۆی بۆ لە بۆسە ناوە.

لە دەرئەنجام دەتوانین بڵێین سروودی (ئەی رەقیب) هەڵگری دوو خە سڵەتە، یەکێکیان بە بەرگری کردنی نەتەوەو هەستی ناسیونالیانەی نەتەوە پەیوەستەو تەعبیر لە واقیعی کوردی دە کات، هەر لەوێ شەوە دە شێ قود سییەتی (ئەی رەقیب) بەرجە ستە بکەین‌و هەموو ئەوەش ڕووی د یاری سروودەکەی لەخۆدا هەڵگرتووە. ئەویدی کە بە ڕووە نادیارەکە یەو پەیوە ستە، بێدەنگی (د ڵدار)و سپێتی لا پەڕە دەنوێ نێ، تەعبیر لە گوما نەکانی نە ستی (د ڵدار) دە کات، دەکەوێتە ئەودیووی زمانی حەماسییەوە.

خەسڵەتی یەکەم لە سروودی (ئەی رەقیب) زۆر لە دووەم زاڵترە، بۆیە ئەرکی ز مان لە سروودی (ئەی رەقیب) خۆی لە گوا ستنەوەی خە سڵەتی یەکە مدا هەڵدەگرێتەوە، نەك خەسڵەتی دووەم.

لێرە لەو کە شفکردنەدا ئەگەر سروودەکە لە حەما سەتی جە ستەی زما نەوە بەرەو ئەو دیو حەماسەتی نەستی (دڵدار) بچێت، یان بە مانا یەکی دیکە ئەگەر دە نگ لە سروودی (ئەی رەقیب) لە (کورد زوبا نەوە) خۆی بنوێ نێ، ئەوە دەنگدا نەوە لە (هە ستی نا سیونالی)یەوە بەرجە ستە دەبێت، لەنێوان دە نگ‌و دەنگدانەوە شاعیر بە ڕووە دیارەکە تەماهی کورد زو مان دەبێت، یان لە نێوان رە مزی نە تەوە (م یدیا-کەیخو سرەو)و بەرگری هە ستی ناسیونالی ستانەی شۆڕش‌و ئاڵای کوردی تەماهیبوونی (د ڵدار) هەڵدەگرێ نەوەو لەوێ شەوە قودسیەتی (ئەی رەقیب) دەردەکەوێت.

وەك چۆن بە ڕووە نادیارە کە بێدەنگی، (د ڵدار) تەماهی سپێتی لا پەڕە دە کات‌و ئاڵای جوانی لە (نەست/ چەپێنراوەکان)دا کپ کردووە. یان بە مانایەکی دیکە وەك خوێنەری پێنجەم دەیبینێ (دڵدار) ئاڵای جوانی لە گومان هەڵدەکات. بەڵام دەستەواژەی (کوردزبان) ئەگەرچی بە گشتی زمانی (دڵدار)ە،

بەلأم وەك تاك زمانی دڵداره به نەنووسراوەیی و پەیوەندی به بێدەنگی و سپێتی لاپەڕەوه هەیه.

کەوا ته به هەردوو ڕووه که (د ڵدار) وەك منی کوردی، وەك منی شاعیر، دەبێ ته هەڵگری ئالاَ، بەلأم ئالاَ یەك ڕه مزی کوردایەتی یەو ئەوی دیکه ڕه مزی گومان.

(١)

وەك د یاره هەر له دە ستپێکی سروودەکەوه به گوزارەی (کورد زو بان) جەسته پێش زمان دەخات، دەنگ پێش دەنگدا نەوه دە کەوێت، دە شێ خستنه پێشەوەی جەسته ڕێخۆشکەرێك بێ بۆ ئا ماژەکردن به (جوگرافیا/کورد ستان)، وا ته ئه گەر له گوزارەی (کورد زو بان)ەوه دە سپێکی خوێند نەوەمان د یاری بـ کەین، دە توانین له دەرەنجا مدا بەرجه ستەکردنی جه ستەی کوردی له بەرجەسته کردنی میدیا–میرنشینه کوردییەکا نەوه هەڵگرینەوه، به دیووه کەی دیـ کەش بەرجه ستەکردنی کوردی ڕا ستەوخۆ بەرجه ستەکردنی جه ستەی سروودی (ئەی رەقیب) دەگەیەنێت.

بەلأم ئه گەر دەنگدا نەوەی کوردی له دەنـ گەوه تەما شا بـ کەین، ئەوه لەو حاڵەتەدا زمان دەبێته دروستکەری هەستی ناسیونالیستی و زیندوویێتی ڕۆحی نەتەوه، به مانایەکی دیکه لەنێوان جه ستەی سروودو جه ستەی کوردی، زمان ڕۆحی هاوبه شەو هەردوو جه سته بەیه کەوه دەلکێنـ ێت، ئەو ڕۆ حه ئه گەر بۆ کورد جەوهەری جەستەو زیندوویێتی جەسته بگەیەنێت، ئەوه بۆ سروودەکه له ڕووی هونەری یەوه ئەو وزه گەوره یەی پێ نی یه، بەڵکو تەنها وەك ئامرازی گەیاندن کار دەکات.

کەوا ته گوزارەی (کوردزو بان) هەر تەنها گوزاره یەکی ئا سایی نییه، بەڵکو جه ستەو ڕۆحی کوردی هەڵگرتووه، وەك چۆن جه ستەو ڕۆحی سروودەکەش لەخۆ دەگر ێت، بەنی سبەت یه کەمیان کورد وەك جه سته ناونی شانه، لایه نه

ماددیە کەی نە تەوە وێ نە دە کا، ز مان لایە نە مەعنەوییە کەو ڕۆ حی نە تەوە دەگەیەنێت، بەڵام بە نیسبەت دەق (کورد) دەنگی سروودەکەیەو (زمان) تەعبیر لە دەنگدا نەوە دە کات، لێرەدا کورد بە (میدیاو کەیخوسرەو) یەکسانە، بەڵام ز مان دەلالە تەکانی بزاڤ ـو بەرگری‌و شۆڕش دەگە یەنێت، لەنێوان (کورد + زوبان)دا ئالاّ دەبێتە ڕەمزی شۆڕش، ڕەمزی بزاڤـو بەرگری‌و سەرهەڵدان، بەڵام لەنێوان (جە ستەی سروودو جە ستەی ز مان) ما نا، کورد بوون دەگە یەنێت، دەلالەتەکانی مانا دەبێتە ئالاّ بۆ ئەو کوردبوونە، دواجار دە نگ‌و دەنگدا نەوەی، ماناو دەلالەتەکان خۆیان لە تەواوی (ئەی رەقیب)دا هەڵدەگرنەوە، (مەبە ستمان "ئەی رەقیب"ە لەنێو گەلی کورد، وەك شێوەیەك لە شێوەکانی یادەوەری).

(٢)

لای (دڵدار) زمان وەك ڕەگەزێکی زیندووی ناسنامەی کوردی لە سروودەکە دەردە کەوێت، لەوێ شەوە دە نگ‌و دەنگدا نەوە دێتە ئاراوە، بەو مانا یە دە نگ، ئەگەر چی لەلا یەك هەڵگری جە ستەی سروودەکەیە، لەلا یەکی دیکە هەڵگری ئاماژە کانی نا سنامەی کوردیە یە. کەوا تە کورد لە جە ستەی سروودا (ما نا– دەنگ) دەگەیەنێت‌و زمان (دەنگدانەوە– ئالاّ) ڕەنگدەکات.

لەلایەکی دیکە لەنێوان (کورد–زوبان) وەستانێك هەیە، ئەو وە ستانە دە شێ تەعبیر لە بەرگریی خودی (دڵدار) بکات، بەڵام بزاڤ‌و بەرگرییەکی گوماناوی یان وەك گوتمان بزاڤ‌و بەرگرییەك کە دە شێ لە بێدە سەلاّتییەوە سەرچاوە بگرێ، ئەو بێدە سەلاّتییە وەك لە خوێند نەوەی یە کەم ئاماژە مان بۆ کرد بە پرۆسەی نووسینی شیعرەوە بەندمان دەکات.

گوزارەی (کوردزوبان) لەنێوان (میدیاو کەیخوسرەو)و (شۆڕش) لە خاڵێکی د یاریکراو بەیەکدەگە نەوە، بەڵام لە چەندان خاڵ لە یەکتر جیادەبنەوە، خاڵی بەیەکگەیا ندنیان ئالاّ یە، (ئایین– نیشتمان –ڕا بردوو) بە جۆرێك لە جۆرە کان دەبنە هۆیەك لە هۆیەکانی ئەو بەیەکگەیاندنە، بڕوانە دێـــڕی (٣، ٤ –٥، ٦).

وا ته ئه گەر (م یدیاو کەیخو سرەو) وەك ڕە مزی نه تەوە (که ده ڵێم ره مزی نەتەوە مەرج نییە مەبەست لە نەتەوەی کورد بێت، دەشێ وەك خوازه تەما شای بکەین) له پێناو نیشتمان خۆی کردبێته قوربانی و ئەو قوربانییەش له ڕەنگی سوور ماناکانی خۆی دیاری بکات، ئەوە بوونی کورد له جەستەی سرووده‌کەدا به قەد ئەوەی بوونی خۆی له مانا کانی بەرگریدا دەدۆزێتەوە، هێنده (میدیاو کەیخو سرەو) ڕۆڵ ناگێڕن، د یاره مەبه ستمان له یه کەمیان بەردەوامیه ته، به مانا یەکی دیکه (م یدیاو کەیخو سرەو) دەکەو نه ڕا بردووەوە، بەڵام بەرگری در ێژەی هه یه، ئه گەر بەرگری تەرجه مەی سروودەکه ب کەین ئەوە ز مان دەگەیەنێت، وا ته له بەرامبەر بەرگریکردنی کوردی له بوون، له سروودەکەدا زمان درێژه بەبوون دەدات.

(میدیاو کەیخوسرەو) له سرووده‌کەدا دەشێ جوگرافیاو نیشتمان بێت، یان به مانایەکی دیکه زەوییەکی به پیت بێت، بۆ دەنگدانەوەی سروودەکە، بۆیە دەتوانین بڵێین مانەوەی (ئەی رەقیب) بەبێ رەمزی (میدیاو کەیخوسرەو) مانەوەیەکی ناتەواوە. وەك چۆن له بەر ئەوەی کوردی ئەمڕۆ وەك ئیبداع وجودی لەقە، بۆیە مانەوەی نەتەوەی کورد بەبێ ڕابردوو، به بێ زمان، بەبێ رۆحی نەتەوەو هەستی ناسیونالی مانەوەیەکی لەرزۆكو ناتەواوە. واته له دەرکەوتەی بوونی نەتەوەدا، هەموو مانەوەیەکی جوگرافی بێ ئالاَ ، دواجار وەك مانەوەیەکی بێ ئامانج دەمێنێتەوە، به مانایەکی دیکه له نێوان نیشتیمان و ئالأدا پەیوەندییەکی پتەو هەیە، بەڵام بەشێکی زۆری پتەوی ئەو پەیوەندییە راستەوخۆ له نەبوونی ئیبداعدا دەردەکەوێت، واته ئەوە نەبوونی ئیبداعە ئەو پەیوەندییە تا ئەو سنوره مەزن نیشان دەدات، به دیووەکەی دیکه ئەوە ئیبداعە له دەرکەوتەی بووندا تەواوی سنورەکان تێکدەشکێنێ، ئالأی تایبەت بەخۆی هەڵدەکات.

بەلاّم وەك لە بەدواداچوونی (ئەی رەقیب)دا دەبینین، کە کورد وەك جەستەو جوگرافیاو نیشتمان بوونی خۆی بە رەمزی پڕا بردووەوە بەند دەکات، زمانیش دەبێتە ریتمی ئەو بوونەو ئالاّی ڕۆحی ئەو نیشتمانو جوگرافیایە.

کەوا تە خالّی هاوبەشی (کورد–زوبان) ئەو خالّە یە کە لە قوربانیو بەرگریدا یەو خۆی لە رەمزی پڕا بردوو درێژ دەکاتەوەو لە ئالاّدا بەرجەستە دەبێت، بەلاّم خالّە جیاوازەکان دەکەونە نێوان گوزارەکانی (زیندوو مردوو) (ناپڕمێنێ هەرماوە).

ئەگەر گوزارەی (هەرماوە) وەك مانا وەرگرین، دەبینین زێتر وەك هەوالێك خۆی دەنوێنێ، بە رابردووەوە بەندمان دەکات، بەلاّم (ناپڕمێنێ) جۆرێك لە تەئکیدکردنو بەردەوامییەتی لەخۆدا هەلّگرتووە، هەروەها (هەرماوە) بە شێوەیەکی ئاسۆیی ڕێدەکات، بەلاّم (ناپڕمێنێ) بە شێوەیەکی ستوونی ئامادەباشی هەیە، بە دیووەکەی دیکەش ئەگەر لە جەستەی سروودەکە سەیری بکەین لەوێ (هەر ماوە) دەبێتە هەلّگری جەستەی کوردی، بەلاّم (ناپڕمێنێ) زمانی ئەو جەستەیە درێژ دەکاتەوە، بە مانایەکی دیکە (هەر ماوە) دەنگەو (ناپڕمێنێ) دەنگدانەوە.

لە لایەکی دی کە لەنێوان (لاو) بە مانای هێزی سەردەمو ((مێدیاو کەیخوسرەو) بە مانای رەمزی را بردوو، لەنێوان ئەمڕۆو دوێنێ، لەنێوان ساتەوەختی ماناو کالّبوونەوەی مانادا خۆیان دەنوێنن، هەر وەك چۆن ئەمڕۆو دوێنێ جیاوازیگەلێگ بەڕێوەی دەبات، هێزی (لاو)یش لەمڕۆو دوێنێ دنیایەك جیاوازی دەنوێنێ.

(٣)

کەواتە جەستەی کوردی لەنێوان ئەمڕۆو دوێنێ لەنێوان لاوانی ئەمڕۆ رەمزە نەتەوەییەکانی دوێنێ، نەمریی خۆی لە دەنگدانەوەدا هەلّدەگرێتەوە، بەلاّم سروودەکە لەنێوان خودی شاعیرو مانای شیعردا، لەنێوان بۆ شاییەکانی

د ێدەنگی و نه ستی شاعیردا گو مان دەبێ تە رە مزو ئالأی ز مانی چەپێنراوی (دڵدار)، یان به مانا یەکی دیکە تەواوی نە ستی شاعیرو شیعرییەتی، دەچێتە خزمەت جەستەی کوردیو هەستی نەتەوەییەوە.

له سروودی (ئەی رەقیب)دا، زمان وەك ئەوەی که دەکەوێتە بەرچاو هەڵگری هە ستی نەتەوەیی یە، بەڵام بە شێك لە وز بوونی خودی شاعیرێتی دە شێ پەیوە ندی نەنوو سینەوەی ز مان (چەپاندنی ز مان)و بە شێکی پەیوە ندی بە تەماهیکردنەوە هەبێت.

هەر له سەر ئەو بنەما یەش خوێ نەری پێ جەم بە شی زۆری گوما نەکانی شیعریی بە سپێتی لا پەڕەو بۆ شایی بێدەنگی یەوە پەیوە ست دە کات. بەڵام خوێنەری یەکەم بەشێکی زۆری بەرجە ستەبوونی شیعری لە ئالأو دەنگدا نەوە هەڵدەگرێ تەوە، ئەوەش بەو مانا یەی کە سروودی (ئەی رەقیب) وەك و ێردی سەر زمانی گەلی کوردو مارشی نەتەوە سەیر دەکات.

بەڵام تەماهیبوونی شاعیر لەوێوە دێت، کە لە پێناو هە ستی نەتەوایەتییەوە هە ستی خۆی دەدا تە دواوە، هەروەك لە پێ ناو ز مانی حەما سیانەوە ز مانی شیعریی و ێران دە کات، دەب ێت بزانین کە ئی شکالیەتی (د ڵدار) بۆ ز مان را ستەوخۆ پەیوە ندی بەوەدا یە، کە لەبری هەموو کورد ئەرکی ق سە کردن بەخۆی دەسپێرێت، لەبری هەموو کورد رەمزەکانی مێژوو دەنووسێتەوە، لەبری تەواوی دەسەڵاتو هێزی کوردی لاوەکان بۆ مەرگ هاندەدا، لەبری هەمووان بیر دەکا تەوەو نەخ شە دادەڕ ێژێت. بە کورتی (د ڵدار) لە بری ئەوەی شیعر بە خولیا یەکی قوو ڵەوە بنوو سێت، وەك ئەرك هەڵ سوکەوتی لە گەڵ دە کاتو لەوێشەوە دەیەوێت مانایەك بە کورد بوون ببەخ شێت، بەڵام بەر لە (د ڵدار)یش کورد بوون هەبووە، (د ڵدار) د ێت تاکو شیعری کورد بوون هەڵ بژێرێت، بەڵام جوانی شیعر لەوەدا یە، کە مەرج نی یە ئێ مە هەڵی بژێرین، بەڵکو ئەو بۆ خۆی د ێت، کەوا تە شیعر شێوەیەك نی یە، بۆ برد نەوە، یان بۆ بەرجە ستەکردنی

دۆڕا ندنی ئەویدیکە، بەڵکو یاریدیەکی کراوە یەو هەموو کەسێك ناتوانێت ئەو یاریدیە بکات. بە مانا یەکی دیکە (دڵدار) لەبری ئەوەی شیعر وەك یاریدیەکی کراوە، وەك پێشبینی تەما شا بکات، یان وەك نوو سینەوەی حیکا یەتێکی شیمانەیی سەیری بکات، کە رۆژێك لە رۆژان دەشێ هەبێت، دەیەوێت لە رێگای نوو سینەوەی کوردبوو نەوە بلێ هەم، لە رێگای تەقلیدکردنی کوردبوو نەوە دەبێتە رابەرو ئەرکی فەرما ندان لە ئەستۆ دەگرێت. بڕوانە:- دێڕی (١١، ١٢، ١٣، ١٤).

لە لا یەکی دی کە دە شێ بە شێك لەو حەما سەتە نە تەوەیی و هە ستی نا سیونالییە، کە لە (ئەی رەقیب)دا یە، پەیوە ندی بە تێڕوانین و فیکری سەردەمەوە هەبێت، هەژموونی واقیع و بزا ڤی نەتەوا یەتی بەڕێوەی دبات، وەك چۆن بەشێکی بەرەو هوشیاری کۆمەلا یەتیمان دەکا تەوە. کەوا تە دە شێ بلێین (دڵدار)ی شاعیر (ئەی رەقیب) لە ڕوان تێڕوانینی سەردەم و هوشیاری کۆمەلایەتییەوە دەنووسێت، بە مانا یەکی دیکە دە مەوێت بڵێم (دڵدار) هەرگیز بیر لە وشەی کۆتایی ناکاتەوە، بەڵکو هەمیشە بیر لە هەبوونی خۆی دەکا تەوە، بۆیە زۆر تەقلیدییانە هەبوونی خۆی تەماهی هەبوونی کوردی دە کات، هەر لە سەر ئەو بنەما یە دە توانین بڵێین دریژبوو نەوەی (ئەی رەقیب) لە پرۆسیسەکردنی پەڕگیریدا یە، بەلام شاعیری داهێنەر هەر کە وشەی کۆتایی هە ڵدا، ئیتر لە بەتاڵ یدا دەمرێت، مەرگی نوو سەر دەلا لەتی لەدایکبوونی خوێنەرە جیاوازەکانی هەڵگرتووە.

بۆیە هە ستدەکەین خودی ئەو حەما سەتەی سروودی (ئەی رەقیب) بەرەو جۆرێك لە شۆڤینیەتمان دەکاتەوە، هەموو شۆڤێنیەتێکیش لە وزەی جوانگوتن کەم دەکا تەوە، هەروەك هە ستی مرۆڤا یەتی دەخا تە دواوە، بە دیووە کەی دیکەش رەهەندو دەلالەت و ماناکان بەرەو بنبەستبوون دەبات.

به مانا یەکی دیـ کە دە شێ بـ ڵێین ز مانی (ئەی رەقـ یب)، ز مانێکی باوکسالارانەیە، زمانێکی دە سەلاٚتخوازانەیە، ئێمە لەو خوێندنەوە یە دەپرسین ئا یا هە ستی شاعیرانەی (د ڵدار)، دەکەوێ تە کویێ؟ ئا یا هە ستی شاعیرو شۆرشگێڕ وەك یەك خوێندنەوەی بۆ دەکرێت؟

ڕا ستە هـێزی (ئەی رەقیب) بەجۆرێك لە جۆرە کان، خۆی لە ئاوێزانبوونی هەستی شاعیرو هەستی شۆڕشگێڕدا هەڵدەگرێتەوە، ئەو قسەیەش ڕا ستەوخۆ لەوێوە د ێت، کە نموو نەی (شاعیر، هو شیاریی، کۆمەلاٚ یەتی) خۆی بە سەر جە ستەو بیرکرد نەوەی دە قدا دە سەپێنێت، هەر لەتوێی هو شیاریی کۆمەلاٚیەتیـ شەوە هە ستی شاعیرو هە ستی شۆڕ شگێڕ لە جە ستەی سروودی (ئەی رەقیب) دەخەینە بەرچاو.

ئە گەر توندوتـ یژی نموو نەی شۆڕ شگێڕ لە سەرکێ شییە نالۆژیکەکا ندا هەڵگریـ نەوە، ئەوە دە توانین توندوتـ یژی شاعیر بە ز مانی باوک سالارانەوە پەیوەست بکەین. هەر لەوێشەوە دەسەلاٚتی شاعیر لە دروشمەکانەوە بەرجەستە دەبێت، بەلاٚم نموونەی شۆڕشگێڕ خۆی لە مۆدیلی سیاسیانەدا دەنوێنێ.

هەروەها ئە گەر نالۆژیکی درو شمەکانی شاعیرو حەما سەتی شیعریی وەك ئەوەی کە هەڵگری هە ستی شۆڤێنییە، بەرام بەر بە مرۆڤدۆ ستی و هە ستی مرۆڤایەتیـ یەوە بوە ستێ، ئەوە نالۆژیکی سەرکێ شییەکانی شۆڕ شگێڕ بە ئەفسانەی سەردەمەوە بەندە.

لـ ێرەوە دە توانین پەیوە ندیی نـ ێوان هو شیاریی (شاعیر)و هو شیاریی (شۆڕ شگێڕ) لە پەیوە ندی نـ ێوان سەرکێ شیو دروشمەکا ندا هەڵگریـ نەوە، لێکجیابوونەوە شیان لە (واقیع)و (ئەفسانە)دا بـ گرین، بەلاٚم ئە گەر هو شیاریی شاعیر وەك پێویست پەیوە ندیی بە هو شیاریی ئەدەبییەوە هەبێتو هو شیاری ئەدەبی پەیوەندی بە جیهانبینی وجیاوازیو ئا ستی بیرکرد نەوەو قبووڵکردنی ڕەنگەکا نەوە هەبێت، دوا جار هەموو ئەوا نەش لە دو توێی نوو سیندا

ڕەنگبدا تەوە، ئەوە هو شیاریی شۆڕ شگێڕ هو شیارییەکی کۆمەڵایەتی یەو بە واقیعێکی دیاریکراوەوە بەندە، لە زۆر بەی باردا ئەویدیکە بە مەترسی دەدا تە قەڵەمو هەر لەوێ شەوە بە شێکی زۆری جیاوازیەکانی ئەویدیکە ڕەتدەکا تەوەو هەمیشە خۆی بەراست دەزانێو ئەویدیکە بە چەوت دەداتە قە ڵەم، تەواوی ئەو بۆچوونو بیرکردنەوەیەشی لە کارە شۆڕشگێرییەکەی دەردەکەوێت.

لە ێرەدا ئاخۆ هو شیاریی ئەدەبی لای (د ڵدار) هو شیارییەکی درو ستە؟ بێگو مان درو ست نی یە، چونکە هو شیاری ئەدەبی بەو مانا یەی کە هەڵگری جیاوازییەکانە لای (دڵدار) کەمترین ڕەنگدانەوەی لە سروودی ناوبراودا بەر چاو دە کەوێت، بەڵکو (د ڵدار) بەردەوام وێ نەی خۆی لە واقیعی تا کە نەتەوەیە کدا بەند کردووە، بەو مانایە هوشیاریی (دڵدار) هوشیارییەکی کۆمەڵایەتییانەو تاك ڕەهە ندو پەڕگیرەو زۆر تر بە هە ستی نە تەوەی کوردەوە بە ندە، هو شیارییەکە دەکەوێتە نێو واقیعی کوردییەوە، خۆی لەئالاَی کوردیدا دەبینێتەوە، سەرەڕای ئەوەش ناشێ وەك هوشیاری شۆڕشگێر سەیری بکەین، چونکە دوا جار دە شێ بڵێین هوشیاریی شۆڕشگێڕ خۆی لەسەرووی واقیعدا دەنوێنێو وێنەی خۆی لە ڕە مزدا بەرجە ستە دە کات، وەك چۆن هۆ شیاری ئەدەبی داهێنەرا نە بە ما نا پێ شکەوتووەکەی دەکەوێ تە سەرووی ئەدەبی لۆکاڵی یەوەو خۆی لە ئا ستی گلۆباڵدا هەڵدەگرێتەوە.

بێگو مان سەدەی بی ستەم ئەو دوو نموونە یەی زۆر بە جوانی ت یا دەردە کەوێت، نموو نەی یە کەم بە درو شمو حەما سەتەوە پارێزگاری لەخۆی دە کات، ئەوی دی کە بەسەرکێ شی و خەیا ڵەوە، یە کەمیان بڵ ندگۆی سەردەمەو ئەوی دی کە ڕە مزی سەردەم، بەڵام ج یاوازیی ن ێوان (د ڵدار) وەك بڵ ندگۆی سەردەمو شۆڕ شگێڕ وەك ڕە مزی سەردەم، ئەوە یە کە (د ڵدار) ڕە مزی تا کە نەتەوەیەکە، کە بە نەتەوەی کورد ناودەبرێ، بەڵام نموو نەی شۆڕ شگێڕ دەبێ تە ڕەمزی هەموو بزووتنەوەیەکی ئازادیخواز هتد.

(دلدار) له پێناوی هه ستی نه ته وه، گره‌و له‌سه‌ر فره‌ما نایی و جوانگوتن و فره‌ڕه‌هه‌ندی زمان ده‌کات، وه‌ك چۆن له پێناو تاك ما نایی گره‌و له‌سه‌ر خودی خۆی و نیگه‌رانیه‌کانی خۆی و هوشیاریی ئه‌ده‌بی ده‌کات.

ئه گه‌ر تێکه‌ڵکردنی هه ستی نه ته وه وه‌ك ((کۆ)) و هه ستی (دلدار) وه‌ك تاك تێکه‌ڵکردنێکی هه‌ڕه‌مه‌کییانه بێت و په‌یوه‌ندی به نائا گایی پرۆسه‌ی نووسینی شیعره‌وه هه‌بێت، ئه‌وه له‌و حاڵه ته‌دا، ده توانین بڵێین دیدی (دلدار) بۆ دنیا، دیدێکی فریادڕه‌سئامێزه، مه‌به‌ستم له دیدی فریادڕه‌سئامێز، ئه‌و دیده یه که پشت به ئه‌ودیوو واقیع ده‌به‌ستێت، ئه‌و قسه‌یه‌شم له‌وێوه دێت که له‌پشت جه‌سته‌ی زماندا حاڵه‌ته ده‌روونییه‌کانی (دلدار) و سپێتی لا په‌ڕه‌و بۆشاییه‌کان دێنه ناوه‌وه، له حاڵه‌تێکی ئاوادا، زمانی نووسین ئه‌و زمانه نییه، که به‌ر واقیع ده‌که‌وێت، به‌ڵکو ئه‌و زمانه‌یه که خه‌یاڵ و بیرکردنه‌وه‌ی (دلدار) ده‌نوێنێ.

به‌ڵام ئه‌گه‌ر ئه‌و تێکه‌ڵکردنه، تێکه‌ڵکردنێکی دروستکراوبێ، یان په‌یوه‌ندی به هوشیاریی نه‌ته‌وه‌یی و کۆمه‌لایه‌تییه‌وه هه‌بێت، ده توانین بڵێین دیدی شاعیر دیدێکی شۆڕشگێڕانه‌ی لۆکاڵییانه یه، له‌و حاڵه‌ته‌شدا جه‌سته‌ی شیعر ده‌بێته جه سته‌یه‌کی ماددی و ده‌لاله ته‌کانی له بوونی کوردی (وه‌ك جه سته) هه‌ڵده‌گرێته‌وه.

له‌و خوێندنه‌وه یه‌دا، وه‌ك ده‌رده که‌وێت (د لدار) به مانا کانی هه ستی نه‌ته‌وه‌ییه‌وه به نده، له‌وێشه‌وه خولیای ده نگ، وه‌ك ڕه مزی نه ته‌وه به (کورد زو بان) و (م یدیاو که‌یخو سره‌و)، له‌لا یه‌ك خولیای ده‌نگدا نه‌وه به (به‌رگری/شۆڕش) له‌لایه‌کی دیکه په‌یوه‌سته، له‌وێشه‌وه قسه‌مان له‌وه کرد که بوونی شاعیر به بوونی کۆوه به‌نده، له‌و ته‌ماهی بوونه‌شه‌وه، دوا جار قسه‌مان له‌و گومانه کرد که ده‌که‌وێته بۆشاییه ده‌نگییه‌کا نه‌وه، به‌ڵام بۆ ئه‌وه‌ی بتوانین سپێتی لا په‌ڕه‌و بۆ شاییه‌کان به‌رجه سته بکـــه‌ین، ده‌بێت په‌رده له سه‌ر

چەپێنراوەکانی نە ستی (د ڵدار) هەڵدەێ نەوەو لە سەر فاک تەرەکانی ژ یانی نووسەر کار بکەین.

باسی سێیەم

ریتمی ناوەوە

خوێندنەوەیەکی فۆنۆلۆژی ئەی رەقیب

لێرەدا وەك لە ناونیشانەکە هاتووە بە شێکی زۆری ق سەکردن لە (ئەی رەقیب) دەچێتە خانەی خوێندنەوەی فیزیکیا نەی فۆنەتیك و بیستنەوە، بەو مانا یە هەو ڵدەدەین لە د یدی فۆنۆلۆژییەوە ماوە کانی نێوان دال و مەدلول د یاری ب کەین و رەنگدا نەوەی دن یای دەرەوە لە دن یای ناوەوەی (د ڵدار) هەڵگرینەوە، یان بە مانا یەکی دیکە لە رێگای دنیای بێدەنگی پیتەکا نەوە کۆ مەڵێك دەلا لەتی ناد یار بەرجە ستە بکەین، کە تەواو لە گەڵ دنیای د یاری (ئەی رەقیب) جیاواز دەکەوێتەوە.

وەك گوتمان ئەوەی بەردەوام ئەو سرروودە وەك دەقێکی گونجاو دەخا تە روو ئەو پەیوەندییە پتەوە یە، کە دەکەوێتە نێوان خودی دەق و مێژووی

دەرکەوتنی هەستی ناسیونالیزمییەوە، ئەو پەیوەندییەش دواجار رەهەندی مێژوویی بە سەر رەهەندی دەلالیدا زاڵ دەکات، کەواتە ئەوەی کە دەبێتە شوێنی خۆ دۆزینەوەی خوێنەر، بونیاد سازی دەق نییە بەڵکو ئەو بونیادەیە، کە مێژووی کوردیو مەیلی ناسیونالیستی لە ساتەوەختێکی دیاریکراودا بەرجەستەی دەکات، هەروەك چۆن پەیوەندی ئیستێتیکی نێوان وشەکان نییە بەڵکو بابەتە، کە لەگەڵ مێژووی نەتەوەیی چاکسازی دەسازێنێت.

لە دۆزینەوەی ئەو پەیوەندییەوە دەتوانین بڵێین (ئەی رەقیب) وەك جەستە دەبێتە رووداوێکی مێژوویی، بەڵام وەك بونیادسازیو کارکردن لە پەیوەندییەکی داخراودا خۆی قەتیس دەکات.

دەشێ لەوێوە وەك رووداوێکی مێژوویی سەیری جەستەی (ئەی رەقیب) بکەین، کە توانیوویەتی دیاردەی ناسیونالی بە شێوەیەکی پەتی لە ئاگایی دەرەوەو ناوەوەی کوردی جێگیر بکات، بۆ بەدوادا چوونی ئەو جێگیرکردنەش چەمکی شیعرییەتی جێگیر بەکار دێنین، بەڵام دەشێ لەوێوە دوچاری بنبەستبوون بین، کە کاری خوێنەری جیاواز لە پڕکردنەوەی بێدەنگیو تەواوکردنی وشەکانو ماوەی نێوان دالو مەدلول کورتی دێنێت. لە نێوان دەنگی جیاوازو دەنگی قەتیس ماو، یان لە نێوان شیعرییەتی جێگرو پڕشنگی دەلالەتەکان، کۆمەڵێك خوێندنەوەو راڤەو لێکدانەوەی جیا دێتە بەرهەم، بەڵام من لێرەدا هەوڵدەدەم لە بونیادی بڕگە کورتو درێژەکانی و شەوە شیعرییەتی جێگیرو هەڵچوون، دەلالەتە شاراوەکانی نێو دەق بەرجەستە بکەم، لە سەر ئەو بنەمایەش هەوڵدەدەم رووی دووەمی قسەکردن بۆ هەنووکەیی فیزیکیانەی رواڵەتو ناوەڕۆکو

چۆنێتی درو ستبوونی شەپۆلی دە نگ‌و چۆنێتی ڕۆیشتنی ئەو شەپۆلە دەنگیانەو چۆنێتی وەرگرتنیان بگوازمەوە.

یەکێك لەو تیشکۆ بەرجەستانەی کە پەیوەندییەکی جێگیر لەگەڵ مێژوو درو ست دە کات، ئەو دەنگە قەتیس ماوە یە کە لە ڕێگای (مە یدیاو کەیخو سرەو) دەردە کەوێت، ئەو دوو تا کە دەنگە وەك ئامراز ڕەنگدا نەوەی بارەکانی هێزو بێهێزی‌و تەواوی کۆدی سرووەدەکەیان لەخۆ گرتووە، وا تە ئەوە ندەی لە شیعرییەتی جێگیر پەنگ دەخۆ نەوە، ئەوە ندە لە پرشنگی دەلا لی‌و دەنگدا خۆ یان نا سەپێنن، چونکە ئە گەر پرشنگە دەلالیەکان هەڵگری تەعبیرکردنی ج یاواز بن، ئەوە شیعرییەتی جێگیر تەواوی تەعبیرکردنەکان بەخۆوە بەند دەکات.

دەشێ ماوەی ذێوان دال‌و مەدلول بە پێی ئا ستی خوێنەرو مێژووی جیاواز، دەلالەتی جیاواز بنوێنن، بەڵام شیعرییەتی جێگیر دەنگی قەتیس ماوی مێژوو یەکی د یاریکراو (دەنگە خە فەکراوەکانی مە نی نا سیونالیزمی کوردی) دەگەیەنێت، لێرەدا (کەیخو سرەو) ئەو رووداوە یە کە فەزای ذێوان دال‌و مەدلولی ئەم سرووده داگیر دە کات‌و تەواوی وزەو ما نا دیارە کان لە پێناو خۆی دەخاتە کار، نەك هەر هێندە بەڵکو (کەیخو سرەو) ئەو بێدەگییە گەورەیە شە یان ئەو دەنگە خە فەکراوەی مە نی نا سیونالیزمی کوردیە کە تەواوی دەنگ‌و پرشنگە جیاوازەکان دەخا تە ژێر هەژموونی خۆیەوە، ئەو قسەیەشمان بە سرو شتی بێدەگی ئەو پیتە نەبزۆکا نەوە پشت را ست دەکەینەوە کە کۆتایی رستەی سرووەدەکە پێکدەهێنن، بڕوانە هەر دوو ذیوە دێری (٥-٦) چۆن لە پیتی (ن)ی نەبزوێنی کۆتاییدا خۆیان دادەخەن.

ئه گەر سرو شتی ئەو داخرا نه بۆ سەرەتایی ذیوه دێره کان بگەڕێتەوه دەبینین ذیوه د ێری (٥) به و شەی (ئێمه) ده ست پێدەکات، و شەی (ئێمه) سەرەڕای ئەوەی که به هۆی پێته بزوێنه درێژەکه یەوه وەك و شەیەکی بزۆز خۆی دەنوێنێت، وەك ماناش کۆی وزەکانی له هێزی ناوەوەدا یه، ئەو هێزه له نیوه دێری (٦) خۆی له بەرزترین پیتی بزوێنی درێژ که (ا)ی (دیذمان– ئایینمان– نیشتمان)ه هەڵدەگرێتەوه، بەڵام دواجار که سەیر ده کەین به شی زۆری کۆتاییەکانی ئەو سرووده، یان سەروای دێره کان به پیتی نەبزوێنی (ن) دێت. پیتی نەبزوێنی (ن) تەعبیر له جۆرێك پەناو پێچیو هەڵچوونی ناد یاری ناوەوه ده کات، سەرەڕای ئەوەش در ێژی بڕ گەکان به حا ڵەتی دەروونییەوه بەندەو خاوییان تەعبیرکردنی پێچاو پێچی تۆختر دەکەنەوه.

کەواته ئەگەر تەواوی ماناکانی (ئەی رەقیب) له خزمەتی بوونی کوردی خۆی رێك بخاتو بنەمای ئەو بوونەش له رێگای به نێودا چوونی مێژوودا پراکتیزه بکر ێت، ئیتر ل ێرەوه پێنا سەمان بۆ شیعرییەتی جێگیر له بەیادهێنانەوەدا بەرجەستە دەبێت، بەو مانا یەش بەیادهێنا نەوەی (میدیا و کەیخوسرەو) بەیادهێنانەوەی کۆی ئەو مەیلو گوتارا نەش دەگرێتەوه، که بوونی کوردی له سەر بونیاد دەنرێت، لێره شیعرییەتی جێگیر ده شێ دوو تێڕوانین لەخۆ بگرێت، یه کەمیان ئەوه یه که سروودی (ئەی رەقیب) بەرەو ناوەڕۆکی بوونی کوردی دەکا تەوه. دووەم یان هەر دوو دەنگی (میدیا و کەیخو سره) وەك (رووداو) لێوردبوونەوه یەك ده سازێنن، که به دەوری پاکبوو نەوەدا دەخولێتەوه، بەو مانا یەش (میدیا و کەیخو سرەو) له لا یەك وەك بابەت بوونی کوردی به یەك دەبەستنەوه، له لا یەکی دیکه ئەو بونیاده روو ته بەرجه سته ده کەن، که ده شێ پاکبوو نەوەی کوردی پێ پێوا نه

بکرێت؟!. یەکەمیان جۆرێکە لە وەفا بۆ بابەتو هەمیشە ئەمەك نواندنیش بۆ بابەت، ئەمەك نواندە بۆ کۆو تەعبیر لە رەتکردنەوەی خود دەکات، ئەو رەتکردنەوە یە وەك دەردە کەوێت تاك مانای یەك دەخا تەوە، کە ملکە چی رووداوی مێژوویی و دەروونی یە، بەڵام دووەم یان مانا، روون دەکا تەوەو بوونی کوردی دەخاتە بەر لێکۆڵینەوە، لە دووتوێی وەفا نواندن بۆ بابەتو روونکردنەوەی مانا شیعرییەتی جێگیر قەتیس دەبێت، چونکە لە بری ئەوەی وەك ئاوێنە پڕشنگی بەردەوامی بە منی کوردی ببەخشێت، وەك بیرخەرەوەیەکی نەزۆك و پیرۆز خۆی بەیان دەکات.

کەوا تە لە لا یەك شیعرییەتی جێگیر تەعبیر لە کۆی ئەو دەنگە خەفەکراوەی ناوەوەی منی ناسیونالیزمی کوردی دەکات، لە لا یەکی دیکە وەك بنەما یەك ئاماژە کانی بوونی کوردی یاد دەخاتەوە، وەك گوتمان بۆ پشت راستکردنەوەی ئەو ر ستەیەش لێکدا نەوەکانمان لە فۆنۆلۆژ یاوە دادە مەزرێنین و هەر لە رێگای پێشبینیەکانی بێدەنگی و دەنگیشەوە کاریگەری ریتمی ناوەوەو رەنگدانەوەکان دەگرین، بەو مانا یە دەشێ کۆی دنیای ناوەوەی (دڵدار) لە (ئەی رەقیب)دا بەرجەستە بکەین، نەك هەر وەك ناوەڕۆك بەڵکو وەك ئاستی پێکهاتەو پێکهاتەی دەنگیش، کەوا تە دەتوانین بڵێین پێکهاتەی دەنگی کۆی ئەو حاڵەتە دەروونی یەو ئاگاییانە یە کە نووسەر لە پرۆسەی نووسیندا بە نێویدا گوزەر دەکات.

سەرەتای ئەو باسە بە هەڵبژاردنی نازناوی (دڵدار) دەست پێدەکەین، چونکە ئەو هەڵبژاردنە بە مەبەستو دیازێکی ئاگاییانەوە بەندە، وشەی (دڵدار) وەك دەربڕین دوو جولە بەرجەستە دەکات، جولەیەکی نەرم لە پیتی (د)ی سەرەتاییەوە، جولەیەکی بەرز لە پیتی بزوێنی (ا)ەوە، دواتر ئەو دوو

جولەیەش لە پیتی (ڕ)ی نەبزوێندا کتو پڕ دەکەون. کەواتە وشەی (دڵدار) دەشێ لە نێوان پیتی (د)و پیتی (ڕ) دوو تێڕوانین بەرجەستە بکەن، پیتی (د) جۆرێك لە دەم درێژ کردن بۆ ژیانو جۆرێك لە هەنگاونان بەرەو ژیانی تێدا دەبینرێت، بەڵام پیتی (ڕ) سەرەڕای ئەوەی وەك دەر بڕین ناد یارو کەمخوێنە، وەك روا ڵەتو وێنەش لاربوو نەوەو کەوتنو ونبوون دەنەخشێنێت، بەو مانایەش پیتی (ڵ) ئەگەرچی ناکەوێتە سەنگەری پیتی (ڕ)ەوە، بەڵام ناشکەوێتە بەرگری کردن لە پیتی (د)ی دەسپێك.

کەواتە ئەگەر (د)ی ناوەڕاست نەبێت وشەی دڵدار رەنگە ئەو ژیانەی پێ رەوا نەبینرێت، دەمەوێت بڵێم پیتی (د) ناوەڕاست جەخت کردنە لە پیتی (د)ی سەرەتا، هەر ئەو جەخت کردنەشە وا دەکات دڵدار زۆر بە لەز دەنگ بەرز بکاتەوە. بەو مانایە وشەی (دڵدار) وێنەی هەنگاونان بەرەو ژیانو پاشان دەنگدانەوەیەکی بەرزو پاشان لاربوونەوەو ونبوون رەنگ دەکات.

بەڵام وەك دیارە دەسپێکی سروودی (ئەی رەقیب) بە وشەی (ئەی) تەعبیر لە حاڵەتێکی دەروونی دیارو نادیار دەکات، هەروەها سروشتی ئەو وشەیە وەك دەربڕینی دەنگیو ریتمی ئەو سرووده لە هێرشکردندا خۆی هەڵدەگرێتەوە، بەڵام کە دەگاتە وشەی (رەقیب)و دەکەوێتە سەر دەربڕینی پیتی (ب) ئەو هێرشەی دەسپێك دەکەوێتو ئیتر لەوێوە وشەی (هەر) وەك ریتم تەعبیر لەو خاوبوونەوەیە دەکات، سەرەڕای ئەوەی وشەکە بە پیتی (ڕ) کۆتایی هاتووەو پیتی (ڕ) بێدەنگو داخراوە، بەڵام وەك دیارە دەسپێکی وشەکەش بزۆكو کراوە نییە. بەمجۆرە لە نێوان پیتی (ه) ی داخراوو پێچاو پێچو پیتی (ڕ)ی بێ هێزو کەمخوێندا کورتە بزوێنی (ە) دەکەوێت، ئەو کەوتنە لە ڕێگای خاوبوونەوەکەیەوە، خاوبوونەوەیەك کە جۆرێك لە

دوودڵی و بۆشای دەخاتە نێوان وشەی (رەقیب)و وشەی (کورد)ەوە، وەك لە خوێندنەوەی پێشوودا ئاماژەم بۆ کرد ئەو دوودڵی و بۆشاییە هەڵگری گومانێکە کە دەکەوێتە نێوان بوون و نەبوونی کوردییەوە.

لێرەوە وەك چۆن لە رووی ریتمەوە هەموو کۆتایی هێنانەکان بە پیتی نەبزوێنی (ن)ی کۆتایییەوە جۆرێك لە داخرانی لەخۆگرتووە، لە رووی ماناشەوە جۆرێك لە کت و پڕی دەگەیەنێت، بڕوانە ئەو دێوە دێرانەی بە وشەی (زوبان–زەمان–نیشتمان–نێژران...هتد) کۆتاییان دێت، کەوا تە دەربڕینی پیتی (ن)ی کۆتایی لەو نیوە دێرانەدا ئەگەر راستەوخۆ تەعبیر لە دابڕان و داخران نەکات، ئەوە خاوبوونەوەیەکی ئەوەندە بەهێزە کە گومان لە زیندوویتی و هەناسەدانیان دەکرێت. بەڵام لە لایەکی دیکە پیتی (ن) ئەوەندەی وەك دەربڕین بێ وزەیە، ئەوەندەش لە ناوەوە ئەزموو ندارە، ئەزموونداری ئەو پیتە لەوێوە دێت کە دەیەوێت بەر لەوەی پەلەی گوتنی بێت بە بێدەگی بەنێو خۆیدا شۆڕ بێتەوە، بەر لەوەی هەنگاو بهاوێژێت، دەست بە لێوردبوونەوە بکات. راستە پیتی (ن)ی کۆتایی بێ وزەو بێدەنگە، بەڵام ئەزموونی ئەو پیتە خۆی لەو کاتە چڕدەکاتەوە کە لە خۆیدا هەڵیگرتووە.

لە نیوە دێری (٢) وشەی (ناپرمێنێ) بە پێشگری (نا) یان بە وشەی (نا) خۆی زاڵ دەکات، ئەو خۆ زاڵکردنەش بە هۆی بزوێنەرە بەرزەکەی (ا)ەوەیە، ئیتر لەو دەنگە بەرزەوە بێدەنگی پیتی (ن)ی سەرەتا توانای بەدوادا چوون و بیرکردنەوەو لێوردبوونەوەی بەدەستەوە نامێنێ و ئیتر جگە لە ملکەچ کردن و خۆ بەدەستدان ناتوانێت هیچ دەلالەتێکی دیار بەرجەستە بکات، بەڵام ئەوە هەرگیز بەو مانایە نییە کە خەسڵەتەکانی خۆی ون کردبێت،

ده شێ لەو حاڵە تە خۆ بەدە ستدان جۆرێکیش د ێت لە ناڕازیبوون، نەك نارازیبوون لە بوون، بەڵکو ناڕازیبوون لە حا ڵەتێکی د یاریکراوو سنوردار.
لە لا یەکی دی کە ئەو ذ یوە د ێرە جۆر ێك لە سەرکێ شی پێ یەو تەواوی دەلالە تەکان دەخا تە ژێر ئالای بەرزترین دە نگ کە (ا)ە، دوا جار کۆی ئەو مانایا نەی کە دەکەو نە ذێوان و شەی دە سپێكو و شەی کۆ تایی هەموو لە دەنگی (ن)دا کۆ دەبنەوە، بەو مانایە ئەوە پیتی (ن)ە کە جولەی بەرزترینو درێژترین پیت دەخاتە نێو خۆیەوە، کەوا تە ذیوە د ێری (٢) کە تەواو کەری نیوە دێری یەکەمە جگە لەوەی کە بەرەو بێدەنگیو داخرا نمان دەکا تەوە، بەرەو جۆرێك لە گومانیشمان دەبات.

نێوە دێری (٣-٤) لە وشەی (ئێمە)ی دەسپێكو کۆتایی هاتن بە و شەی (رابردوو) جگە لە بیرخستنەوەی رابردوو، یان بەرجەستەکردنی رابردوویەك کە زۆر بە جوانی لە رێگای (م یدیاو کەیخو سرەو) جەختی لێدەکرێ تەوە شتێکی دیکە نییە، ئەو بەیادهێنانەوە لە لایەك بەشێك لە هێزو وزە مان بە نادیاری دەسپێرێت، لە لایەکی دیکە بە شێکی بەو خا کەوە بە ند دە کات کە بە نی شتمان ناو دەنرێت، بەڵام ئا یا نی شتمان بە داهێ نانی ئەو سروودە دەژمێردرێت؟

نیشتمان ئەو خاکەیە کە نەتەوە یەکی د یاریکراوی لە سەر دەژیت، ئەو نەتەوەیە ئەو خاکە دیاریکراوە بە خاکی خۆی دەزانێت، چونکە ئەگەر خاك نەبێت هیچ نەتەوە یەك ناتواذ ێت هۆ یەکانی دی کەی بوونو ما نەوەی بپارێزێت (جگە لە یەهود نەبێت) بەڵام دوو بارە خاك داهێ نان نی یە، بەڵکو هۆکارێکە بۆ پێکەوە ژیان.

بەمجۆرە ذیوە د ێری (٣–٤) جگە لەوەی هەڵگری گو تاریکی شیعریو ناسیونالیـ ستی شێوە د یارو را ستەوخۆیە، هەڵگری ریتمێ کی راستەوخۆ شەو دەنگی بەرزی ئەو ریتمە لە بزوێنی در ێژی (ا)دا خۆی دەدۆزێتەوە، هەر لەوێشەوە ئەو دەنگە بەرزە دەلالەتی هەڵچوونی ناوەوە لەخۆ دەگر ێت. دوا جار دە مەوێت بـ ڵێم سەرەڕای ئەوەی کە لە رووی فۆنۆلۆژیـ یەوە ئەو سروودە بە بـ ێدەنگی کۆ تایی ذ یوە دێرە کانی رادەگەیەنێت، بەڵام چەمکی بەیادهێنانەوەو چەمکی نیشتمان دوو چەمکن لە پێکهاتەی ئەو سروودەدا دەچنە خانەی شیعرییەتی جێگیرەوە.

ئەگەر (میدیاو کەیخوسرەو) چەمکی بەیادهێنا نەوە لەخۆ بـگرنو ئەو چەمکەش پێ کوتین لە شوێن خۆ بگە یەنێت، ئەوە نیـ شتمان لە پەیوەندیـ یەکانی ئەو سروودەدا چەمکی بەردەوامیو پێ کەوە ژ یانی لێدە سێنرێتەوە، بە سەندنەوەی چەمکی بەردەوامیو پێ کەوە ژ یان لە نیـ شتمان، هەم ژ یان نابووت دە کەینو هەم نیـ شتمان دە کوژین، کەوا تە ل ێرەوە شیعرییەتی جێگیر تەواوی ما ناو دەلالە تەکانی ئەو سروودە هەڵدەمژێتو هەر لەوێشەوە جۆرێك لە دیکتاتۆرییەت پراکتیزە دە کات، کە من لێرە بە دیکتاتۆری نیگەران وە سفی دە کەم، چونکە سەرەڕای بـێدەنگی رووکاری نەبزوێنەکان، چپە چپی پیتەکانو پەیوەندی خەفە ئامێزیان جگە لە ذ کۆڵی کردن، گو مانیش دەگە یەنن، هەر لە رێ گای گو مانی ئەوانیـ شە شیعرییەتی جێگیر بە دیکتاتۆی نیگەران دەچوێنم.

هەردوو نیوە دێری (٧–٨) دەبـنە ئا ماژەی درو ستکردنی فەزا یەك، بەڵام ئەو فەزایە فەزایەك نییە بۆ لێوردبوو نەوە، بەڵکو فەزایە کە بۆ هەڵچوونێکی سۆزئامێز، بە دووبارەکردنەوەی ئەو دوو نیوە د ێرە لە کۆ تایی سروودەکە،

ئەو هەڵچوونە سۆزئامێزە چڕتر بەرجەستە دەبێت، بە شێکی زۆری توو ندی ئەو هەڵچوونە سۆزئامێزە پەیوەندییەکی پتەوی بە پێکهاتە فۆنۆلۆژییە کەوە هەیە، بەڵام وەك گوتمان دوا جار لە پیتی (ن) خاوبوو نەوەی ئەو هەڵچوونە توو ندە دەبینر ێت، ئەگەر چی خاوبوونە یەکی کتو پڕە، بەڵام وەك لە دەربڕینی دەنگییەوە دەبینرێت ، خاوبوونەوەیەکی چاوەڕوان کراویشە.

هەروەها هەردوو نیوە دێری (٧-٨) کە بە و شەی (کەس) دە سپێدەکا و بە و شەی (ئالا کەمان) کۆ تایی د ێت، لە ر یتم خێرا یە و وەك فۆنۆلۆژ یاش و شەی (کەس) کە بە پیتی نەبزۆکی (ك)ی سەرەتایی دە سپێدەکا و بە نەبزوێنی (س)ی کۆ تایی دوا یی د ێت، و شەیەکە جوانییە کەی لەرووی نمای شکردنی جە ستەییەوە لە پیتی (ك)و (س)ەوە دەردە کەوێت. دە شێ بڵێین پیتی (ك) پیتێکە پڕە لە بزا ڤی جە ستەیی و لە نجەی سەرکێ شانە، ئەگەرچی (ك)ی سەرەتایی بێدەنگە بەڵام جۆرێك لە بوێری تێدا یەو سەر دانانوێنێت، هەمیشە لە رێگای سەربەرزکردنەوە وەك جولە یەکی جە ستەیی پێشڕەوی دەکات، پیتی (ك)ی سەرەتا وەك چیا سەرکە شە، هەروەها پیتی ب ێدەگی (س) پیتێ کە نا سك و خانوو مان و لو سە، جۆر ێك لە چێژو فر یودانی لەخۆدا هەڵگرتووە، ئە گەر دە ستی تە و قە در ێژ نەکات بەو ن یو نیگایەوە بەرەو سیحری خۆی پەلکێشمان دەکات، ئیتر پیتی بزوێ نی (ە) لە نێوان وێنەی چیاو و جولەی شەپۆلی دەریا هەر ئەوە ندەی پێ دەمێنێت کە وەك خاڵی بەیەکگەیا ندن و خاڵی پ شکنین خۆی بنوێ نێت، یان وەك ئەو چاوە بێت کە ئیرەیی پشتی تا ئەو پەڕی چەماندۆتەوە، بەو مانا یە و شەی (کەس) دەشێ جوانترین وشەی نێو ئەو سرووده بێت، بەڵام دوای ئەوەی کە بەر وشەی (نەڵێ) دەکەوێت، ئیتر هەست دەکەیت ئەو (کەس)ە چ وەك ما نا و

چ وەك جە ستە دوو چاری راوەدوو نان دەبێ تەوە، چونکە وەك گو تمان (ن) پیتێکی تا رادەیەکی زۆر پەڕگیرەو کەمتر حەز بە تێکەڵبوون دەکات، بەڵام پیتی (یٚ)ی کۆتایی، ئەو کۆتایە یە کە لە لا یەك هیچ ئەرزشێك بۆ وشەی (کەس) ناهێڵێتەوە، لە لایەکی دیکە پیتێکی هێرش بەرو سادییە هەرگیز بیر لە دواوەی خۆی ناکا تەوەو هەمیـ شە خەریکی هـ ێرش بردن و راوەدوو نانی پێش خۆ یەتی، دوا جار دە توانین بـڵێین ئەو دوو ذ یوە د ێرە هەموو جەخت کردنەکانی وشەی (زیندووە– ئالاّ...) لە پیتی (ن)ی کۆتایی قەتیس دەکات.

لە لایەکی دیکە وشەی (زیندووە) و (مردووە) دوو وشەی بەرجە ستەی ئەو نیوە دێرەن، دەمەوێت بڵێم هەردوو وشەکە وەك ریتم هاوشانی یەکترن و ریتمێکی خێرایان هەیەو دوو وشەی کراوەن، بەڵام لە ما نادا بە دژی یەکتر دەکەونەوە، لە لایەکی دیکە دەسپێکی وشەی (مردووە) بە پیتی نەبزوێنی (م) جۆرێك لە پێچاو پێچی و خۆ خواردنەوە دەگەیەنێت بەڵام پیتی بزوێنی (ە)ی کۆتایی ئەو خۆخواردنەوەیە دەشارێتەوە، ئەگەر ئەو پیتە نەبوا یە ئەو وشەیە زێتر خۆی دە خواردەوە. کە چی وشەی (زیندووە) بە هۆی پیتی نەبزوێنی (ز)ی سەرەتا جۆرێك لە جوانی و شۆخ و شەنگی دەنوێنێت، بەڵام کۆتایی هاتنی ئەو وشەیە بە پیتی بزوێنی (ە) ئەو جوانکارییە تا ئەو پەڕی دە بات. ئەگەر چی وشەی (مردووە) و وشەی (زیندووە) لە زۆر باردا هەم تەواوکەری یەکترن و هەم دژ، بەڵام دوا جار دە توانین بـڵێین وشەی (زیندووە) لە رووی رواڵەت و نەخش و جوانکاری و مانا و جولەو کرانەوە پێش وشەی (مردووە) دەکەوێت، بەو مانا یەش وشەی (زیندووە) خۆی لە وشەی (مردووە) دەر کەوتووتر نیـ شان دەدات، دە شێ بە شێکی ئەو

دەركەوتنە لە ڕێگای ڕواڵەتو پەیوەندییەوە بە وشەی (کورد)ەوە بەند بێت، بەڵام نەك وەك داهێنانو بزاڤێکی گەورەی بەرجەستەو شەپۆلێکی گەورەی دەنگییەوە، بە مانا یەکی دیکە نەك وەك زیندوویێتیو دەرکەوتنێکی دەرەکییەوە، بەڵکو لە ڕێگا یەکی ناوەکییەوە یە کە ئێمە لەم خوێندنەوەیەدا بە جولەو وێنەو ڕواڵەتی شەپۆلی دەنگی هەر دوو پیتی بێدەنگی (ك)ی سەرەتاو (د)ی کۆتایی وشەی (کوردی) یەوە بەندی دەکەین، لێرەدا دەردەکەوێت کە زیندوویێتی کوردی ئەوەندەی پەیوەندی بە بێدەنگیو چوونە ناوەوەی خۆ یەوە هەیە، ئەوەندە پەیوەندی بە دەرکەوتنی دەرەکیو جولەی داهێنانەوە نییە.

دوو نیوە دێری (٩–١٠) وەك ڕیتم کەمێك خاو دێنەوە، دەشێ ئەو خاوبوونە جۆرە بیرکردنەوەیەك بێت، ڕەنگە ئەو بیرکردنەوە یە پەیوەندی بە وشەی (چەند)ەوە هەبێت، یان بە مانا یەکی دیکە پەیوەندی بە چەمکی سەرسوڕمانو پرسیارەوە هەبێت، لێرەوە وشەی (چەند) دەمانخاتە بەر لێپرسینەوەو سەرسوڕمانەوە، بەڵام ئەو سەرسوڕمانو لێپرسینەوەیە لە وشەی (نەڕەشێر)دا دەگاتە نزمترین ئاستی ماناو چێژو نزمترین ئاستی جوانکارییەوە.

وشەی (چەند)ی دەسپێکی نیوە دێری (١٠) بەو هەموو ماناو جوانیو چێژەو بەو هەموو پرسو تێڕامانە یەوە دوا جار لە وشەی (نەڕە شێر)دا دەکوژرێت، جوانی ئەو نیوە دێرە بە بڕوای من بە وشەی (چەند)و (لاوانی کورد)ەوە بەندە، وەك چۆن وشەی (هەزار) تەواوکەری وشەی (نەڕەشێر)ەو ئەو یەکتر تەواوکردنەش پەیوەندی بە هەر دوو پیتی (ر)ی (هەزار)و (ڕ)ی (نەڕە شێر)ەوەیە، پیتی (ڕ)ی کۆتایی نیوە دێری (٩) ریتمی خۆی بە

دەسپێکی بەیتی (١٠) دەبەستێتەوە، کەواتە ئەگەر وشەی (بوون) نەبێت ئەو سرووده بە هیچ شێوەیەك نابێتە خاوەنی ریتمی نیوه دێری (٩)، یان بە مانایەکی دیکە ریتمی ئەو نیوه دێره (با) دەیبات، تەواوی پەیوەندییەکانی بەو سرووده لە دەست دەدات، کەواتە (بوون) ئەو وشەیەیە کە وەك ریتم و مانا ئەو دوو نیوه دێره بە یەکەوە دەبەستێتەوە، ئەگەر وەك ریتم ئەو بە یەك بە ستنەوەیە پەیوەندی بە پیتی (ن)ی کۆتایی وشەی (بوون)ەوە هەبێت، وەك مانا پەیوەندی بە وشەی (نێژران)ەوە دەکات، لە نێوان وشەی (بوون)ی دەسپێکی نیوه دێری (١٠)و وشەی (نێژران)ی کۆتایی ئەو نیوه دێره وشەی (قوربانی) کۆی مەبەستەکان لەخۆ دەگرێت، بەمجۆرە لە نێوان (نەڕە شێر)و (قور بانی) دە شێ نێودژی یەك بدۆزینەوە، ئەو نێودژی یە، نێودژی پیتی (ڕ)ی کۆتایی (نەڕە شێر)و (ڕ)ی ناوەڕاستی وشەی (قوربانی) یە، دە مەوێت بڵێم ئەو پیتە نەبزوێنەی کۆتایی لە وشەی (نەڕەشێر) تەواو سەرگەردانە، بەڵام لە وشەی (قوربانی) هەڵگری نەرمی و جوانیە کە، ئەو نەرمی و جوانییە پەیوەندی بە راگرتنی ئەو هاوسەنگییەدایە کە دەکەوێتە نێوان دوو بڕگەی (قو- بانی) هەر لەوێشەوە نێودژی ئەو دوو وشەیەمان بۆ دەردەکەوێت، بەڵام لە رووی ماناوە نێودژی (نەڕەشێر)و (قوربانی) دەکەوێتە نێوان وشەی (چەند)ی دەسپێك و وشەی (نێژران)ی کۆتاییەوە، لێرە پرسیار ئەوە یە:- چەند نەڕە شێر بوو نە قوربانی، یان چەند نەڕەشێر نێژران؟ چەند کورد بوونە قوربانی، یان چەند کورد نێژران؟!.

بەڵام لە نیوه دێری (١١-١٢) ماوەی نێوان دەسپێکی نیوه دێری (١١) کە وشەی (لاوی کورد)ەو کۆتای ئەو نیوه دێره کە وشەی (دلێر)ە لەوێ پیتی

(ر) ئەو پیتە یە کە لاوی کورد ون دە کات، ئەوەی کە لەو ونبوو نەش جێدەمێنێت (خوێن)ە، و شەی (خوێن) و شەیەکە لەو سروودەدا لە بری مەرە کەبو بۆ یە نەخ شی پێ دە سپێردرێت، بە لا یەکی دی کەش رەنگدانەوەی ریتمی ئەو دیوە دێرە دەکەوێتە سەر و شەی (خوێن)، خوێن نەك هەر وەك بۆیە نەخشی پێ دەکرێت، بەڵکو ئیقاعی ناوەوەی ئەو دوو نیوە دێرەشی تێدا رەنگدەداتەوە، لێرەدا خوێن چ تاجی ژیان بنەخشێنێت، چ هەڵچوونی ریتمی ترس پڕ بکا تەوە تەنها یەك شتمان پێدەڵێت ئەویش قوربانییە.

کەوا تە لەم سروودەدا لاوی کورد ئەو قوربانیە یە کە بە نەڕە شێر دەچوێنرێت، ئەو بەیەکچواندنەش کە دواجار لە خوێندا خەڵتانە، یەکێکە لە مەدلولە سادییەکانی ئەو سرووده، بەو مانایە لە پشت ئەو مەدلولە سادییە (من)ێکی سادی وەستاوەو هەر ئەو منە سادییە پەرگیرە یە کە لە پشت چەمکی نیشتمانو چەمکی بەیادهێنانەوە، بیر لە بێ نرخکردنی ئەویدیکە و بێ نرخکردنی بە یەکەوەژیان دەکاتەوە.

باسی چوارەم

(ئەی رەقیب)

ئامادەیی شۆڕشگێڕانە و نائامادەیی هونەری

(دڵدار)ی شاعیر لەساڵی ١٩٣٨ دەچێتە پاڵ حیزبی هیوا، بە هۆی زرنگی و لێهاتووییەوە لە ماوەیەکی کەمدا دەبێتە سکرتێری ئەو حیزبە[٦٤].

ئەو ڕستەیەم بۆ ئەوە وەرگرتووە، کە بڵێم: (ئەی رەقیب) لەو ماوە یەدا نووسراوە. (واتە ئەگەرچی مێژووی نووسینی وەك پێویست دیار نییە، بەڵام زێتر لەگەڵ ئەو دەقانە دێت، کە لە شاری کەرکوك و بەر لە ساڵی ١٩٤٠ نووسراون[٦٥]) پێش ئەوەی (دڵداری شاعیر) قۆناغی سانەوییە تەواو بکات،

---

[٦٤] .بڕوانە: عەبدولخالق علائەدین ، دڵدار شاعیری شۆڕشگێڕی کورد، چ١/بغداد-١٩٨٥- ل٨٨.

[٦٥] - بۆ نموونە (لاوی کورد). هـ.س.پ. ل٦٠.

دەمەوێت هەر ئەو رستەیەش وەك بنەڕەتێك بۆ بەدواداچوونی دەق بە کار بهێنم و لەوێشەوە ئا ماژ بە واقیع و هە ستی نا سیونالی و ستەمی بەراذبەر و ژیانی خودی شاعیر لە شاری (کەرکوك) بکەم.

کەواتە ئەگەر بۆ رستەی ناوبراو بگەڕێینەوە کەمەکێك لە پرۆسەی نووسینی نزیك بکەینەوە، وەك لە (ماوەی نوو سین) بۆ مان ئا شکرا بوو: دە شیٚ بە شێکی زۆری ئەو دە قە لەلا یەك بە سەردەمی نە شونماکردنی (هە ستی نا سیونالی کوردی) و لەلا یەکی دیکە بە (قۆ ناغی گەنجی د ڵدار) و هەردووکیا شیان بە چەمکی شۆڕ شگێرییەوە پەیوە ست بکەین؟! بەو مانا یەش شۆڕ شی د ڵدار بۆ بەرجە ستەکردنی هە ستی نا سیونالی لە رێگای زمانەوە یە، د ڵدار دە یەوێت لە (رێگای زما نەوە) ئالأی کوردا یەتی بەرز بکا تەوە و لە رێگای زما نەوە بە دژی ئەویدیکەی نەیاردا بچێتەوە؟! بەلاّم لەو بە گژدا چوونەوەیەدا وەك چۆن وێنەی خۆی (وەك شاعیر) دەکاتە قوربانی نەتەوە، نەك وەك شۆڕشگێر! لە هەمان کاتدا زمانیش لە خزمەت ئالأی نەتەوە بە کار دەهێنێ، نەك شیعرییەت؟![66] بەلاّم لە بەراذبەر ئەوە شدا دە شیٚ بە شێکی ئەی رەقیب بە هە ستی ناوەوەی د ڵدار و شۆڕشی (فیزیۆلۆجی/Physiology)یانەی[67] جەستەی دڵدارەوە ببەستینەوە؟!

---

[66] -(وا تە تەواوی رەهە ندەکانی زمان لە ما نا حازربەدە ستەکانی مێژووەوە بەرەو گو تاری ناسیونالی کێش دەکات و دواتر لە کێشانی ئالأی کوردایەتیدا کورتی دەکاتەوە)

[67] -فیزیولوجیا (Physiology) یان ناسینی وەزیفەی ئەندامەکان، فیزیولوجیا لە وەزیفە زیندەگ یەکانی بوو نەوەرە زیندووەکان دەکۆڵێ تەوە، جا چ شێوە کیمیاوی یەکانی بێ، یان فیزیاوی و میکانیکییەکان بێت.

المصــدر : منتــدى الــدعم العربــى : http://hadir16.ahlamontada.com/t116-topic#ixzz2t2Dnh1AU

کەواتە ئەوەی لە (ئەی رەقیب) راستەوخۆ دەیبینین و زۆر بە جوانی هەستی پێدەکەین ئەوەیە، کە بەر لەوەی (ئەی رەقیب) وەك (جەستەی شیعر) خۆی لە بەردەم خوێنەر بکاتەوە، وەك (جەستەی نەتەوە) لە ئالأی کوردایەتیدا دەشەکێتەوە!! لە نێوان جەستەی شیعر و جەستەی نەتەوە، دوو جیاوازی سەرەکی هەیە: یەکەمیان پەیوەندی بە ماناکانی واقیعی کوردی و توونددتیژی و پەرگیری و سنوری دیاریکراوەوە هەیە، دووەمیان پەیوەندی بە ماناکانی خەیاڵ و نەرمی و ئیستێتیکا[٦٨] و مەجاز و بێ سنورییەوە دەکات! وەك دیارە ئەوەی ئەو دوو جەستەیە بە یەکەوە دەلکێنێ، خودی مانایە؟! بەلأم لە بیرمان نەچێ (رەهەندەکانی مانا) دوو شێوە لە کارکرد نمان بۆ دیاری دەکەن: یەکەمیان لە مانای حازربەدەست پێك هاتووە، واتە شاعیر لەنێو مانای حازربەدەست کار دەکات، ئەویدیکە لە سەر بەرهەمهێنانی مانا وەستاوە،

---

[٦٨] - کانت وای دەبینی کە ئیستێتیکا بەو خەسڵەتانەوە دەنازێت کە دەکەوێتە نێوان دەسەلأتی عەقڵ و دەسەلأتی سروشتی. دەسەلأتی ئیستێتیکا لە چێژەوە هەڵدەقوولێت، چێژیش لە رازیبوونێکەوەیە کە پشت بە سوودمەندی نابەستێت، واتە چێژی هونەری گرنگی بە راستی بابەت نادات، ئەوەش پێچەوانەی چێژی هەستییە، کە داوای خاوەنداریێتی دەکات، بە پێچەوانەی رازیبوونی سروشت، کە داوای سەپاندنی بابەتەکەی دەکات، بۆ نموونە نیگارکێش بە (میوە) یان وێنەی میوە سەرسام دەبێت، بەلأم رەنگە ئارەزووی خواردنی نەکات، یان وەك هونەرمەندێك ئارەزووی فرۆشتنی نەکات، ئیستێتیکا ناکەوێتە دوتوێی سوودمەندیەوە، بەڵکو وەك ئەو سروشتە رووتە تەماشا دەکرێت، کە چێژ دەبەخشێت، بێ ئەوەی هیچ سوودێك بگەیەنێت، بەو مانایەش ئەدەب تەنها بۆ چێژ وەرگرتنە لە جوانی، نەك بۆ ئاماژە کردن بە چاوگە دەرەکیەکان.. بڕوانە:_ محمد غنيمي هلال: النقد الادبي الحديث, دار العودة- بيروت-١٩٧٢,ل٣٠٠).

هەمیشە ما نای حازربەدە ست سنورەکانی (چێژ) و (بیرکرد نەوە) و (جیاوازی) تە سك دەکا تەوە، بەلآم بەر هەمهێنانی ما نا لە سەر (وزەی خوێ نەر) و بەشداریکردنی ئەویدیکەی خوێنەر وەستاوە و سنوری دیاریکراو ناس نا کات. ما نای حازربەدە ست رەهە ندەکانی چێژ دادە خات، بەلآم بەر هەمهێنانی ما نا رەهەندەکانی چێژ دەکاتەوە.. قسە کردن لەو بابەتە، هەر تەنها قسە کردن نییە لەسەر چەمکی جیاوازی، بەڵکو قسە کردنیشە لەسەر دنیابینی!! بۆ ئەوەی زێتر ئەو دنیابینییە روون بکەینەوە، (دڵدار)ی شاعیر لە نووسینێکدا بە ناونیشانی (ئەدەب بە خواری تەماشا دەکرێت) دەڵێت: ئەدەب زۆر لە تیشکی رۆژ دە کات، کە تیشکی رۆژ بە تایبەتی چ رەنگێکی مەعلومی نییە، بەڵکو لە چەند رەنگێکی زانراوەوە پێکهاتووە، ئەو رەنگە زانراوانەش تا تیشکی رۆژ نەدەیتە بەر بەللور بۆمان دەرناکەوێت.

جوانی ئەو رستەیە وەك دنیابینی لە بە یەکچوواندنی (ئەدەب) بە (تیشك) خۆی هەڵدەگرێتەوە، بەلآم بەیەکچوواندنی ئەدەب بە (تیشکی خۆر) لەلا یەك جۆرێك لە سەر چاوەداری وێنا دە کات، لەلا یەکی دیکە ئارا ستەکانی ئەدەب دەسنیشان دەکات! چونکە ئەگەر بۆ تیشکی رۆژ خودی (رۆژ سەر چاوە) بێت، ئەوە بۆ ئەدەب نوو سەر دەبێتە سەر چاوە، کەوا تە ئە گەر (بەللور) رەنگی زانراوی خۆر دەسنیشان بکات، ئەوە دەشێ بۆ نووسەر پەیوەندی بە واقیعەوە بکەین! لەو قسانەدا دە مەوێت بڵێم لای دڵدار دەق بە واقیع و واقیعبینییەوە بەندە؟!

دە شێ لەو راڤەکرد نەی سەرەوە بە شێکی زۆری مەبە ستی (دڵدار)مان پێکابێت، بەلآم هەو ڵدەدەم روو یەکی دیکەی ئەو رستەیە، یان جوانی ئەو رستەیە، لە پەیوەندی بە (پرشنگی خۆر) و (پرشنگی نووسین)ەوە بخوێنمەوە،

بەو مانایەش تیشك دەبێتە هەڵگری جوانی و فرە مانایی، یان لەوێوە جوانییە، کە خودی درەوشانەوە جیاوازیگەلێگی لەخۆدا هەڵگرتووە، بەڵام دڵدار جارێکی دی کە لەوێوە بە بنبە ستبوونی دەگە یەنێت، کە نا مەعلوم بە مەعلوم دەبەستێتەوە، ئەو بەیەککەیاندنە دواجار تەواوی راڤەکان دەکوژێت، وەك چۆن لە سنوری واقیعێکی دیاریکراو قەتیسی دەکات، بەو مانا یەش بیرۆرای (د ڵدار) دەکەوێ تە دو توێی (سنورەکان) و (ما نا حازربەدە ستەکانەوە) و ناتواذ ێت تەجاوزیان بکات و تێکیانبشکێنێت.

ئەگەر کارکردنی (د ڵدار) لە دە قی (ئەی رەقیب) بە کارکردن لە ذێو ما نای حازربەدە ست بـ چوێنین، ئەوە هەڵوێ ستی (د ڵدار) لە گەڵ زانراوە کان و ئا ماژە بۆکراوەکان یەکدەگرێتەوە، ئەو یەکگرتنەوە یەش هەر تەنها رەهە ندەکانی ما نا دوو چاری بنبە ستبوون نا کات، بەڵکو هیچ ئەرز شێك بۆ (گو مانی شیعری) و (پرس) و (دۆزینەوە) ناهێڵێتەوە، هەر تەنها هەنگاونان بەرەو ناد یار دوو چاری لەنگی نا کات، بەڵکو جوانی دە سڕێتەوە!! لەو خا ڵەوە دەکر ێت سنورەکانی هەڵوێستی (دڵدار) بە واقیع و ئا ماژە بۆکراوە کان پەیوە ست بکەین، کاتێکیش واقیع سنورەکانی نووسینی شیعر دیاری دەکات ئیتر زمان دەبێتە وە سیلەیەك بۆ گەیا ندن.[٦٩] دە قی شیعری لە گەڵ ئا ماژە بۆکراوە کان یەکناگرێ تەوە، بەڵکو بەردەوام بەرەو پرسیار راماندەکێشێت کە لەگەڵ پرسیارێکی دیکە دایە.

---

[٦٩] – (ئیمبر تۆ ئیکۆ) دەڵێت: ئەوەی لە شیعر بە گرنگ دەکەوێ تەوە هەڵوێستی شاعیر و خوێنەر نییە بەرامبەر واقیع، بەڵکو هەڵوێستی شاعیرە بەرامبەر بە زمان، ئەو زما نەی کە خوێنەر هوشیار دەکاتەوە و لەوێشەوە خوێنەر وەك هۆیەك بۆ گەیا ندن بەکاری دەهێنێت و دەتواذێت لە نوێوە سەیری بوذیادی زمانە کە و بوذیادی دذیای پیێ بکات.. جان کوهین، البنية اللغة الشعرية–ل ٦٥.

لێرەوە دەتوانین بڵێین (ئەی رەقیب) وەك (شێوەی داڕشتن-پەیکەر) و وەك (مانا-بابەت) لەیەکدەچن، یان جیاوازیان نییە، بە مانایەکی دیکە بە قەد ئەوەی زمانی (ئەی رەقیب) لە بەرژەوەندی ئاماژە بۆ کردنی (جەستەی نەتەوە) و ئاڵای کوردی دایە، ئەوەندە لە بەرژەوەندی (جەستەی شیعر) و شیعرییەت وزەکانی بەکار ناخات.. بۆ ئەو بۆچوونەشمان پشت بە دوو لایەنی (مانا) و (پەیکەر) دەبەستین، ئەو پشتبەستنەش لەوێوە دێت کە دەقی (ئەی رەقیب) وەك پەیکەر- شێوەی داڕشتن، هەڵگری جەستەیەکی سەخت و توند و تۆڵە و تا ئەندازەیەکی زۆر خاوەنی شورەیەکی پتەوی داخراوە، وەك چۆن وەك مانا- بابەت، هەڵگری چاونەترسی و ئازایی و سەرفرازیی میللەتی کوردە.

ئەگەر لە سەر ئەو بنەمایە (ئەی رەقیب) وەك (پەیکەر) جەستەیەکی داخراو بێت، یان شێوەیەکی داخراو بنوێنێت، ئەوە وەك ماناش (دڵدار) لەبری ئەوەی مانا بەرهەم بهێنێت لە سەر مانای حازربەدەست وەستاوە، یان لەبری ئەوەی وزەی زمان لە پێناو شیعرییەت کار پێبکات، لە ئاماژە بۆ کردنی واقیع کورتی دەکاتەوە، دواجار هەر ئەو رووەی مانا شە لە بوزیادی پەیکەری دەق رەنگدەداتەوە و وێنەی پەیکەری دەق بەو شێوەیەی کە هەیە دەکێشێت. **لێرەوە ئەگەر بمانەوێت بۆ مانای حازربەدەست پەیوەندی بە دەقەوە بکەین، دەشێ دەستەواژەی (ئەی رەقیب) لە دەسپێکدا بێتە سەرەتایەکی بەڵگە نەویست، جگە لە (ئێمە، میدیا، کەیخوسرەو) وەك رەمز و ئینجا دەستەواژە پەڕگیر و تۆتالیتێرەکانی دیکەی وەك (زیندووە-زیندووە) (قەت نامرێ) (جانفیدا یە جانفیدایە)...**

لە کۆکردنەوەی نەتەوە لە نێو جەستەیەکی سنور بۆ دارێژراو، لە کۆی ئەو هەموو دیسپلین و گوێڕایەڵییە، لە ناخی ئەو هەموو قوربانیدانە.. جگە لە

گوتارێکی نەتەوەیی پەڕگیر، جگە لە ئەمرکردن و بیرکرد نەوەی تۆتۆلۆژیا نە.. دە قی ئەی رەﻗ یب تەواوی ز مان وەك هەل و ئە گەرێك بۆ بە هێز کردن و دەر کەوتنی جە ستەی نە تەوە نی شان دەدات، بە دیوە کەی دی کەش بە شێکی زۆری جوانی دەق و جوانی ژ یان دە سڕێتەوە، وەك چۆن دە شێ خودی ئەو تۆتالیتێرییە و تووند و تیژییە لە ناوەوەی دەق و پەیکەری دەق، نەك هەر بە شێوەی داڕشتن و وێنەکرد نەوە پەیوە ست بکەین، بەڵکو دەکرێت لە دەرەوەی دەق بە قۆناغی منداڵی شاعیریشەوە ببەستینەوە.[٧٠]

بە مانایەکی دیکە لە کاتێکدا کە زمان هەوڵی بەرجەستەکردن و جوانکردنی یەك رووی مانای با بەت دەدات، لەو کا تەدا با بەتخوازی دەبێتە تا کە رەهە ندی دیارو بەرچاوی دەق، لەو حاڵەتەشدا مانا هەموو رووەکانی دیکەی خۆی لەناو دەبات، سەرەڕای ئەوەش (دڵدار) نەیتوانیووە بە شێوەیەکی نەرم مامە ڵە لە گەڵ ما نادا بکات و ما نا بدوێنێت: بڕوا نە ئەو توو ندو تیژی یەی کە دەق بەرام بەر ئەویدی کە دەینوێنێت. ئەوەش وەك چۆن جۆرێك لە ئیشکالییەتی هو نەری و پشتگوێخ ستنی وزەی ز مان و خەیاڵو جوانی زما نە، بە هەمان شێوەش کارکردن لە نێو ما نای حازربەدە ستی بنبە ست، هەرگیز کارکردن نییە لە نێو پرس و گو مان و د ڵەڕاوکێی شیعریی، بەڵکو کارکرد نە لە نێو دنیابینی یەکی

---

٧٠ - شاعیر لە یادەوەریەکانیدا دەنوو سێت: دایکم نەیهێشت بچمە کۆڵان و لە گەڵ مندالان یاری بکەم بۆ ئەوەی کە لە ما ڵەوە عاجز نەبم دایکم ئافرەتێکی بە خێو دەکرد دوو کوڕی پارچەڵەی هەبوو یەکیان ناوی (خدر) بوو ئەویتریان ناوی (عەزیز) بوو، ئەو دوو کوڕە لە حەوشەدا یارییان لەگەڵدا دەکردم ئەغڵب یاریمان عیبارەت بوو لە تەمسیلی ئا غا و نۆکەر، من یان دە کردە (ئا غا) و خۆ شیان دە بوون بە (نۆ کەر) ئیتر ئەمرم دە کرد.. بڕوا نە د ڵدار– هـ.س.پ. ل.١٧.

بەرتە سك، کەوا تە (ئەی رەقیب) لە جو لە و جواذ کاری ناوکۆیەوە لە دا یك نەبووە، لە گەڕان و پرس و گو مان هەڵ نەقولاوە، بەڵکو لە پرۆسیسەکردنی جۆرێك لە ئەخلاق د یت، کە هە ستی نەتەوا یەتی دەیخا تە پێش (رەقیب)، وەك جەستەیەکی ئامادەکراو هەستی نەتەوایەتی دروستی کردووە.

لێرەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی کە بەر لەوەی (دلدار) بە کردەی شیعری هەڵبسێت بیری لە جەستەی نەتەوە کردۆتەوە، بەر لەوەی ئالای شیعرییەت بەرز بکاتەوە، ئالای ناسیونالییەت هەلدەکات، کەوا تە لای (دلدار) دەق **پەیوەندی نێوان شاعیرو نەتەوەیە، نەك پەیوەندی ناپەیوەستیانەی نێوان وشە و شتەکان، مرۆڤ و دنیا..** کە وشەی ناپەیوەست بەکار دەبەین، بەو مانایە دێت کە پەیوەندییەکان نە دەقی شیعری دەیسەپێنێت نە شاعیر بەڵکو راستەخۆ بە ساتەوەختی پرۆسەی نووسینی شیعرەوە بەندە، دەکەوێتە دوتوێی پرۆسیسەکردنێکی هونەری و خەیاڵی ئیستێتیکییەوە.

بە مانایەکی دیکەش دەشێ لە بری وشەی (سەپاندن) وشەی نزیکایەتی بەکار بەرین، ئەگەر وشەی نزیکایەتی بەکار بەرین، ئەوە لە بری بەکار هێنانی پەیوەندی ناپەیوەستانە، دەتوانین بە نزیکایەتیکردنی ذهێنی و شەکان و شتەکان، ذهێنی مرۆڤ و دنیا.. تەعبیر لە رستەی پێشوو بکەین! پەیوەندی ناپەیوەستانە یان نزیکایەتیکردنی نێوان وشەکان و شتەکان، مرۆڤ و دنیا.. پەیوەند یەکی گوما ناوی و نادیارە بە جیاوازی خوێندنەوەکانەوە بەندە، جیاوازی خوێندنەوەکانیش بە دنیابینی و ئاگایی خوێنەرەکانەوە دەلکێت.

بەو مانایەش کو شتنی وەسف و رووە جیاوازەکان، لەلایەك داخرانی رەهەندەکانی بیرکردنەوە و دڵەڕاوکێی مەعریفی لەخۆدا هەڵگرتووە، لەلایەکی دیکە کوشتنی جوانی و شیعرییەتی لێدەبێتەوە، لەنێوانی کوشتنی جوانی

داخرا نی رووه جیاوازه کان (ئەی رەقیب) لە لا یەك دەبێ تە هەڵگری و یژدانی نەتەوە، لە لایەکی دیکە دەبێتە هەڵگری جەستەی داخراوی دەق.

ئە گەر هەڵگری و یژدانی نە تەوە بە بیرکرد نەوەی نا سیونالیانە پەیوە ست بکەین، ئەوە هەڵگری جە ستەی شیعر بە دا خران و داخرا نی پەیوەندیيەکانی ناوەوەی دەقەوە بەندە. مەبەستمە بڵێم (دڵدار) لە بری ئەوەی هەڵوێستی خۆی لە بەرام بەر ز مان د یاری بکات، را ستەوخۆ لە واقیع را ستدەبێتەوە، لە بری ئەوەی بەرەو هو نەر بچێت لە ئا کاردا کورتی دەکا تەوە، کا تێك و یژدان بەرەو واقیع دەچێت چێژی شیعری بوونی نامێنێت، کاتێکیش بەرەو ئا کار دە چێت هەستی دەروونی رقمان نیشان دەدات، کەوا تە و یژدانی کوردا نەی (د ڵدار) یان هەستی ئاکارخوازانەی (دڵدار) لە رووە دیارەکەی (ئەی رەقیب) توو ندو تیژی، یان رقێکە بەرامبەر رەقیب، ئەو رقەش لە حەز و ئارەزووە ناسیونالیستەکەیەوە بەرهەم ها تووە.

ل ێرەوە خوێ نەر لە خوێند نەوەی ئەو دە قە دەکەوێ تە ن ێوان ئا مادەیی شۆڕ شگێڕانە و نائا مادەیی هونەری یەوە، ئە گەر ئا مادەیی شۆڕ شگێرانە راستەخۆ لەدەرکەوتنی دەسەڵاتی بابەتەوە بێت، ئەوە نائامادەیی هو نەریی لە دەرنەکەوتنی دە سەڵاتی ئیستێتیکییەوە خۆی دەبینێتەوە، یان بە مانا یەکی دیکە ئەگەر دەرکەوتنی با بەت خۆی بە عەقڵەوە پەیوە ست بکات، حا ڵەتێکی د یار بخا تەوە ، ئەوە دەرنە کەوتنی هو نەری لە لا یەك بە داخرا نی ئا سۆکانی جە ستەی دە قەوە بە ندە و لە لا یەکی دی کەش نەیتوانیوە حاڵە تە مەجاز و نادیارەکە بکێشێت.

ئەوەی ئا مادەیی دەرکەوتنی با بەت بەرجە ستە دە کات مانا یە، ئەوەی کە ج یاوازی ن ێوان مانا کانیش رە شدەکاتەوە لێک چوونە، ئەو لێک چوونەی کە

دەکەوێتە نێوان جەستەی دەق و جەستەی نەتەوە، یان ئەو لێکچوونەی کە دەکەوێتە نێوان تۆکمەیی پەیکەری داخراوی دەق و تۆکمەیی تاک ماناییەوە.

کەواتە ئەگەر بمانەوێت لەو دەقەدا بەدوای دەرکەوتنی ما نا-بابەتدا بڕۆین بەشێکی زۆری شیعرییەت لە دەست دەدەین، چونکە دەقی شیعری هەر تەنها تەعبیرکردن نییە، یان راڤەکردنی واقیعێکی دیاریکراو نییە، بەڵکو نهێنی دەقی شیعری لە مەجازەدا یە، زمانی مەجازیش زمانی سیحرە و هەتا هەتا یە وێنەکانی نوێیە و زۆرترین مانا بەکەمترین واژە دەگەیەنێت، لە مەجازدا (دیار) قسە ناکات، بەڵکو (نادیارە) دێتە گۆ، یان بە مانا یەکی دیکە زمانی مەجازی ئەوەیە کە گومان دەخاتەوە، دەقیش لەوێوە سیحرە، کە مەجاز لە رێگای وێنە و رەمزەوە دنیا راڤە دەکاتەوە، هەر لەوێ شەوە دەچێتە فەزای خەیاڵ و ئازادییەوە، خەیاڵیش بە چاوی خەیاڵەوە درک دەکرێت، نەک هەست، ئازادی دەقیش لەوێوە دێت کە سەرسامبوون دەست پێدەکات، ئازادی دەقی بە روانینی ئازادانەوە بەندە، نەک حوکمی عەقڵ.. بەڵام ئەگەر بە دوای هەستی ناسیونالیانە بکەوین بە ئامانجێکەوە پەیوەست دەبین کە بەرەو سیاسەت و شتی دیکەمان دەبات، بەمجۆرەش وەک ئەدۆنیس دەڵێت: بە هۆی وەزیفەکەی لە مردن نزیک دەبێتەوە چونکە بە پێی چالاکی وەزیفەکەی مامەڵە دەکات-[٧١].

تێبینی:

لە ٢٠١٤/٢/٣ دەسکاری کراوە و دووبارە دارێژراوەتەوە.

---

[٧١] . بڕوانە: ادونيس/ النص القراني و افاق الكتابة- دار الاداب-بيروت/١٩٩٣ ل١١٤).

ئه نجام:-

١- ئەی رەقیب سروودێکە، کە دڵداری شاعیری بە هەموو کورد ستان نا ساند، خودی ئەو سرووده لە دو توێی زما نە رەمزییەکە یدا تەعبیر لە بەسەرهاتی خوێناوی میللەتی کورد دەکات، بەڵام لە رووه نادیارەکەی تەعبیر لە هەستی چەپێنراوی خودی شاعیر دەکات.

شاعیر لە رووه دیارەکە یەوه لە بری میللەتێك دێتە گۆو رە سەنایەتی خەبات و کۆڵنەدان و سەرکەوتنەکانی کورد بە نا حەزان رادەگە یەنێت، هەروەها توانیوو یەتی رۆ شنبیرییەك وێنە بکات، کە کۆ مەڵگا لە کۆدەکانی یدا بە شدارە، هەر لەوێ شەوه جۆر ێك لە سێنتراليەت بۆ خۆی دە سازێنێت. بەڵام لە رووه نادیارە کەی لە بۆ شاییەکانی نێوان دە نگەو دەنگدا نەوه، نێوان هەڵ چوون و بێدەنگ یدا و سبەلێکراوەکانی خۆی شاردۆتەوه. کەوا تە ئەوەی ئەی رەقیب بەرجەستە دەکات خرۆشانی هە ستی نەتەوایەتیەو تەعبیری کۆی هەڵگرتووه، نەك چەپێنراوەکانی نەستی شاعیرو دەربڕینی داهێنەرانەی تاك.

٢- هیچ کارێك کە لە زمان دێتە بەرهەم داخراو نییە، وەك چۆن هیچ دەقێك نییە هەموو ئەوەمان پێبڵێت کە دە یەوێت. کەوا تە ئەی رەقیب لەوێوه دا خراو نییە، کە زمان هەڵگری ماناو دەلالەت و مێژووو یادەوەری و خەیاڵی خۆیەتی.

٣- لە نێوان بێدەنگی دڵدارو نە ستی دڵدار وەك تاك لە لا یەك و هە ستی خۆشی خوێنەری ناسیونال و هە ستی دژ بوو نەوەی خوێنەرانی دیکە، مەرجی بەیە کەوه هەڵکردن مەحاڵ دەکەوێ تەوه، ئەوەش ئەوەمان پێدەڵێت کە ئەی رەقیب بە قەد ئەوەی هەڵگری پەرگیرییە، داهێنان نییە چونکە پرسی ئیبداع و پرسی ئازادی بیروڕاو پرسی خەڵقکردن ...هتد بە گشتی مەرجی بە یەکەوه هەڵکردن دەنوێنێ.

٤–ئەی رەقیب ئەوەندەی خەمی گەیاندنی تیا بەرجەستەیە، ئەوەندە بەرەو شیعرییەت هەنگاو نانێت. لێرەدا ژیانی ئەو دەقە دەبێتە ئاوێنەی قۆناغێکی دیاریکراوی دەلالەت و ژانوژوارەکانی کۆمەڵگا، وەك چۆن کۆمەڵگاش بۆ هەمان قۆناغی دیاریکراو دەبێتە ئاوێنەی دەقی ناوبراو، هەر لەو هەستەشەوە بۆ ئەویدیکەی جیاوازو ناکوردیو بۆ نەستی شاعیر هەستی گرژبوونەوە دنەدەدات، ئەوەش خاڵی سێیەممان تۆختر نیشان دەدات.

٥– لە ئەی رەقیبدا فیکری ئایدیۆلۆژیو سیاسی دەبێتە تاکە تەوەرەی دەسەڵاتو دەبێتە تاکە مەبەستی دیاریکراو، هەر لەوێشەوە بە شێکی زۆری ئەی رەقیب دەکەوێتە دەرەوەی فیکری مەعریفیو ئەدەبییەوە، هەروەها زمان لە میانی فیکری ئایدیۆلۆژیو سیاسیدا تەنیا گرنگی بە تاکە مەدلولێك دەداتو هۆشی خوێنەری پێ کۆنترۆڵ دەکات، ئەو کردارەش بە هەموو مانایەکەوە دامالینی زمانە لە بەهای مەعریفیو رۆشنبیریو نەستیو ئیستێتیکیەکانو کوشتنی داله لە چوارچێوەی تاکە مەدلولێکی ئایدیۆلۆژیو سیاسییانەوە.

سەرچاوەکان:

کتێبە کوردییەکان:

* ئەدۆنیس ، کفتو گۆ لە گەڵ ئەدۆنیس- و: نەوزاد ئە حمەد ئە سوەد/ دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠١.

* علا ئەدین،ع، د ڵدار شاعیری شۆڕ شگێری کورد، چاپی یە کەم ب غداد- ١٩٨٥.

* دیاینی،ر، دەچز، دا، ئەبرامز، ڕێبازە کانی رەخنەیی ئەدەبی، وەرگێڕا نی لە ئینگلیزی یەوە: عەتا قەداغی، لە بڵاوکراوە کانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی ٢٠٠٢.

* عەبدوڵلاّ،ع، ئاگایی زمان زمانی ئاگایی- چاپ و پەخشی سەردەم چاپی یەکەم، سلێمانی- ١٩٩٩.

* فەللاح، ك، کاروانی شیعری نوێی کوردی بەرگی یەکەم -بەغداد ١٩٧٨

کتێبە عەرەبییەکان:

* ادو نيس، ا لنص القرا ني و ا فاق الكتا بة- دار الاداب- بيروت، ط=١، ١٩٩٣.

* ابو زيد، ن، ا شكالية ا لقراء ة و التاو يل- المركز الثقافي العربي- الفصل الاول، ط٤-١٩٩٦ .

* السيد، ع، الابداع و الشخصية، دار المعارف/ القاهرة، ط،١٩٧١

* تودوروف، ت -نقد النقد- ترجمة:- د. سامي سويدان/مراجعة: د.ليليان سويدان، بغداد،ط ١٩٨٦.

* راي، و، المعني الادبي من الضاهيراتية الى التفكيكية، ترجمة:- د. يوئيل يوسف عزيز،دار المامون للترجمة و النشر،ط١، بغداد، ١٩٨٧.

* سوكولوف، ي، الفولكلور قظايا و تاريخة/ ترجمة:- حلمي شعراوي- عبدالحميد حواس، مراجعة، الدكتور: عبدالحميد يونس.الهيئة المصرية العامة للتاليف و النشر ط/١٩٧١

* صالح، د، نظرية التلقي اصول و تطبيقات، ط١ بغداد (١٩٩٩).

* كوهين، ج، بذية اللغة الشعرية، ترجمة:- محمد الولي ومحمد العمري، المغرب، ط ١٩٨٦ .

* كريستيفا، ج ، علم النص- ترجمة:- فريد الزاهي، مراجعة: عبدالجليل ناظم-دار توبقال للنشر.

*مجاهد عبدالمنعم، م، علم الجمال في الفلسفة المعاصر، عالم الكتب- بيروت، ط١٩٨٦،٣.

* محمود، ا، جماليات الصمت في اصل المخفي و المكبوت- مركز انماء الحضاري-ديمشق/ط٢٠٠٢،١.

* ياوس, هـ، جمالية التلقي- من اجل تاء و يل جديد لنص الادبي، ترجمة:- رشيد بنحدو، القاهرة،ط١، ٢٠٠٤.

* هيغل, فكرة الجمال، ترجمة: جورج طرابيشي، دار الطليعة- بيروت،ط١.١٩٧٨.

گۆڤاره كوردييه‌كان

* رۆلان بارت/ مه‌رگی نوو سه‌ر- گۆڤاری سه‌راب/ژ(٣-٤)، و: ئازاد به‌رزنجی.

گۆڤارەعەرەبییەکان:

* ابو شهاب، ر، اللغة الحافز و المؤثر، مجلة الجسور-٢٠٠٤. دەتوانیت لە ئینتەرنێت لەم پێگەیە سەیری بکەیت: www.arabicstory.net

* القاسمي، م، القراءة و التاويل في النقد الادبي الحديث، مجلة (فكر و النقد) العدد (٦٧) المغرب.

* توفيق، س (هرمينوتيكا الادبي بين هيدجر و جادامير) مجلة (النزوى) العدد (٢) تصدر عن موسسة (عمان) للصحافة و الانباء و النشر و الاعلان.

* خرماش، م، النص الادبي و اشكالية القراءة و التاويل، مجلة/ فكر و النقد المغربي- العدد ٢٠٠٥، ٦٧.

* ريكور، ب، الشعر والإمكان - مجلة (نزوى) العدد (١٥) ص ١٥٥ www.nizwa.com/volume15/p155_160.html حوار مع بول ريكور، ترجمة: سامح فكري (باحث ومترجم من مصر)

* صالح، ف، (ناقد و مترجم من الاردن) من توقعات القاريء الى معنى التجربة الجمالية- مجلة نزوى تصدر عن موسسة (عمان) للصحافة و الانباء و النشر و الاعلان/العدد ١٩/شهر يوليو/١٩٩٩.

* عمراني، ا، القراءة و التاويل بين امبرتو ايكو و فولفغانغ ايزر، مجلة/ فكر و النقد المغربي- العدد ٢٠٠٥، ٦٧.

پێگەکان:

*- الحبيب، د. مصدق ، حول جدلية المعيار الجمالي في الفن و الادب: الحوار المتمدن، العدد ١٥٥٦-٢٠٠٦/٥/٢٠.

* سعداللة د.– م ناهج ما بعد الذ صية:معرفة نحو الا خر– له پێ گەی
.www.odabasham.net

*:– الشهيد، ز، تأويل النص بين الثوابت و الدلالات المفترضة– پێگەی گوگول–١١/٦/٢٠٠٦.

* شرتح، ح، الانزياح و الشعرية قي النظرية النقدية و الا سلوبية الحديثة، پێگەی گوگوڵ.

* نصر، د.– الادب الشعبي و العادات و التقاليد الشعبية/ پێگەی گوگول– يان:– magazine/002/m00213a.htm

بەرهەمە چاپكراوەكانی نووسەر:

١- سێبەری ئاو- كۆمەڵە شیعر-١٩٩٥.

٢- بازەمەنێك لە تەماشاكردنی ئاو بەرۆژووبین-قەسیدە-١٩٩٦.

٣- ئاگایی زمان زمانی ئاگایی-لێكۆڵینەوە-١٩٩٩.

٤- تەنیا مەرگ سێ دەقی شانۆیی وەرگێردراو لە عەرەبییەوە-١٩٩٩.

٥- تەنیا ئاو تەنیا باران-كۆمەڵە شیعر-٢٠٠١.

٦.-پەیبردن بە ژیان, پەیبردن بەشیعر بوون-لێكۆڵینەوە-٢٠٠١.

٧-- شیعریەتی دەق-ئەدۆنیس-وەرگێرانی لە عەرەبییەوە-٢٠٠٢

٨- مرۆڤ لە روانگەی فرۆید-وەرگێرانی لەعەرەبییەوە-٢٠٠٢.

٠- خەیاڵی زمان لێكۆڵینەوە-٢٠٠٤.

١٠- شوێنكاتی یەكەم لە دووەم و ئێستای سەرگوڕە-٢٠٠٤.

١١- ئەدۆنیس- دوو گفتوگۆی فیكری و ئەدەبییە- وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە-٢٠٠٥.

١٢- خوێندنەوەی پەراوێز, پەراوێزی خوێندنەوە-نومایشكردنی فیكری سەردەم لە چەند پەراوێزێ-لێكۆڵینەوە-٢٠٠٥.

13-دریدا- رەخنە لە سێنترالیزمی خۆرئاوایی-وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە-٢٠٠٥.

١٤- نووسینی خۆكوژییەكی تەواو نەكراو- كۆمەڵێك وتارو گفتوگۆی ئەدەبی و فیكرییە- وەرگێرانی لە عەرەبییەوە-٢٠٠٦.